

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY SCIENCES

SRL 1972
2

IZDAJA - ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

SRL	LETNIK 20	ŠT. 2	STR. 161-264	LJUBLJANA	APR.-JUN. 1972
-----	-----------	-------	--------------	-----------	----------------

VSEBINA

RAZPRAVE

<i>Boris Paternu</i> , Poglavje iz slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva . . .	161
<i>Dušan Ludvik</i> , Nekaj hidronimov na Slovenskem	183
<i>Matjaž Kmecl</i> , Teme iz zgodnjega razvoja slovenske pripovedne proze . . .	207

OCENE — ZAPISKI — POROČILA — GRADIVO

<i>Ivan Škafar</i> , Jožef Borovnjak in Anton Trstenjak	237
<i>Jakob Rigler</i> , H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ . . .	244
<i>Martin Jevnikar</i> , Slovenska slovnica za Italijane Bruna Guyona	251
<i>Peter Kersche</i> , Anton Aškerc v nemških prevodih. Bibliografija	253

CONTENTS

ARTICLES

<i>Boris Paternu</i> , A Chapter from the Slovene National Liberation Poetry . . .	161
<i>Dušan Ludvik</i> , Some Hydronyms in Slovenia	183
<i>Matjaž Kmecl</i> , Some Themes from the Early Development of the Slovene Epic Narrative Prose	207

REVIEWS — NOTES — REPORTS — MATERIAL

<i>Ivan Škafar</i> , Jožef Borovnjak and Anton Trstenjak	237
<i>Jakob Rigler</i> , Concerning the Criticism of the Orthography, Pronunciation and Morphology in SSKJ I (A Dictionary of the Slovene Literary Language)	244
<i>Martin Jevnikar</i> , Slovene Grammar for Italians by Bruno Guyon	251
<i>Peter Kersche</i> , Anton Aškerc in German Translations. Bibliography	253

Uredniški odbor: France Bernik, Vatroslav Kalenič, Boris Paternu (glavni urednik za literarne vede), Fran Petrè, Dušan Pirjevec, Jakob Rigler, Jože Toporišič (glavni urednik za jezikoslovje)

Odgovorni urednik: Jože Toporišič

Naročila sprejema in časopis razpošilja: Založba Obzorja, 62 000 Maribor, Partizanska 5.

Za založbo Jože Košar

Natisnila: Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani

*

Editorial Board: France Bernik, Vatroslav Kalenič, Boris Paternu (Editor in Chief of Literary Sciences), Fran Petrè, Dušan Pirjevec, Jakob Rigler, Jože Toporišič (Editor in Chief for Linguistics)

Editor: Jože Toporišič

Subscription and distribution: Založba Obzorja, 62 000 Maribor, Partizanska 5, Yugoslavia

Printed by: Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana

POGLAVJE IZ SLOVENSKEGA NARODNOOSVOBODILNEGA PESNIŠTVA

V obdobju skrajne narodne ogroženosti, upora in revolucije je slovensko pesništvo, in sicer na vseh njegovih ravneh, od slogovno najbolj razvitih do najbolj preprostih, zajela »mobilizacijska poetika«, tako da lahko govorimo o svojevrstnem, spontanem procesu nove, »modernizirane folklorizacije« poezije. Pri tem je amatersko oz. literarno anonimno pesništvo zaradi svoje neposrednosti razvilo posebne, mestoma manj programske in celo bolj odprte semantične razsežnosti kot višja in bolj kultivirana poezija. Razmerje med silovito semantično močjo te literarno anonimne lirike in njeno »pomanjkljivo kulturo izraza« je eno najbolj produktivnih vprašanj literarne vede pri raziskavi vojnega pesništva.

In a period of extreme national endangerment, uprisal, and revolution Slovene poetry, at all levels — from the stylistically most sophisticated to the simplest ones, came under the sway of the "mobilization poetics" and accordingly we may speak of a specific, spontaneous and new "modernized folklorization" of poetry. In this context the literarily anonymous poetry with its direct approach developed special, semantic dimensions, which were in places less program-oriented and even more open than those of higher or more cultivated poetry. The relation between the immense semantic power of this literarily anonymous poems and their "deficient cultivation of expression" is one of the most productive questions in the study of war-time poetry.

I

Izraz *slovensko narodnoosvobodilno pesništvo* je danes že razmeroma utrjen pojem naše slovstvene zgodovine.¹ Uporabljamo ga kot najširšo oznako za tisto slovensko pesništvo iz let 1941 do 1945, ki je nastajalo znotraj narodnoosvobodilnega gibanja, povezanega s socialistično revolucijo, in ki mu je prav to zgodovinsko dogajanje dajalo temeljne do-

¹ Prim. Boris Paternu, *Helga Glušič-Krisper, Matjaž Kmecl, Slovenska književnost 1945—1965*, I. knj., Ljubljana 1967, str. 9. V prvi tehtnejši razpravi o slovenskem narodnoosvobodilnem slovstvu *Naše slovstvo v dobi narodnoosvobodilne vojne*, obj. v Pogovorih o jeziku in slovstvu, 1955, njen pisec Viktor Smolej še niha med različnimi poimenovanji: »osvobodilni tisk«, »partizanska literatura«, »slovstvo v dobi narodnoosvobodilnega boja«, »narodnoosvobodilno slovstvo« itd. Sicer pa pojav pogostoma zožujemo na pojem partizanskega pesništva, ki je gotovo bistveni in vodilni, vendar ne edini del medvojne osvobodilne in uporniške poezije. Tako npr. tudi Radoslav Hrovatin, eden pomembnejših folklorističnih raziskovalcev tega pojava, kljub odkrivanju notranje socialne in pesniške mnogovrstnosti, ki ju kaže gradivo, uporablja enoten izraz »partizanska pesem« in ta pojem celo zožuje v posplošujočo oznako »partizanska pesem kot delavska ljudska pesem« (*Partizanska pesem in znanost o ljudski kulturi*, Slovenski etnograf, XIV, 1961, str. 13).

življajske in izrazne pobude.² Za dve najbolj vidni in glavni tematski zvrsti tega slovstvenega pojava ponavadi štejemo *partizansko* in *taboriščno* pesništvo. Pazljivejše razčlenjevanje pa bo ob ta dva osrednja vsebinska kroga moralo postaviti še nekaj dopolnilnih tematskih krogov, zajemajočih vse od pesmi tako imenovanega »zaledja«, osvobojenega in neosvobojenega, pa tja do vojnih izseljenskih pesmi.

Pojem narodnoosvobodilno pesništvo, ki vse te pojave združuje in postaja oznaka večjih notranjih razsežnosti, bi v literarni zgodovini utegnil koga tudi motiti iz čisto formalnih razlogov: vzet je namreč iz družbenopolitične in ne iz slovstvene ali slogovne terminologije, s katero sicer označujemo vsa naša literarno dozorela književna obdobja, se pravi obdobja že vsaj od razsvetljenstva oziroma romantike naprej. In vendar je ta pojem docela utemeljen, če upoštevamo poglobitveni namen in posebno naravo tega pesništva.

Vprašanja slogovne pripadnosti so se namreč v letih 1941 do 1945 pomaknila v ozadje in so prenehala biti globlja opredelitvena gibala ali razlogi za združevanja in ločevanja med pesniki. Značilno je tudi dejstvo, da to obdobje ni dalo nobenega novega sloga. Ugotavljamo lahko v glavnem le podaljške in prilagoditve že prej obstoječih slogov: nove romantike, poznega ekspresionizma in novega oziroma socialnega realizma, od koder je bila kontinuiteta v pesništvo medvojnega upora in revolucije razmeroma najbolj neposredna, čeprav ne edina in ne ravno nujna. Skratka, zgodilo se je, da je v letih 1941 do 1945 slovenska literatura svojo misel obrnila od izrazito literarnih vprašanj in da je v njeno osredje stopilo nekaj drugega: zavzela so jo čisto elementarna vprašanja človekovega osebnega in narodovega obstoja hkrati. Bolj točno, zavzela so jo vprašanja slovenske kolektivne eksistence v njenem skrajno izpostavljenem, resnično mejnem in krvavo usodnem položaju. Bolj kot kdajkoli prej se je naša poezija znašla v frontnem položaju. Njen prvi pesnik in najzmožnejši artist, Oton Župančič sam, je prvi dal glasno in jasno znamenje za sestop z individualistično artistskega Parnasa. Dal je razločno znamenje za novo, mobilizacijsko poetiko, zahtevajočo »*pesem za današnjo rabo*«, in dal je znamenje za slog, ki naj se ravna spet po prvotnem in najpreprostejšem etosu človeške besede, katerega je označil takole: »*naravnost in po pravici pobej!*«³

² Sem je treba uvrstiti tudi še del zgodnjega povojnega pesništva, kolikor je nastajalo še pod neposrednimi vtisi tega dogajanja, kar je ponekod trajalo dlje, ponekod manj časa.

³ *Pojte za menoj*, Slovenski poročevalec 6. sept. 1941; prim. *Vrtinec*, ZD III, str. 461, 140; prim. še Župančičeve med vojno zapisane kritične misli o artizmu v lastni poeziji: *Obračun*, ZD III, str. 104; *Pesem ne umre*, ZD III, str. 261; *Ne vidiš žalosti, ki se pretaka*, ZD III, str. 140.

Toda to ni bila samo Župančičeva domislica, tako je ukazovala resničnost sama. Če danes, iz dobre četrstoletne razdalje nekoliko pazljiveje opazujemo in primerjamo medvojne pesmi znanih avtorjev, ki jih sicer postavljamo daleč narazen, lahko — kljub njihovim tudi takrat osebnim izpovedim — odkrijemo celo vrsto zelo podobnih vsebinskih in izraznih znakov. Najvidnejša skupna lastnost je bila, da so se osebne slogovne skrajnosti njihovega izražanja močno obrusile, se samogibno prilagodile temeljnim zadevam skupne zgodovinske usode in volje, hkrati pa tudi potrebi po močnejši povezanosti pesmi z ljudmi, po njeni komunikaciji v širino. Tako je v letih 1941 do 1945 tudi v najbolj razvitih območjih slovenske lirike prihajalo do pojavov spontanega notranjega in zunanega poenotenja. Ugotavljamo jih lahko v vseh njenih plasteh: od tematike (boj — trpljenje — upanje) mimo značilnih žanrskih pojavov (epizacija lirike, pogostnost balade) pa vse do izraza (racionalna poetika, združena z zanosom; recitativna dikcija). V skladu s tem je bilo tudi močnejše navezovanje pesnikov na starejše slovensko pesniško izročilo, vse do tja nazaj v 19. stoletje in še dlje, prav do starodavnega ljudskega pesništva. To pa ne velja samo za najbolj očitne primere, ki jih ponavadi opažamo na črti od Župančiča do Kajuha. Celo stilno tako »odmaknjenega« pesnika, kot je bil predvojni in kot je povojni Jože Udovič, nenadoma najdemo pri pisanju preprostih udarnih budnic, ki bi jih lahko postavili v bližino tradicionalnega slovenskega narodnoprebudnega pesništva in ljudskega stiha.⁴ Prav tako nepričakovano tudi Ceneta Vipotnika in mimogrede celo Edvarda Kocbeka lahko srečamo v bližini ljudske poezije.⁵ Zdi se, kot da bi slovenski poet v svojem skrajno ogroženem osebnem in narodnem položaju znova iskal trdno, zanesljivo zaledje v najbolj preverjenih, najbolj odpornih in najširše komunikativnih plasteh slovenske pesniške kulture. Potrebno bo pazljiveje raziskati ta svojevrstni proces »folklorizacije«, ki je v letih boja zajel tudi naše najbolj razvito pesništvo. Seveda bo treba pojmu folklorizacija dati ustrezno vsebino in ga ne omejevati zgolj na tiste pojave, ki pomenijo zavedno ali nezavedno posnemanje starodavnega ljudskega pesništva. Novejša literarna znanost, na primer Lotmanova strukturalna šola pojem »folklorizacija literature« danes že močno spreminja, razširja in modernizira.⁶ Tako bi se s tem izrazom, če bi ga vsebinsko ustrezno izpopolnili, dala

⁴ Prim. naslednja Udovičeva besedila v Hrovatinovi antologiji *Partizanska pesem*, 1953: *Moči so nove se strnile*, str. 61; *Koračnica*, str. 68; *Prečuden cvet*, str. 90; *Pozdravi*, str. 98; *Zvezdica*, str. 140.

⁵ *Cene Vipotnik, Zelen grobek* (zbirka *Drevo na samem*, 1956, str. 45); *Edvard Kocbek, Kukavica* (zbirka *Groza*, 1963, str. 29).

⁶ *Ju. M. Lotman, Lektii po struktural'noi poetike*, Brown University Slavic Reprint, 1968, str. 179.

označiti vrsta bistvenih pojavov narodnoosvobodilnega pesništva, pa naj ga opazujemo skozi njegove tvorce, a še mnogo bolj, če ga opazujemo skozi njegove takratne odjemalce, se pravi vojne bralce in frontne poslušalce ali recitatorje. Ti so pri sprejemanju besedil v danih okoliščinah gotovo še močneje aktivirali cone poenotenja in tipizacije, torej cone potencialne folklorizacije novega tipa. Navsezadnje tudi ni čisto naključnega pomena, da je mlada povojna družba za najvišje uradno priznanje izbrala naziv »ljudski pesnik«, ki ga je Prezidijski ljudske skupščine podelil Župančiču ob njegovi sedemdesetletnici.

Povedano na kratko: gre za obdobje, ko je bila poglobljena motiviranost poezije zunaj poezije same; ko je bila najgloblja pobuda pesništva skrajno izpostavljen položaj njenih piscev in bralcev, zraven pa njihova skupna volja po revolucionarni narodni in socialni odrešitvi, torej volja, ki jo lahko imenujemo narodnoosvobodilna ideja let 1941 do 1945. Vse druge motivacije obravnavanega pesništva, umetniške in slogovne, so bile drugotne in so se prvi bolj ali manj prilagajale in podrejele. Zato naša glavna in posplošujoča oznaka tega pesništva ne more biti drugačna kot neslovstvena, torej družbena in politična. Šele drugotno, bolj razčlenjevalno označevanje lahko znotraj te temeljne enovitosti ugotavlja različne slogovne usmeritve in različne umetniške ravni, pri čemer razpon pojavov ni ravno ozek, čeprav je do neke mere skrčen, saj je ubran v temeljno skupno hotenje.

Ta proces demokratizacije poezije — če se sporazumemo o tem, da demokratizacija v danem položaju pomeni odprtost poezije skupnim temeljnim družbenim zadevam in njeno odprtost široko komunikativnemu izrazu — pa z opisanimi pojavi ali spremembami ni bil končan. Zajel namreč ni samo tako imenovane vodilne in znane medvojne narodnoosvobodilne poezije, rekli bi lahko njene elitne plasti, če bi izraz ne bil v nasprotju z mnogimi realnimi okoliščinami in revolucijsko miselnostjo tistega časa, temveč je zaoral tudi daleč čez njene meje. Zgodilo se je, da je k pesnjenju nenadoma obudil pravo množico literarno anonimnih, bolj točno, po imenu zvečine znanih ali ugotovljivih, toda v uveljavljeni slovenski literaturi dotlej pa tudi po vojni bolj ali manj neznanih piscev pesmi.⁷ Gre za ljudi najrazličnejših, v glavnem neintelektualnih poklicev, zelo različnih izobrazbenih stopenj in različnih starosti, ki so med narodnoosvobodilno vojno začeli pisati stihe, jih objavljali v partizanskih glasilih

⁷ Viktor Smolej opozarja na dvojno poreklo partizanskega pesništva in si poskuša pri tem pomagati z dvema ne čisto zanesljivima izrazoma: »poklicni« in »nepoklicni« pesniki. Izraza sam uporablja s pridržkom, saj ju postavlja pod narekovaja (nav. d., str. 28, 29).

ali razširjati kako drugače, v mnogih primerih pa so besedila pustili samo med svojimi zasebnimi zapisi. Po temeljni motiviranosti, glavni ideji in tudi najsplošnejši izrazni usmerjenosti tega pesništva pravzaprav ni mogoče ločiti od onega prejšnjega, danes znanega. Na splošno so razlike predvsem v kultiviranosti izraza in estetski zmogljivosti, ki sta ponavadi tu nižji, čeprav tudi to pravilo ne drži zmeraj. Tudi tu najdemo vmes enako presenetljive vzpone navzgor kot pri tako imenovani višji narodnoosvobodilni poeziji padce navzdol, tako da so meje med enim in drugim pesništvom v resnici zelo zabrisane. Pazljivejši študij gradiva pri naša presenečenja na obeh straneh.

Skratka, težko bi bilo najti razloge, ki bi utemeljevali strogo ločevanje teh dveh vrst pesnjenja, saj sodita obe pod zanesljivi skupni pojem narodnoosvobodilnega pesništva. Vojna zgodovinska resničnost jima je narokovala skupno, spontano mobilizacijsko poetiko. Med prvimi jo je povedal Oton Župančič, potrdilo pa jo je življenje samo na vseh ravneh upesnjevanje besede, od najbolj zmogljive do najbolj povprečne in jec-ljajoče.

Ce je to res, potem tudi slovenska literarna zgodovina pri obravnavi medvojnega osvobodilnega pesništva ne more ostati zgolj ob literarno znanih, splošno uveljavljenih imenih. Zaradi posebne narave takratnega slovstvenega dogajanja bo morala prestopiti meje »literarnega elitizma«, poseči bolj na široko in pazljiveje pretresti tudi množico literarno neznanih imen ter njihovih del. To pa seveda ne pomeni, da bo ravnala brez ali mimo vrednostnih meril. Za začetek je treba predvsem vedeti, kaj je narobe. In narobe je to, da je naša veda s tem dolgo, predolgo odlašala. Odlašala je deloma zaradi pomanjkljivega poznavanja in nezadostnega premisleka stvari, deloma pa zaradi napačnega računanja na koga drugega. Toda gradivo kaže, da folklorist ali sociolog tu ne moreta opraviti celovitega dela, čeprav lahko opraviata zelo tehtne in celo nepogrešljive posle.

II

Tu bo seveda treba najprej opraviti še temeljito zbirateljsko in izdajateljsko delo. Doslej nimamo kaj prida več kot troje opaznejših antologij. Prva je Klopčičeva *Pesmi naših borcev*, ki je izšla v dveh zvezkih in z obetom tretjega še leta 1944, meseca junija.⁸ To delo je imelo, kot priča urednikov predgovor, zelo dobro in doslej razmeroma najbolj pre-

⁸ *Pesmi naših borcev*, I. in II. zvezek. Izbral in uredil Mile Klopčič. Izdala Prop. komisija pri IOOF, 1944. Druga izdaja 1945.

mišljeno organizacijsko zasnovo, ki pa se žal ni nadalje uresničevala. Posebnost Klopčičeve zbirke je prav ta, da je predstavila takrat neznane ali manj znane partizanske avtorje, medtem ko je že uveljavljene pustila ob strani. Drugo pomembno, še posebej v komentarjih bogato, čeprav z glasbenega zornega kota prirejeno antologijo je pod naslovom *Partizanska pesem* izdal Radoslav Hrovatin leta 1953.⁹ Tretji vidnejši izbor pa je opravil Črtomir Šinkovec s knjigo *Partizanska ljudska pesem*, ki je izšla leta 1970 in obeta nadaljevanje.¹⁰ Tudi Šinkovec objavlja — z redkimi izjemami — predvsem neznana ali malo znana imena, tako da do neke mere nadaljuje Klopčičevo delo, čeprav v mnogočem na drugačen način. Ob teh treh osrednjih antologijah, ki prinašajo skupaj okoli 300 besedil, pa je treba vedeti, da je bil njihov namen izrazito poljuden. To pomeni, da so uredniki pri izbiranju in tudi pri izraznem prirejanju besedil imeli docela proste roke. Znanstveni obravnavi te naloge se postavljajo drugačne zahteve: prvič, zbrati bo treba čim bolj celotno gradivo; drugič, v poštevek pride samo avtentična oblika besedil; in tretjič: gradivo bo treba zbrati, razvrstiti in ovrednotiti po zahtevnejših literarnozgodovinskih in trdnejših teoretskih merilih.

Tega, najprej zbirateljskega in komentatorskega posla smo se pred nedavnim poizkusno lotili v slovenskem literarnozgodovinskem seminarju ljubljanske filozofske fakultete. Ob dveh doslej opravljenih seminarskih nalogah na témo *Slovensko narodnoosvobodilno pesništvo na Primorskem*, ki prinašata nekaj nad 300 besedil, ki v dosedanjih antologijah v glavnem niso zajeta, lahko poročam o prvih izkušnjah in problemih, ki jih odpira delo te vrste.¹¹

Prvo praktično spoznanje, ki pa ni bilo nepričakovano, je to, da je gradiva zares mnogo. Na primer: pregledovanje ohranjenih glasil in arhivov štirih primorskih brigad (III. SNOB Ivana Gradnika, XVI. SNOB Janka Premrla Vojka, XVII. SNOB Simona Gregorčiča in XIX. SNOB Srečka Kosovela) je do zdaj dalo blizu 200 pesmi. Pri tem je značilno nekaj: skoraj tretjina besedil še sploh ni bila objavljena in jih je zbiralka Aleksandra Kovačič našla šele po prizadevnem iskanju, ki se je od arhivov preusmerilo k zasebnim zapisom, katere hranijo nekateri preživeli borci teh enot ali njihovi najbližji. Tako je npr. pri *Miranu Beretiču*, nekdanjem politkomisarju v Gradnikovi brigadi, dobila kar 41 njegovih

⁹ *Partizanska pesem*. Uredil dr. Radoslav Hrovatin, Ljubljana 1953. Pri izboru sta sodelovala R. Gobec in R. Simoniti, tekste pa je redigiral M. Klopčič.

¹⁰ *Partizanska ljudska pesem*, I. knj., izbral in uredil Črtomir Šinkovec, Ljubljana 1970.

¹¹ Avtorici nalog sta absolventki slavistike *Aleksandra Kovačič* in *Ana Vuga-Vogel* (štud. leto 1971-72).

neobjavljenih pesmi; pri *Vinku Šumradu-Radošu*, nekdanjem politkomisarju v Šlandrovi in nato Vojkovi brigadi, 10 in pri *Slavku Turku-Velimirju*, nekdanjem referentu za kulturo v Kosovelovi in Vojkovi brigadi, 13 neobjavljenih besedil.¹² Morda je naključje, morda tudi ne, da najbolj zanimiva besedila najdemo med neobjavljenimi pesmimi, ki jih je torej odkrilo šele najnovejše in načrtno iskanje. Koprski muzej hrani tudi 22 strani obsegajoč zvezek pesmi *Emila Jejčiča*, komandirja topniške baterije 5. Prekomorske brigade, goriški muzej pa mestoma zelo zanimiv razrezani rokopisni zvezek 19 pesmi *neznanega partizana*, ki bi se ga po nekaterih posrednih podatkih s prizadevnim nadaljnjim iskanjem najbrž dalo še odkriti.

Drugi glavni vir gradiva pa ne prihaja iz vojaških enot in izpod peres njihovih borcev, temveč iz tako imenovanega partizanskega »zaledja«, osvobojenega ali neosvobojenega. Koprski in goriški muzej nas med mnogim drugim gradivom opozarjata vsaj na dve vidnejši imeni. Na primorsko kmetico *Anastazijo Jelusič* in rokopisni zvezek njenih pesmi, ki so nastajale iz trpljenja v zaporu leta 1945, in Čibejevo mamo *Ivano Čibej* iz Dola-Predmeje, po kateri je ostalo nekaj pesmi in drugih pretresljivih vojnih zapisov.¹³

Ob vsem tem gradivu, ki bo najbrž presenetljivo obsežno, ko bo zbrano v celoti, pa se odpira vrsta globljih vprašanj.

Med prvimi je gotovo tole: kje so pravzaprav razlogi, da je toliko preprostih, razmeroma slabo izobraženih in slovstveno nestremljivih ljudi začelo pisati stihe in pesmi?

Na to vprašanje nam najprej odgovarja okoliščina, ki je z redkimi izjemami splošno veljavna: da pred vojno ti ljudje niso pisali in po vojni prav tako ne več. Torej lahko prve pobude za nastajanje tega pesništva iščemo v nenavadnem, razburljivem in usodnem vojnem dogajanju, ki je globoko vznemirilo tudi slovenskega človeka, stopnjevalo njegove notranje napetosti in z njimi vred potrebo po izpovedi ali sporočitveni sprostitvi. Vendar je treba dodati, da je slovenskega človeka to vojno dogajanje vznemirilo še na poseben način. Obremenilo ga ni le z zavestjo osebne, temveč tudi z zavestjo skupne narodne ogroženosti, se pravi to-

¹² Od omenjenih avtorjev najdemo v Klopčičevi in Sinkovčevi antologiji samo *Vinka Šumrada-Radoša* z dvema besediloma: *Otok Rab* in *Sedemštiri-deset* (Klopčič, str. 22, 26; Sinkovec, str. 62, 156). Vinko Šumrada-Radoš je l. 1967 izdal pesniško zbirko *Ulaka* (izd. Muzej ljudske revolucije v Ložu), v kateri je objavil 53 sonetov in 7 pesmi v svobodnejših verzniških oblikah. Omenjeni pesmi sta tudi v tej zbirki, vse druge, ki jih bomo tu obravnavali, pa so ostale v rokopisih. Tudi naslednjega, *Emila Jejčiča*, ni v antologijah.

¹³ Pri Sinkovcu je Čibejeva zastopana z eno pesmijo (*Primorska mati sinu*, str. 165).

talne ogroženosti, in ga postavljalo v neizprosne položaje individualnega ter kolektivnega samoodločanja.¹⁴ Prav ta skupinska naravnost usode, zavest skupnega trpljenja in boja za odrešitev bi utegnili biti zelo bistvena pri nastajanju potrebe po zapisani izpovedi, ki je izpoved drugim, in po pripovedi v bolj občutenem, bolj pomembnem jeziku, kot je navaden jezik, to se pravi v jeziku stiha. Tretji moment, ki ga ni prezreti, pa je slovstvena zavest in tradicija, kot je živela v preprostem slovenskem človeku. Predstava o pesništvu, kakršno je naš človek dobil že pri svoji temeljni izobrazbi pa tudi kasneje, je bila zelo tesno vezana na predstavo rodoljubnega, narodnoobrambnega in družbenosvobodilnega delovanja in ta pesniški »pramodel«, če lahko tako rečemo, se je v obdobju nove, neizprosne frontne in revolucijske situacije slovenskega naroda v letih 1941 do 1945 samo znova obudil, potrdil in radikaliziral, prestopil meje elitne književnosti in postal last najširših slojev. Zato je to pesnjenje tako očitno vezano ne toliko na staro folkloro kot na zgled iz Vodnika, Prešerna, Levstika, Jenka, še posebej Gregorčiča, pa tudi na Stritarja in naposled na Župančiča. Seveda pri tem sprejemanju iz klasike ni mogoče prezreti postopkov poenostavljanja in tipizacije, torej procesa folklorizacije umetnega pesniškega izročila, folklorizacije, ki je posodobljena, prilagojena svojemu času in novim potrebam.

Vse našete pobude pa bi najbrž ostale močno zavrte, če ne bi delovala še neka druga, zelo bistvena, čeprav na prvi pogled bolj zunanja okoliščina. To je bil dobro organiziran narodnosvobodilni tisk in še posebej številna razmnoževana ali rokopisna glasila partizanskih vojaških in drugih enot, ki so v veliki meri živela prav od široke ljudske pismenske dejavnosti in so tako dejavnost tudi zavestno spodbujala. Povedano z nazornim primerom: čisto normalno je bilo, da je partizanski poveljnik ali komisar, da o kulturnem oziroma propagandnem referentu niti ne govorimo, napisal tudi kaj verzificiranega v glasilo svoje enote.

Vendar stvari ne kaže poenostavljati. Individualna motiviranost pesnjenja je bila lahko tudi taka, da je segla daleč čez splošna pravila. Tako

¹⁴ V zvezi s tem je zanimiva pripoved *Mateja Bora* o pobudah, ki so bile odločilne za nastajanje njegovih prvih uporniških pesmi leta 1941. K znani pesmi *Kri v plamenih* beremo naslednji komentar: »V sebi sem čutil veliko potrebo, izkričati, kar se je nabralo v meni in nas vseh. Morda sem dobil prvo vnanjo pobudo nekega dne, ko sem stal na bivšem bežigranskem železniškem prehodu in gledal, kako so vlaki vozili naše ljudi z Gorenjske v pregnanstvo. Dejal sem si — Hitler seli slovenski narod z njegove zemlje. Kaj lahko se zgodi, da zmagamo, in verjetno bomo zmagali — vendar navzlic temu ne bomo zmagali. Ta vojna nas lahko Slovence fizično ugonobi... Iz tega razpoloženja so nastali moji prvi verzi.« Bor pripoveduje tudi o tem, da bi bil takrat svoje pesmi najraje pisal kar na plakate in jih tako prenašal med ljudi (*Matej Bor, Pesmi, Ljubljana 1969, str. 79.*).

na primer najdemo med besedili takrat 34-letnega primorskega kmeta *Slavka Turka*, ki je bil kulturni in propagandni referent Vojkove brigade, čisto svojevrstno utemeljevanje pesnjenja. V neobjavljenem posvetilu k pesmim, ki jih ima za cel zvezek, beremo tole:

Srce razkrito in razum
je v tej pisavi.
Nikdar upal mi ni pogum
še za resnico pravi.

Za resnico borbo sem izgubil.
Kar tu je zapisano,
edino to ne bom zgubil.
To večno bo narisano.¹⁵

Misel ni čisto preprosta, sporoča pa nam vero v posebno trajanje zapisane resnice in zapisane vere, ki ju realno življenje pogublja.

Drugo bistveno opozorilo, ki nam ga daje pazljivo pregledovanje tega literarno anonimnega gradiva, pa zadeva tematsko stran pojavov. Gre za tematiko na tistem njenem mestu, kjer se začenja vprašanje notranje razsežnosti upesnjene vsebine, s tem pa tudi že za vprašanje pomenske teže in vrednosti tega pesništva.

Seveda tu ne more biti enotnega odgovora. Znajdemo se pred raznovrstnim gradivom zelo različne teže in veljave, od docela nebogljenih zapisov, ki povedo zelo malo, do besedil, katerih notranje vsebinske razsežnosti so večplastne, zato zanimive in bogate.

Najprej je treba vedeti, da je temeljna »poetika« teh besedil mobilizacijska poetika, ki je v svojem življenjskem bistvu prav taka kot pri bolj razviti in priznani osvobodilni oziroma partizanski poeziji. Razumljivo je, da se pod neizkušnim peresom poetika »pesmi za današnjo rabo« najčešče kaže v še bolj poenostavljeni, bolj naivni in bolj klišejski podobi. Če bi odbirali gradivo po tem merilu, bi nagrmadili resnično mnogo besedil, ki niso kaj prida več kot ostihotvorjenje najbolj znanih in splošnih idej osvobodilnega boja pa tudi najbolj znanih in obćih položajev, značilnih za mnoge človeške usode takratnega dogajanja. Proces miselne in doživljajske tipizacije, v zvezi z njima pa tudi proces izrazne shemati-zacije (npr. pogostno uporabljanje enakega idejno pojmovnega izrazja) je tu mnogo naivnejši in zato še opaznejši kot pri vodilni partizanski poeziji.

¹⁵ A. Kovačič, *Slovensko narodnoosvobodilno pesništvo na Primorskem*, 1971, Gradivo, str. 66.

Toda hkrati ni mogoče prezreti tudi drugega, čisto nasprotnega pojava. V literarno anonimnem pesništvu prav zaradi njegove večje neposrednosti ali naivnosti lahko najdemo presenetljivo enkratne, docela individualne in zapletene doživljajske lege. Včasih tudi take, kakršnih »izobraženo«¹⁶ partizansko pesništvo prav zaradi strožje zavesti o namenu in učinku svojih stihov pa tudi zaradi zavestnejšega obvladanja izraza ni zabeležilo. Potemtakem je bila tako imenovana literarna naivnost po eni strani primanjkljaj, ki je pomenil manjšo zavarovanost pred delovanjem miselnih klišejev; po drugi strani pa je bila prednost, saj je pomenila manjšo zavarovanost oziroma večjo odprtost tudi nasproti vsemu ideološko nepredvidenemu, neponovljivemu, človeško individualnemu. Kot je medvojni literarno neznani sestavljalec stihov v prvem primeru množil samo količinsko moč osvobodilne in revolucijske ideje, tako jo je v drugem primeru dopolnjeval v smer novih, nevračunanih človeških razsežnosti, jo na ta način pomensko odpiral in semantično dinamiziral. Napravljal jo je pravzaprav sposobnejšo za poezijo in umetnost, ki ne more obstajati brez dimenzije individualnega pa tudi ne brez dimenzije relativnega, torej življenjsko odprtega in večpomenskega. Navsezadnje nam postajajo te stvari toliko bolj razvidne prav danes, ob prisotnosti sodobne eksaktne estetike, zgrajene na semiotiki in teoriji informacije; estetike, ki se kljub vsej svoji intelektualni rafiniranosti vrača k nekaterim temeljnim vsebinskim oziroma semantičnim merilom umetnosti. Na primer h geslu: poezija je semantično stopnjevana informacija; bolj točno, poezija je informacija, strukturirana na pomensko neenostavnih, zapletenih razmerjih njenih sestavin.¹⁶

Toda, za kaj sploh gre in na čem temelji naša misel o posebnih semantičnih prostorih medvojnega literarno anonimnega pesništva?

Gre za celo vrsto tēm ali upesnjenih doživljajev, ki po svojem osnovnem poreklu in obeležju sodijo docela v NOB — pesništvo, vendar zaznamujejo toliko nadsplodne, izjemne, pomensko zapletene in odprte doživljajske lege, da postajajo opazne in delujoče čez meje svojega časa. Primerov bi se že v doslej zbranem gradivu našlo mnogo, omenim naj jih samo nekaj.

Med besedili bataljonskega politkomisarja *Vinka Šumrada* (r. 1916, po poklicu je bil takrat trgovski pomočnik) najdemo na primer neobjavljeno pesem *Komisar*, ki je nastala decembra 1942 v najtrših okoliščinah partizanskega bojevanja.¹⁷ Gre za naslednji motiv: komisar nekje na Mokreu pregleduje postrojeni bataljon partizanov pred odhodom na akcijo. Toda

¹⁶ Lotman, nav. d., str. 87—89; 98—100; 186—187.

¹⁷ A. Kovačič, nav. d., Gradivo, str. 60.

to opravlja in pripoveduje na čisto svoj način. Njegov pogled se zamišljeno ustavlja na možeh, fantih in še skoraj otrocih, »boža obrazov živ krog naokrog«, kot pravi, in z globoko tesnobo razmišlja, »kdo bo v spopadu omahnil zadet«. Besede so zapisane tako, da razkrivajo izrazito intimne prostore komisarjeve človečnosti, ki se nato v predzadnji kitici izpove v silovit odpor zoper ubijalsko vojno. Pod naslovom Komisar se torej zvrste položaji nekoliko neenostavnih nasprotij: komisar, ki vodi in ukazuje neusmiljen boj, hkrati pa človek s prvinskim etosom odpora zoper ubijalsko bojevanje. Oboje skupaj predstavlja pomensko poln, zapleten in odprt človeški položaj, ki je za umetniško ubeseditev gotovo semantično bolj tvoren, kot bi mogla biti katerakoli posamezna, ločena lega opisane dvojnosti.

Pri istem piscu najdemo tudi partizanske ljubezenske pesmi, ki so ne navadne v tem, da ob dogajanja smrti ali boja postavljajo slo po življenju v prvinski, naravnost čutni in nevezani podobi, kar za partizansko ljubezensko liriko ni ravno značilno. V neobjavljeni pesmi *Nageljni* bremo tele stihe:

Nageljni, nageljni,
za njimi med cvetjem
me čaka dekle.
Prsi kipeče
in mehke roke,
oči topli soj
in vonj zlatih las,
njen nežni obraz
in večerni pokoj
vse vabi nocoj.
Med nageljne rdeče
sklonila se je
in ustne drhteče
ponudila je.¹⁸

Opazna so tudi besedila, ki jih je isti avtor napisal leta 1944, ko je bil član ilegalnega partizanskega poveljstva v Trstu. Neobjavljena pesem *Marjuča* pripoveduje o ljubezni med tržaškim dekletom in nemškim vojakom, ki ga na dopustu v domovini ubije angleška bomba.¹⁹ Kljub svojemu skrajno izpostavljenemu položaju, ko so mu v Trstu Nemci nenehoma za petami, kot kaže pesem Hajka, ta partizanski pesnik zmore razumeti tudi ljubezen na sovražnikovi strani in v zgodbi začutiti kos skupne vojne tragike.

¹⁸ Nav. d., Gradivo, str. 112.

¹⁹ Nad. d., str. 202.

Tudi neobjavljena pesem *Ilegalec* spada v okolje tvegane tržaške ilegale leta 1944.²⁰ Nenavadna je v tem, da motiviko smrtno napete partizanske ilegale dopolnjuje z njenim popolnim žanrskim nasprotjem, z izredno sproščeno, pravo mediteransko ljubezensko radoživostjo, ki se mu med veselimi tržaškimi dekleti ponuja sama po sebi.

Uličica dei Montechi,
tam prebivam samotar,
tam se krijem ilegalec,
za dekleta ni mi mar.

Onstran ulice na oknu
skoraj slednji letni dan
snidejo se mule mlade
in čebļajo na to stran.

Julietta je vablјiva,
njeni boki prožen val,
in pogled njen iskra živa
bi lahko požar prižgal.

Ne taji nravi Brunetta,
nič ne preneveda se,
njena srajčka je razpeta,
ko nad okno skloni se.

Zlate lase je Mirjana
razpustila do pasu,
vitka vila neugnana
brez obleke in sramu.

Cilj veselim sem dekletom
jaz na oknu vizavi,
vztrajno z gibi in pogledi
me izzivajo vse tri.

Sam ne vem, katero raje
ljubil mulo bi mladó,
bral sem, da zbog Dalile
Samson zgubil je glavó.

Vsak dan nosim glavo v torbi,
glava pa je važna stvar
in zato ni ilegalcu
za tržaške mule mar.

V zvezku kulturnega in propagandnega referenta Kosovelove brigade, kmeta Slavka Turka, najdemo poleg bojevniških in udarnih partizanskih pesmi nekatera besedila, ki kažejo čisto svojevrstna vojna doživljanja in razmišljanja. Tako na primer v neobjavljeni pesmi *Mir — vojna*, ki že v svojem naslovu nosi sintagmo nasprotja, naletimo na izjemno izpoved

²⁰ Nav. d., str. 236. Tudi v zbirki *Ulaka* (1967) najdemo vrsto pesmi, ki razkrivajo svojevrstno semantično dvojnost in napetost (npr. Berač lvek, str. 28; Jokajoči vojak, str. 32; Kosci, str. 27; Osredeč, str. 56; Bratje, str. 25; Vnebohod, str. 35; Rdečelaska, str. 27).

partizanovega utrujenega umika v osebno samoto in svet, ki je čisto zunaj vojne in zunaj junaštva, čeprav neubranljivo obdan z njima.²¹

Ljubim le samoto,
kjer ptički žvrgole,
narave le krasoto,
tam moje je srce.

S ptički pesem pojem
in legam v mehki mah,
to vse je prav po mojem,
živim ko zajček plah.

Tu krika se ne čuje,
postave tukaj ni,
le Bog tu le kraljuje
in jaz in ptički vsi.

Tu hočem jaz živeti,
več v svet ne grem nikdar,
ker tam v divjini, sveti
le vojna je vsekdar.

Pri istem piscu beremo še celo vrsto lirskih, z močno elegiko obdanih vojnih motivov. Ob požgani domači vasi Komnu, nad katero so se 15. februarja 1944 znesli Nemci, prihaja do sklepne misli, ki ima skrajno izostreno baladno lego:

Več ni ljudi in ni vasi
in ni poti v zažgano.
Da vsaj bi shranil še kosti
v svoji vasi v jamo.²²

Glede izrazitosti in skrajnosti baladnih položajev to pesništvo uspešno tekmuje z znano slovensko partizansko baladiko. Po *Tonetu Pipanu-Črtomirju* (r. 1918, diplomirani slavist, padel 7. nov. 1944 pri Ajdovščini) je v arhivu Kosovelove brigade ostala njegova pesem *Požgani domovi*, kjer se baladni vojni popis nagiblje že v totalno vizijo smrti:

Povsod vas vidim strahovi
s črnimi kostmi,
z votlimi očmi,
domovi, domovi.

²¹ Nav. d., Gradivo, str. 96; pesem je nastala ob posebnih avtorjevih konfliktnih okoliščinah, ki so opisane v popisnem listu ob pesmi.

²² Slavko Turk-Velimir, *Nad nedolžnimi*, nav. d., Gradivo, str. 105.

Kot sfinge brez besed
 stojite ob cestah;
 popotnika je strah
 da je umrl svet.²³

Nenavadno izrazite in skrajne človekove položaje srečujemo tudi v deloma proznih, deloma verznihih zapisih takrat 55-letne kmetice Čibejeve mame. Njena presunljivo neposredna pripoved o tem, kako je slutila, iskala in naposled našla svojega mrtvega sina Franceta, ki je padel kot politkomisar 3. bataljona Gradnikove brigade v bojih pri Hotedršici januarja 1944, se iz trpne bolečine hipoma spremeni v pošastno uporništvu, ki bi mu v naši ženski literaturi ne našli para: primorska gorkanka s prvinsko kretnjo svojega srda seže po prastarem orožju slovenskega puntarstva — po vilah in pravi, da bo z njimi nadaljevala in dobojevala sinov boj.²⁴

Ko pregledujemo to, danes orumenelo in neznano verzificirano gradivo vojnih let, naletimo včasih tudi na zapise o skrajno mučnih in tragično neizogibnih poglavjih našega boja in revolucije. Tako na primer v neobjavljeni pesmi *Po borbi*, katere avtor je bataljonski politkomisar Gradnikove brigade *Miran Beretič* (r. 1924, takrat dijak), sledimo zgodbi nekega partizana, ki med bojem ubije svojega brata, pripadnika sovražne enote.²⁵

Pojav baladesknihih skrajnih leg ni v tem gradivu nikakršna izjema, temveč sodi med splošnejše pojave obravnavanega pesništva. Tudi Sinkovčeva zbirka, ki se v tem nekoliko razlikuje od Klopčičeve, prinaša prizore in doživetja, ki s svojo grozljivostjo presegajo vse, kar je bilo do druge svetovne vojne zapisanega v slovenski književnosti. Nekaj primerov. V *Baladi o junaški smrti*, ki jo je napisal Andrej Galeb, primorski učitelj s pravim imenom Milan Vrtačnik, naletimo na tole zgodbo: dvanaajst ranjenih, izdanihi in od sovražnika obkoljenih partizanov prosi in roti svojo bolničarko, naj jih postreli, da ne pridejo živi sovražniku v roke; dekle se silovito upira, vendar naposled pristane, začne s svojim mučnim opraviлом milostne smrti, dokler pri petem ne omaga in ustreli samo sebe.²⁶ V pesmi neznane žene *Balada o škatllici s pepelom* smo priča

²³ Nav. d., Gradivo, str. 168. *Tone Pipan-Crtomir* je z dvema pesmima (*Smreke; Matere, sestre, ljubice*) zastopan že v Klopčičevi (str. 61, 62) in Sinkovčevi antologiji (str. 38, 28).

²⁴ Gradivo v nalogi *Ane Vuga-Vogel*, str. 4.

²⁵ *Miran Beretič, Po borbi*. A. Kovačič, nav. delo, Gradivo, str. 19.

²⁶ *Andrej Galeb, Balada o junaški smrti*, Partizanska ljudska pesem, I, 1970, str. 111. Klopčič je objavil tri druge pesmi tega avtorja: *Hej Korošci*, str. 57; *Zalostinka*, str. 59; *V boj, Tolminci*, str. 61. Slednjo je objavil tudi Sinkovec (str. 127).

prizoru, ko se materino iskanje izgubljenega sina konča nekje v tujem svetu tako, da ji neki Norvežan izroči škatlico:

Tu je vaš Nac!
 Tu je moj Nac?
 V škatlici je Nac!
 V škatlici?

Škatlico je odprla
 in bel pepel v njej zazrla ...

Ti lepi fant, ti močni fant.
 Čemu prinesla sem ti mašni gvant,
 Nac?²⁷

In iz pesmi *Anice Mežek Nerojenemu otroku* poslušamo pripoved partizanove žene, ki pred rojstvom sama ugasne življenje svojemu otroku, samo da ga ne bi dobili v roke gestapovci, kot so dobili njo.²⁸ Med nepovnljiva, čeprav najbrž kasneje nastala dela, pa sodijo *Žalostne jablane* izpod peresa partizanke *Matilde Fridau-Nade*.²⁹ To je pesnitev o obešanju devetindevetdesetih talcev v Frankolovem februarja 1945, najbolj srhljiva pesnitev slovenske književnosti. Pretresljiva je zavoljo svoje nenavadne notranje dvojnosti, ki nastaja iz skrajno neposrednega, skoraj naturalističnega prikazovanja smrti ob hkratnih in prav tako močnih zapisih ljubezni ter spoštovanja do življenja. Zraven pa je pripoved uklesana v obliko amfibraškega pentametra, ki ji daje naravnost homersko težo in veličastnost. Nekaj odlomkov:

Te jablane stare ob cesti s poševnimi debli,
 ki sever krivenči jim krošnje, obrnjene k jugu,
 so zrasle, cvetele, zorele za drobno, brezskrbno
 otroštvo, za grlice mile, ki iščejo varno
 bližino človeka, za stisko neba, da pozimi
 na veje široke bremena snežena preloži,
 da zemlji ohranijo izvire globoke ...

 in kretnje divjaške, ki že so pripravljale zanke
 vrvi, preizkušale grčavost vej in ob debela
 pristavljala stole, odklepala tesne lisice
 po parih uklenjenih mož — še otrok in že starcev —

²⁷ *Balada o škatlici s pepelom*, nav. d., str. 90, 91.

²⁸ *Anica Mežek, Nerojenemu otroku*, nav. d., str. 68.

²⁹ *Matilda Fridau-Nada, Žalostne jablane*, nav. d., str. 158. Leta 1971 je pesnica izdala zbirko novejših miselnih in ljubezenskih lirike *Severna okna* (Obzorja, Maribor).

in roke nabrekle jim z žicami vezale znova
 nad križem in skopo odmerile vsak pravokotnik
 za jamo nad travnikom, nagnjenim k levim robovom,
 in s puškami, z žreli široko razmaknjenih strojnic,
 da vsaj varovale bi to strahopetnost nasilja,
 dokler ne odlomijo v grlih svetlobe življenja...

Tam stali so v snegu, premraženi, lačni, ušivi,
 v raztrganih čevljih in bosih, prebičani, bolni,
 s tesnobo najdražjih spominov, kljujočih v prsih,
 z željami, prezgodaj otrplimi v zlomljenih prsih,
 s pozdravom, ki nemo je dvigal k bleščečemu soncu
 svoj ranjeni krik med kazalcema BITI — NE BITI,
 hitečima v poldan, — tja, kjer se pokrijeta črti
 strahu in poguma, kjer čas se ustavi za zmerom.
 Tam stali so dvignjene glave, čakaje na vrsto,
 da vrv skozi sapnik v davečo se muko zareže,
 da stol izpodmaknjen jih v plesu mrtvaškem zamaje.

A v dvoje, po pet in še več je še dolgo vrvralo
 z dreves osemnajstih devetindevetdeset talcev,
 — ker enega, ki je poskušal zbežati, že prej
 so smrtni rafali zadeli...

dokler jim hreščečih goltancev iz zank niso sneli
 in gole, sezute zmetali v pripravljeni jami
 — kar šestdeset v prvo gomilo, ostale pa v drugo —
 in s prodnatim kamenjem, ki je oči nezaprte
 zdrobilo, zasuli sledove zločinske morije.
 Potem od bregov izza hiš so čez travnate ruše
 zakritih, nezaznamovanih grobov zapihljali
 ohlapi vetrov, zadržani predolgo v odmevih
 prešibane žalosti...

V našem gradivu tudi ni mogoče prezreti še nekega posebnega, razme-roma razsežnega vsebinskega področja. To so krajše verzificirane kronike posameznih vojnih dogodkov ali doživetij, lahko bi jih imenovali tudi vojno reportažno pesništvo. Resnični dogodki so tu najčešče postavljeni v zelo preprosto epsko morfologijo, v kateri je snov dograjena le toliko, da dobivajo poudarke izrazitejši in nenavadnejši dogodki. Tako imamo samo izpod *Beretičevega* peresa ohranjenih celo vrsto verzificiranih opisov bojev in podvigov Gradnikove brigade: napad na postojanko Koritnico junija 1944; spopad z Nemci na Lokvah 29. julija 1944; boj pri Podgozdu 26. januarja 1945; težavna mobilizacija Vipavcev februarja 1944; napad na postojanko Rihenberg poleti 1944 in napad na

Železnike novembra 1944.³⁰ Pri *Slavku Turku* beremo o bojih Vojkove brigade: npr. o njenem napadu na Štanjel 15. septembra 1944; o preboju iz nemškega obroča v ofenzivi aprila 1945; in nazadnje o njenem prihodu v italijanski Tržič maja 1945 ter kočljivem srečanju z zahodnimi zavezniki.³¹ Med *Šumradovimi* besedili najdemo podrobno zgodbo o italijanskem oficirju Korichu in ustrelitvi trinajstih talcev iz vasi Pudob v Loški dolini jeseni 1942, nato zgodbo o streljanju talcev na Ulaki in zelo nazoren opis nemške hajke proti tržaškim ilegalcem januarja 1945.³² V ohranjenem pesniškem zvezku internirane kmetice *Anastazije Jelušič* (r. 1899) pa se lirična razmišljanja nenehoma prepletajo s kronografijo njenih doživetij vse od nasilnega slovesa od otrok in moža do jéčanja v tujini.³³

Gradivo te vrste bi lahko naštevali še in še, saj ga ni malo, pomeni pa opazno razširitev medvojne narodnoosvobodilnega pesništva na področje kronografije, neke vrste dokumentarnega žanra s posebnim smislom za resničnost in izjemnost dogodkov hkrati. Posebno podzvrst te zvrsti pa bi lahko napravili iz humorne in satirične partizanske kronografije, ki je obsežna in po svoje zanimiva.

In če smo že pri ogledovanju dokumentarnih plasti gradiva, bi kazalo premisliti še neko drugo stran pojava. Znamenja krajevnega porekla ali nastanka besedil so toliko pogostna, da bi se dal izdelati v marsičem zanimiv zemljevid medvojne narodnoosvobodilnega pesništva. Tako imamo na primer celo vrsto pesmi, ki pripovedujejo o slovenski Reziji in tamkajšnjem narodnoosvobodilnem gibanju, pa o partizanstvu na Kaninu, pri Rabeljskem jezeru in podobno.³⁴

In končno, čeprav ne nazadnje, bo treba ob zbranem gradivu opraviti tudi pazljivo razčlemba zelo različnih miselnih sestavin, vključenih v

³⁰ Pesmi iz Gradiva v nalogi A. Kovačič: *Borba v Koritnici*, str. 40 (prim. *Tone Svetina, Ukana*. Druga knjiga, 1967, str. 633 sl.); *Spomin padlim tovarišem na Lokvah*, str. 111; *Borba v Podgozdu*, str. 137; *Mobilizacija v Vipavi*, str. 196; *Rihenberga*, str. 217; *Železniki*, str. 267.

³¹ *Štanjel*, nav. d., str. 50; *Obroč* str. 207; *Titova armada*, str. 176.

³² *Kapetan Korich*, nav. d., str. 24; *Lojtrski vozovi*, str. 154; *Hajka*, str. 155.

³³ *Moji težki spomini*, nav. d., str. 89.

³⁴ Največ pesmi, ki sodijo v ta pokrajinski prostor, je v obravnavanem gradivu izpod peresa neznanega avtorja, najbrž študenta, ki se je podpisoval *Boris*. Pesmi so ohranjene v fasciklu Gregorčičeve brigade (IZDG, 285 IV, 7 č in d) kot tipkopisi ali izrezi iz objav v časopisih. Avtorja bi se verjetno dalo odkriti pri natančnejšem pregledu pripadnikov imenovane brigade. Naslovi pesmi: *Rezijanski bataljon*, gradivo naloge A. K., str. 50; *Tovarišu Borisu*, n. m. str. 98; *Rezijani*, n. m., str. 105; *Na Kaninu*, n. m., str. 104; *Rezijanskemu dekletu*, n. m., str. 114; *Pri Rabeljskem jezeru*, n. m., str. 163; *Iz Rezije tovarišu Titu*, n. m., str. 241.

osrednjo skupno misel vstaje, narodne osvoboditve in revolucije. Odkrili bomo marsikaj: vse od tradicionalnega, še romantičnega slovanstva iz 19. stoletja do obnovljene ideje Zedinjene Slovenije, od starodavne vernosti v pravičnost boga do moderne proletarsko revolucionarne zavesti, od trdnega zaupanja v razumnost zgodovine, do nagonskega strahu pred njeno slepo igro. Tudi tu je vsebinski razpon literarno neznanega medvojnega pesništva širok in včasih presenetljivo raznovrsten kljub svoji osredinjenosti v enotno zgodovinsko voljo.

Na koncu se postavlja pred nas še problem oblike in izraza tega pesništva. Na prvi pogled gre za razmeroma enostaven pojav: leposlovno neizobražen ali deloma izobražen sestavljalec stihov, in teh je bila velika večina, je iz svoje predstave o pesništvu prevzel predvsem tisto, kar je bilo zanj najbolj viden, oprijemljiv in obvezen spoznavni znak pesnjenja. Tu seveda lahko razpoznavamo različne stopnje opazovanja, dojemanja in obvladanja pesniške kulture, s katero se je bil pisec srečal že pred lastnim pisanjem. Vendar pri večini prevladujejo predvsem naslednji trije tako rekoč splošno osvojeni znaki pesniškega izražanja: obvezno metrično členjenje besedila, rimanje in kitičnost. Pri uresničevanju teh pravil pa je ponavadi na prvem mestu avtorjevo vizualno in šele zatem slušno nadziranje besedila. To nam dokazuje na primer okoliščina, da je kar 80 % kitičnih besedil discipliniranih v štirivrstične kitice, ki so, kot vse kaže, najbolj opazen, najbolj zunanji in zato najbolj obvezen znak pesništva.³⁵ Pri rimah, ki so bile drug tak znak, pa najdemo že mnogo njihovih zgolj vizualnih uresničitev, ki ne ujamejo fonične skladnosti. Tudi pri metriranju in ritmiziranju posluš ni posebno zanesljiv, tako da stih včasih ostaja pretežno grafično in vizualno dejstvo.

Toda vse te reči bodo za raziskovalca oprijemljive in merljive. Težja in zanimivejša vprašanja se začenjajo drugje, namreč tam, kjer merila priučene poetike in privajene estetike odpovedo ali zdrknejo v območje relativnega. Takih vprašanj je cela vrsta, vendar se eno zdi izhodiščno, če že ne osrednje. Postaviti bi se dalo takole: kako raziskati, označiti in nazadnje tudi vrednotiti svojevrstno razmerje med silovito semantično močjo življenjskega gradiva samega, ki obstaja v teh besedilih, in skromno literarno kulturo izraza, ki je soustvarjajoči prevodnik tega gradiva. Bolj točno: zakaj to gradivo včasih učinkuje daleč čez njegovo literarno obliko, čeprav ne mimo nje? In nazadnje: ali ni tako imenovana pomanjkljiva literarna kultura morda tudi nekaj, kar prav zaradi odsotnosti izdelanega sloga včasih celo pripomore k neposrednejšemu in stop-

³⁵ Statistični podatek je iz seminarske naloge *Aleksandre Kovačič*, str. 302.

njevanemu učinku silovitega življenjskega gradiva? Življenja, ki se je tako vzburilo, da je samo po sebi dobilo nadliterarne semantične razsežnosti? Ali ni zunanji formalizem tega pesništva morda samo nezavedno ali polzavedno nadomestilo za njegovo popolno prilepljenost ob nadmočno življenjsko gradivo, do katerega zapisovalec ne more dobiti obvladljive razdalje?

Vse to in ne samo to so odprta, verjetno produktivna vprašanja k nadaljnjemu proučevanju tako imenovanega literarno anonimnega slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva iz let 1941 do 1945. To pesništvo bi moralo zaradi svojega pomenskega bogastva, zaradi svoje tako razvejane notranje vsebine in zaradi posebnih strukturnih zakonitosti, v katere je ujeto, postati predmet temeljite literarnozgodovinske in teoretske raziskave. Končno pa tudi predmet primerjalno tipoloških raziskav v jugoslovansko, splošno evropsko in svetovno smer. Saj ne more biti nezanimivo vprašanje, ki sodi v sam vrh zadeve: kakšno je mesto in kakšna je tipološka posebnost slovenske pesniške besede znotraj evropskega medvojnegega odporniškega in partizanskega gibanja ter njune slovstvene kulture? In kakšne so sploh posebnosti pesniških kultur, še posebej slovenske, v procesu radikalnega, to je oboroženega samoosvobajanja narodov sodobnega sveta?

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется терминологическая, семантическая и формальная проблематика литературно анонимной (хотя в большинстве примеров авторизованной) словенской народноосвободительной поэзии, которая в годы оккупации и восстания в гг. 1941—1945 возникала наряду с гораздо более известной, ведущей и в литературе признанной партизанской лирикой. На основании материалов (приблизительно 300 стихотворений), собранных главным образом в архивах четырех словенских партизанских бригад, действовавших в словенском Приморье, можно установить ряд интересных особенностей этого до сих пор почти неизвестного литературного явления. Среди наиболее видных особенностей — ее особое разнообразие по содержанию. При основной направленности в единую идею народного освобождения и революции эта поэзия благодаря своей непосредственности или наивности открыта двум явлениям: с одной стороны полной идейной схематизации и схематизации выражения, своего рода современной шаблонной фольклоризации, а с другой стороны она открыта также и совсем индивидуальным, разовым и идеологически непредвиденным переживаниям, одним словом, дополнительным и динамическим семантическим измерениям. В то же время эта поэзия открывает проблему сложного структурного соотношения между усиленной семантической силой жизненного материала и так называемой «недостаточной культурой литературного выра-

жения» или ее самыми простыми формальными заменами (строфа, рифм, метрум).

Благодаря богатству содержания, структурным особенностям и в целях типологического сравнения с поэзией сопротивления, освобождения и революции других народов, это литературное явление должно стать предметом основательного литературоведческого, теоретического и сравнительного исследования.

NEKA J HIDRONIMOV NA SLOVENSKEM

Obravnavajo se slovenska vodna in druga imena iz *bič* »Juncus« in *báč* »vodnjak«, in problematika besed *bic*, *bič*, *bik*, *big* (*bica*, *bika*), *viš*, tipologija imen iz močvirskih rastlin, zlasti *cedil*, *cedilje*, *cedilovje*, *cedilka* in iz osnove *cediti*. Osnove *glad-*, *lak-/lač-* imajo tudi pomen »pomankanje, prazen, brez nečesa«. Imena iz teh osnov označujejo suho, neplodno zemljo ali vodotoče brez vode. Problematika osebnih imen na *-ilo*, npr. primorsko *Ančilo* (*Ančil*, *Jančil*). Imenski sistem pritokov Savinje, osebna imena na **-goj*, in vodna imena *Lágoj*, *Radigovje*, *Runža*, *Rinža*, *Rinžile* so vodna imena kolonizacijskega predela (s srvn. osnovo *runse*, *rünse*, *rünsile* »vodotoč«).

The article studies Slovene river names and other names derived from *bič* "Juncus" and *báč* "fountain"; the problems of the words *bic*, *bič*, *bik*, *big* (*bica*, *bika*), *viš*; and the typology of the names for marsh plants, notably *cedil*, *cedilje*, *cedilovje*, *cedilka*, and those derived from the base *cediti*. The bases *glad-*, *lak-/lač-* also have the meaning "lack of something; void, devoid of something". Names derived from these bases denote dry, unproductive land or waterways with no water. The problems of personal names in *-ilo*, e.g. *Ančilo* (*Ančil*, *Jančil*) in the dialect of Primorsko, are also treated. The system of names for the tributaries of the Savinja, personal names in **-goj* and river names *Lágoj* and *Radigovje*. *Runža*, *Rinža*, *Rinžile* are river names of the colonizing area (with the base *runse*, *rünse*, *rünsile*, denoting "waterway").

V tem prispevku obravnavam vrsto slovenskih vodnih imen, ki so si sorodna po izvoru, tj. so tvorjena 1. iz apelativa, ki označuje neko, večinoma močvirsko rastlino, ali 2. iz osnove starih slovenskih imen ali pa 3. so nemškega izvora — se pravi ostanki mlajše kolonizacije in fevdalne uprave.

Razlage se naslanjajo na metodo, ki jo je izdelal France Bezlaj v monografiji »Slovenska vodna imena I., II., SAZU Dela 9/6, Ljubljana 1956, 1961« (citirano Bezlaj). Drugače kakor Bezlaj, ki vidi imena predvsem skozi prizmo historične in primerjalne slovnice, pa se postavljam na stališče prvotnega domnevnega imenodajalca, ki je bil neuk, preprost, realen človek srednjeveške podeželske vsakdanjosti in stvarnosti (krčevinar, drvar, oglar, pastir, lovec, ribič, kmet itd.) z omejenim besednim zakladom, brez znanja šolske gramatike in možnosti vseslovenske primerjave imen, a s prirojenim čutom za jezikovno in pomensko razlikovanje. Računam tudi s tem, da je novo okolje rodilo povsem nove tipe imen, da niso bile vse imenske osnove izoblikovane že v t. i. skupni domovini, dalje s tem, da so nekateri skupni koreni lahko bili v času naseljevanja pri nas že zastareli ali pozabljeni, da se je spremenil njih po-

menski obseg, lahko pa, da teh hipotetičnih »skupnih« korenov slovenski dialekti sploh niso poznali, torej jih niso mogli aktivirati.

Potemtakem se ne spuščam v hipoteze in rekonstrukcije starinskih pomislinskih oblik, vendar pa se, kjer je to potrebno, nanje sklicujem. Vseslovanske imenske paralele, ki nimajo zgodovinskih in zanesljivih zapisov, upoštevam — kot pristaš etnogeneze in skeptik v pogledu enotnega prajezika — le izjemoma. Zato pa so k razlagi pritegnjene druge metode. V večji meri kot Bezla j dajem izvirno akcentuacijo in ljudske oblike. Kjer je potrebno, so nemški zgodovinski jezikovni zapisi podrobno analizirani; doslejšnja Bezlajeva spoznanja v zvezi z nemškimi imeni na naših tleh niso zmeraj v skladu z dosežki današnje germanistike, nekatera imena sploh manjkajo ali pa so razložena iz druge osnove. Velik poudarek je na geografiji okolja, če le mogoče na poznavanju iz avtopsi je (nujnost avtopsi je poudarja že Bezla j), dalje na sistemu imenoslovja vsakokratnega okoliša, na njegovi najožji tipiki, posebno pa na pritegnitvi vseh dosegljivih zapisov, oblik in pričevanj, nanašajočih se na obravnavani časovni in topografski izsek.

Moji prispevki so poizkus pogovora z drugega zornega kota. Tudi tukaj sledim F. Bezlaju, ki pred nami razgrinja široko pahljačo korenskih in pomenskih odtenkov, predlaga najbolj prepričljivo in smiselno razlago, a je v dvomljivih primerih ne vsiljuje, temveč dopušča in želi plodno diskusijo.

1. FITONIMI

Bič

Biče je potok (Bezla j: »ponikalnica«) pri Grosupljem (*flumen, rivus, Wasser*): 1058 *Bizi*, 1062 *Bitsa*, 1300 *Veiz*, 1314 *Veits*; istoimenska vas — 1058 *Bizi*, 1383 *Oberfeytsch*, 1436 *Veytsch*, 15. stol. *Wicz, Witsch, Witzsch*,¹ 1884 *Witschie*.²

Bezla j meni, da ni verjetno, da bi bilo to ime v zvezi z apel. *biče* »Simsen, Binsen«. Kot možni razlagi tega in drugih podobno zvenceh imen navaja po Pircheggerju in Vasmerju antroponim **Bykč*, ki sicer manjka pri Miklošiču, a je v imenih izpričan pri drugih Slovanih. Taka imena da bi bila lahko tudi v zvezi z *báč*, kar je izredno pogostno ime studencev, vodnjakov, izvirov, redkeje pa potokov (*Bečilo, Beček*), krajev in ledin (*Bič* pri Šmartnem in Velikem Gabru).¹

¹ Bezla j I, 60, 61.

² Special-Orts-Repertorium von Krain. — Obširen imenik krajev na Kranjskem. Wien 1884, str. 85 (citirano SOR Krain).

Bolj kot paralele slovanskih imen brez navedbe historičnih zapisov se mi pri ne čisto jasnih slovenskih toponimih, hidronimih idr. zdijo važni sočasni zapisi imena, poznavanje terena iz avtopsijske, vsa tipika topografske konfiguracije in sistem imen določenega okoliša. Ne vsako ime — tudi ne v osnovi — se je izoblikovalo v skupni »pradomovini« in tudi ne že v času naselitve Slovencev.

Presenetljivo bi bilo, da bi pri razvejeni podobi slovenskih vodnih imen iz fitonimov bile od močvirskih nizkih rastlin zastopane zgolj osnove *rógoz*, *sît*, *trst*, ko so le-te že same po sebi bogate s priponskimi in drugimi variantami³ — *rógoz* (Typha angustifolia, Typha latifolia, Rohrkolben): *rogozica*, *rogóžje*, *rogožnják*; — *sît* (Scirpus, Heleocharis palustris, Binse, Teichbinse): *síta*, *sítec*, *sítek*, *sítovec*, *sitína*, *sítje*, *sítovje*; — *třst* (Phragmites communis, Arundo domax, Rohr, Schilfrohr): *trstíka*, *trstíkovec*, *trstíkovina*, *trstičje*, *třstje*, *trstína*, *trstovina*, *trsteníka* (Arundo domax, Pfahlrohr). Poleg teh ima slovenščina za nizko močvirsko rastlinje vsaj še tele besede *cedil*, *cedílje*, *cedílovje*; — *lôč* (Juncus communis, Juncus effusus, Juncus bufonius, Juncus glaucus, Binse, Simse): *lôček*, *lôčje*, *lôčevje*, *lôčnica*, *ločnína*; — *mečič* (Typha latifolia, Binsen, Rohrkolben): *mečiček*, *mečičje*, *mečičevje*, *mečevína*, *mečevínje*, *mêcljej*; — *rodína* (Juncus articulatus, Knopfsimse); — *povír* ali *trst* (Schilfrohr); — *srpíca* (Scirpus lacustris, Seebins) idr. pa *bíc*, *bíč* z izpeljankami.

Stari zapisi imena *Bič* potrjujejo dolžino *ī*, saj je ta v poznejših nemških virih regularno diftongiran v *ei* — 1500 *Veiz*, 1514 *Veits*, 1456 *Veytsch* itd. Najstarejši dokaz, da je z v *Bizi* grafična substitucija sloven. č, je oblika iz leta 1062 *Bitsa* s kakuminalnim š, ki ga slovenščina zamenjuje z ž v zvnečem okolju (žmalc, Rinža, žemnahti) in s š v nezveneči sosesčini (škaf, Škafar, škof, Škofljica) — torej *Bitša* = *Biča* (casus obliquus). Najstarejša oblika našega imena je torej *Bič*, kar potrjujejo tudi oblike 14./15. stol. z grafiko *tsch* za č (gl. spredaj na začetku). *Bičje* (*Witschie*) je mlajša oblika, ki pred 16. stol. ni dokazana.

Sodeč po Miklošiču,⁴ naj bi bila oblika *bíc* starejša od *bíč*, saj jo rekonstruira kot stsl. **bic6*; *bičje*, *bičovje* mu je že novoslovensko. Besedo izvaja iz srvn. *binez*, *binz* (»dieses liegt dem *bic6* zu grunde«). Srvn. *binz* (izgovori *bīnss*) je sinkopirana, *pozna* podoba (13./14. stol.) stvn. oblike

³ Podatke o besedah, variantah ipd., ki jih ne dokumentiram, sem črpal iz naših standardnih slovarjev, Pleteršnika (1894, 1895), Wolf-Cigaleta (1860), Glonarja (1936), Slovenskega pravopisa (1962, vendar se pri *-avec* : *-alec* ravnam po izdaji iz leta 1950, torej *-alec*), Slovarja slovenskega knjižnega jezika I. (1970).

⁴ Franz Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien 1886, str. 13 (citirano Miklošič, EW).

binuz (izgovori *bīnuss*, prim. Pinuzzinhovun), torej že iz časa, ko slovenščina ni več imela stsl. *6 in*, ko se tuja glasovna skupina *-in-* ni več razvijala v sloven. *i* (srvn. *singen* = koroško narečno *žingati*, 13. stol. Rūnsile, Rinsile = Rinžile). Čeprav se krajevna idr. imena ravna po drugih glasoslovnih zakonih kot apelativi, bi za *binz* (*3 = ss*) pričakovali kvečemu sloven. **bīs*. Za domnevno izposojenko *bīc* bi kot izhodiščno osnovo morali predpostavljati zelo staro stvn. obliko *binz*, (izgovori *bīnc*), ki pa je stara vis. nemščina ne pozna. Oblika *bintz*, *binz* (izgovori *bīnc*) »Juncus, Binse«⁵ je sekundarna, šele **zgodnje novovisokonem.** (15./16. stol.). Rastlina »Juncus« ima še vzporedno lat. ime »Carex« in »Scirpus«, za katere veljajo deloma srvn. deloma mlajši, a z *binz* ne sorodni apelativi *Bēs(e)*, *Bīse*, *Bies(en)*, *Bisse* (avstrij. *pivisse* = *pissee*), *Bisgras*, *Biessgras*, *Flatterbiesen* idr.⁶ Če bi bila sloven. *bīc* res izposojenka iz nemšč., bi izhajala morda prej iz *bīs* (*s = š, ž*) kot iz *bintz*. Vendar pa smo besedo nem. *bēs*, *bīs* prevzeli kot *vīš* (m., f.)⁷ v pomenu »Carex« (Riedgras, Schilfrohr) = tudi »Scirpus, Arundo«. Substitucija *b : v* je običajna za menjava bavar. *u* — 1447 Windischgrecz : 1471 Bindisgrecz,⁸ Winkel : Binkelj, 1499 Bolff, Bolffgang⁹ = Wolf, Wolfgang, Bizi : Wicz itd.

Beseda *bīc* je zapisana ok. 1875 v Šentjakobu ob Savi, *bīca* »Simse«, jezerska *bīca* (*Scirpus lacustris*, Seebinse) pa ok. 1870.¹⁰ To je redkejša oblika za sloven. *bīč* (*Juncus, Arundo phragmites*, Binse, Simse). Njegove sufiksne izpeljanke so *bīček* (Velike Lašče), *bīček* (jezerski *bīček* »*Juncus Schoenoplectus*); *bīčevje* je izpričano pri Dalmatinu 1584, Megiserju 1592, v 19. stol. na Dolenjskem in na vzhod. Štajerskem; *bīčje* je pač kranjsko, a tudi štajersko,¹¹ Miklošič ima *bīčovje*, kar je najbrž štajersko; *bīčnat* je »poln bičja, porasel z bičem«.

Sinonimne oblike so *bīk* »*Juncus effusus*, Simse« — zapisal Erjavec na Cerkniskem jezeru¹² — *bīg* »*bīk*« (Notranjsko, prim. »kar je še trsice in biga (genit.), ljudje pokosijo«), *bīka* »*bīc*, *bīk*« (Murko, Valja-

⁵ Friedrich Kluge & W. Mitzka, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 18. Aufl., Berlin 1960 (citirano Kluge, DEW).

⁶ G. Pritzel & C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. Hannover 1882, str. 81, 194, 195, 366 (citirano Pritzel & Jessen).

⁷ Pleteršnik s. v. *vīš*.

⁸ Joseph von Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter, Wien 1893, str. 503 (citirano Zahn, ONBSt).

⁹ Milko Kos, Urbarji Slovenskega Primorja, 2. del (Srednjeveški urbarji za Slovenijo zv. 3.), Ljubljana, SAZU 1954, str. 255, 256 (citirano Kos, USP 2.).

¹⁰ Pleteršnik s. v. *bīc*.

¹¹ Pleteršnik pod temi iztočnicami.

¹² Pleteršnik s. v. *bīk*, *bīka*. Glonar s. v. *loč* : *bīk*, *bīc*, *bīčje*... (*Juncus*). Primerjaj Krajevni leksikon Slovenije, I. knj. Zahodni del Slovenije, ... uredil Roman Savnik, Ljubljana, DZS 1968 (citirano KLS I.): »Občina Cerknica (34). Na zamočvirnatih in vlažnih travnikih rastejo... jezerski biček

v e c¹² = vzhodštaj.). S k o k (Časopis pro moderní filologii 6, 41) meni, da bi *bika* moglo nastati po napačni analogiji iz kolektivnega *bičje*, ki da pomeni »kosem, šop, češ. chumáč«, in je po S k o k u (prim. tudi Václav Machek, Česká a slovenská jména rostlin, Praha 1954, str. 274) **roman-skega** izvora. Po M a c h e k u (l. c.) je češ. *bika* (*Luzula*, Feld-, Hainsimse) »chlupačka, chlupaňka«¹² (kar je pravzaprav sloven. *cedilje*) prevzel J. S. Presl ali K. B. Presl iz **slovenščine** (Flora čechica — Květena česká, Praha 1819). Ne morem presoditi Skokovih in Machekovih izvajanj, drži pa, da je Prešeren dal leta 1836 po Čelakovskem pozdraviti Presla (»eine Empfehlung an Prof. Présel« — 22. 8. 1836).

Če drži M i k l o š i č e v a razlaga (Lexicon palaeosl.-gr.-lat., str. 22 s. v. *bič6*), da pomeni csl. *bič6* (13./14. stol. *bičju*) tudi »schoinon, funis (imprimis e iunco tortus)«, tj. »vrv, zvita predvsem iz bičja«, potem je *bīč* »Juncus« zelo star apelativ, v katerem -č- gotovo ni prvoten glas, ampak produkt I. palatalizacije < *biki-. Iz stsl. osnove *bik- bi se mogoče dale razložiti sloven. oblike za »Juncus«: *bič* (z izpeljankami, *bīc*, *bīca*); *bīc* je mogoče izsledek progresivne palatalizacije. Starinskost besede potrjuje tudi vzporednost moških in ženskih oblik za isto rastlino, kar je odsev antičnega in srednjeveškega (mogoče že ide.) nazora, da so drevesa in rastline, tako kakor ljudje, obojega spola (pomenska družina *bik- »Juncus«, ki manjka pri B e r n e k e r j u, bi zaslužila večje pozornosti slavistov).

Pogostnost sinonimov in izpeljank pove, da gre za običajno, dobro znano močvirsko rastlino, ki vsekakor sodi v okvir imenskega sistema »fitonim je hidronim«. Tudi nem. ustrezna beseda stvn. *binuz* »Binse«, v coni brez 2. premika glasov *binut*, in pomensko sorodna *bēs(e)*, *bies* so osnove nem. toponimov in vodnih imen,¹³ prim. sev. Nemčija in Nizozemska: *Benteloo*, *Bentheim*, *Bentlage*; v visokinem. prostoru: 854 *Pinuzzinhobun* »na kmetijah v bičju«, *Binzwangen*, *Binswangen*, *Bünzwangen* »na bičnatih lokah«, *Binzleren* »pri ljudeh na bičevju«, in isti tip v različnih conah: 8. stol. *Benutfeld* in *Binizfelt*; *Biesfeld* »bičnato polje, polje na bičevju«, *Binsenbach* »bičnat potok, potok v bičju« itd.

Pokrajina se seveda spreminja, močvirja izsušujejo (dolina *Bičevja*), zaježitve in ribniki so propadli (Huda polica pri Grosupljem, Braslovče),

(*Schoenoplectus lacustre*).« Primerjaj tudi Josef Rank, Všeobecný slovník příručný jazyka českého a německého I., Praha ok. 1902, str. 20 »bika f., chlupačka f. Feldsimse f., Hainbinse f., Luzula«; prim. ibid. str. 175 s. v. *chlupačka* in ibid. II., str. 244 s. v. *Feldsimse*, str. 320 s. v. *Hainsimse*.

¹³ K l u g e, DEW s. v. *Simse*; Adolf B a c h, Die deutschen Ortsnamen I., II., Heidelberg 1953, 1954 (Deutsche Namenkunde Bd II), prim. II, § 225; II, 298,12; II, 323, II, 765,3 (citirano B a c h, DON).

stare, propadle zaježitve obnavljajo (Braslovče, Moravče). Manjša močvirja nastajajo tudi tam, kjer voda težko odteka ali na poplavnem področju, ob bruhalnikih ipd. (pokrajina med Krašnjo in Blagovico, Moravska dolina). Močvirje na nebarjanskem svetu je lahko posebnost, ki ravno zaradi neobičajnosti postane imenodajalna.

Na Kranjskem je več imen iz osnove *bîč-*. 1. **Bič** (*Bitsch*,¹⁴ Šmartno pri Litiji¹⁵) izvaja *Bezla j* iz osnove *băč*. Okolica Šmartna je bogata z vodami, polja v dolini so deloma močvirna, zaselek *Bič* leži nad povirjem Kostrevnice, v najbližji sosesčini je *Tisje*¹⁶ (fitonim). Drugi fitonimi v šmartenskem in litijskem okolišu so *Brezje*, *Bukovica*, *Dobavec*, *Gabrovka*, *Jablanica*, *Jagodnik*, *Javorje*, *Jelša*, *Leskovica* (enostaven apelativ je *Jelša*; *jelša* je izrazito obvodno drevo, *breza* raste tudi na barju). Za ugotovitev izvora imena bi morali poznati narečno obliko apel. *băč* in kvaliteto ter kvantiteto glasu *i*. Mogoče je osnova imena *bîč* »*Juncus*« in ne *băč*. — 2. **Bič** (*Fitsch*,¹⁶ Zagorica pri Velikem Gabru): vasica leži v kraški dolinici nad robom mokrotne doline, kjer so »često hude poplave«,¹⁷ ker priteka voda ob deževju iz vseh kraških rup in estavel (Krajevni leksikon Slovenije II., Ljubljana 1971, str. 592 = citirano KLS), tik vasi je stalna luža — perišče *Perivenca* (manjka pri *Bezla j* u). Kraj bi lahko bil deloma močvirnat, ljudsko ime je *Běč* (*Bič*, v *Biču*), vaščani so *Bečani*, adj. *báški* (KLS II. l. c.). Kaže, da je osnova imena *băč* »vodnjak z izvirom« (*Bezla j*) in ne *bîč* »*Juncus*«; potrebna bo avtopsija (narečne variante za *băč* so: *băč*, *bôč*, *bûč*, *bič*). 3. **Biček**. V sosesčini *Biča* pri Zagorici je več napajalnih luž, največja od njih je *Biček* (KLS II, 632), mogoče deminutiv od *bîč* »*băč*« (kvaliteta *i* mi ni znana, tudi tu bo potrebna avtopsija). — 4. **Vič** (1359 *Weyze*). Nekateri sodijo, da ime *Vič* (Ljubljana) pride od besede *bîč* ali *bîčje*, ker je ob Gradaščici mnogo močvirnega sveta (Pri Žabarju, Žabarjeva ulica), drugi spet menijo, da ga je razlagati od lat. *vicus* »vas« (KLS II, 314). — 5. **Bičevje** (del Brezovice na Ljubljanskem barju ob cesti proti Podpeči). Brezoviška ravninska tla so vlažna, nekoč so tu bila mostiščarska naselja.¹⁸ Fitonimi so: *Brezovica*, *Dobčenica*, *Dobčna*, močvirni svet označujejo imena *Za blatom* (1884 *Moosthal*),¹⁹ *Blato*, *Žabja vas*, *Žabnica* (iz avtopsije). Osnova imena je kolektivum *bîčevje* »*Juncus*«, domačini govorijo *Bičevje*, v *Bičevju*

¹⁴ SOR Krain, str. 78.

¹⁵ Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 313 ss., 320 (Liberga, Šmartno); citirano KLDB.

¹⁶ SOR Krain, str. 87.

¹⁷ KLDB, str. 328 (*Bič*, Zagorica).

¹⁸ KLDB, str. 338.

¹⁹ KLDB, str. 338 (*Plešivica*); SOR Krain, str. 56.

(KLS II, 403). — 6. **Bičevje** (Ljubljana, ulica med Langusovo in Tržaško cesto). Prvotno pač ledinsko ime ob neregulirani Gradaščici, ki je nekoč tekla bliže Tržaški cesti (KLS II, 313). Osnova imena je *bīčevje* »Juncus«. — 7. **Bičevje** (Ljubljana, Vič — Gerbičeva ulica). Prvotno ledinsko ime »na Bičevju«, zaradi močvirnih travnikov ob Gradaščici (KLS II, 313). V osnovi je apelativ *bīčevje* »Juncus«. — 8. **Bičevje** (Tolsti vrh, Novo mesto) leži na lapornatem svetu, bližnja in daljna okolica ni revna z vodo²⁰ (vode poplavljaajo, zamočvirjeni travniki, Mokro polje, Mlake, Vejerji). Fitonimi najbližjega okolja so: Brezje, Brusnice (pravzaprav Breznica — 1592 Fresnicz), Drenik, Hrastje, Leskovec, Orehek (Orehovica), Orešek (KLS II, 476, 485, 501, 510, 519, 526, 538, 540). Domačini pravijo *Bičevje*, v *Bičevju* (KLS II, 538), osnova imena je *bīčevje* »Juncus«. — 9. **Bičje** (*Witschie*;²¹ Podtabor/Sentjurij/ pri Grosupljem). Vas leži na terasi med močvirnima, zdaj deloma melioriziranimi dolinama potokov Sevnica (Breg) in *Bičje*.²² Pri vasi izvira potok, ki teče tik hiš, ob njem so vlažni travniki Vodnice, v bližini ob *Bičju* je dolina *Bičje*, ki prehaja v mokro dolino Log. V bližnjem in daljnem okolišu so vlažni, ob *Bičju* zamočvirjeni travniki in mokre gmajne, potoki Bavšček, Bičevka, Breg (Sevnica), Cikava, Farjevec, Graben, Korito, Sentjurščica, Ševnik (Sivnik); ponikalnice Bajer, Curek, Globošček, Jerbašca, Krokarica idr.; izviri in studenci (KLS II, 124—126, 130, 132, 137, 141—146, 148, 155, 159, 161). Fitonimi tega področja so Brezje, Lipljene, Rožnik, Vrbičje (vrba je zrazito obvodno drevo); ledinska imena spominjajo na vodo: Loke, Močila, Rupa, Studenec, Vir, Vodnice. Bičje je ime vasi, potoka, in mokre doline. Prvotno ime je *Bič* (1058 *Bizi* -gl. na začetku teksta), ki v tem okolišu ni osamljeno. — 10. Na vzhodnem kraju sosednje Ponove vasi je v **Biču**, kjer je napajališče in perišče, 11. izvir potoka **Bičevke**, ob njem je vlažna Gmajna (KLS II, 145; oboje manjka pri Bezlaju). Historični zapisi potrjujejo dolžino *i*, osnova imena je torej apelativ *bīč* »Juncus«, po 16. stol. se je ime naslonilo na kolektivum *bīčje* istega pomena. Osnova imena *Bičevka* je *bīčevje* »Juncus«; *bīč* je pač značilna rastlina okolišnjih zamočvirjenih dolin, ki je bila nekoč v kmečkem gospodarstvu zelo cenjena, iz nje so pletli razne reči, iz duše so delali stenje za svetila, stenj se je nekoč nasploh imenoval *biček*, *bičje* (Pleteršnik, gl. tudi opombo 33). To razlago potrjuje izgovorjava domačinov *Bičje*, na *Bičju*, vaščani so *Bičáni* (iz prvotnega imena *Bič*), adjektiv je *biški* < **bīčki* = = *Biški hrib* (KLS II, 124). Razlaga iz antroponima **Bykž*, ki na Sloven-

²⁰ KLDB, str. 480, 481 (Tolsti vrh) in zemljevid pri str. 496.

²¹ SOR Krain, str. 58.

²² KLDB str. 359; Bezlaj, I. 60, 61.

skem sploh ni izpričan, ali iz *báč* (oboje *Be z l a j* I, 61) ne ustreza. Narečna oblika za *báč* v najbližji okolici *Bičja* (Staro apno) je *běč* in tako tudi v grosupeljski občini (Češnjica in Gabrovka pri Zagradcu, Podgora, Spodnje Brezovo — KLS II, 126, 129, 143, 149, 150).

Kaže, da z ozirom na konfiguracijo prostora (vode bogat, moker, močviren svet), glede na sistem imen okoliša (apelativi tipičnih dreves in rastlin, tudi obvodnih in močvirskih) in upoštevajoč analogne primere nemškega območja — vendarle smemo razlagati večino imen *Bič*, *Bičje*, *Bičevje*, *Bičevka* iz osnove *bīč* (*bīčje*, *bīčevje*) »*Juncus*« in ne iz pomiselnega antroponima **Bykō* ali iz apelativa *báč*. Seveda so za razlago odločilni historični zapisi imena, kjer so ohranjeni, in narečne oblike. Historično, topografsko in dialektično nedokumentirana ali rekonstruirana imena iz drugih slovanskih področij imajo le majhno ceno. Imena *Biček*, *Bičevca*, *Bičina*, *Bičnik*, *Bičniki* in imena iz osnove *bik-* so manj prozorna; z upoštevanjem nakazanih etimologij in izhajajoč iz avtopsijske bi jih lahko razrešili lokalni raziskovalci.

Od zgoraj analiziranih imen izhajajo iz osnove *báč* »studenec, vodnjak z izvirom« mogoče *Bič* (Šmartno), *Bič* (Zagorica), *Biček*. Isto osnovo izpričujejo imena na izrazito kraški, z vodo skopi zemlji: 1. *Bičevca*, opuščen kal za napajanje živine v Kosovélju (Dútovlje);²³ — 2. *Bičevca*, lokev pri Šepúljah (Dutovlje), iz katere so nekoč zajemali pitno vodo;²³ — 3. stalen močnejši studenec *Na biču* kraj Gorénjega Vrsnika (Tolmin), ki po kratkem toku ponika, — 4. kal *Na bíči* v Rakítovcu²⁴ (Sežana) in morda še druga.

Cedilnica

Slovenska vodna imena *Cedile*, *Cedilja*, *Cedilnica*, *Cedilnik* in vzporedna ledinska imena *Cedile*, *Cedilje*, *Cedionca* (= *Cedilnica*), *Cedionjek* (= *Cedilnik*) izvaja *Be z l a j* iz osnove *cediti* (stsl. *cěditi*) in sklepa, da je to »prvotno gotovo vodno ime ali vsaj oznaka za teren, kjer se poceja voda«.²⁵ Običajno imenujemo vodotoče in druga krajevna imena po njih značilnostih, stalnih lastnostih (tipikum), pri vodah pa zlasti po značaju in količini pretoka: potok (reka) ponavadi *teče* (*Vodotočine*, *Zatočna*), *brzi* (*Brzice*), *skače* čez ovire (*Skočniki*), *pada* v globočino (*Padež*), se leno *vije* ali *polzi* (*Polzelca*). Osnovo *cediti* bi prej suponirali za majhne, z vodo revne studenčke in kraške izvire, če je to njih glavna, stalna last-

²³ KLS I, str. 317, 336. Pri *Be z l a j u* je prvo ime le približno lokalizirano, drugo manjka.

²⁴ KLS I, str. 70, 330. Obe imeni manjkata pri *Be z l a j u*.

²⁵ *Be z l a j* I, 99.

nost: da iz zemlje ali izpod skale le *kapljajo, cúrijo* (*Curek, Curlja, Curgl, Cerin*), *cuzíjo, cizíjo* (*Cizel*), *muzíjo* (*Muzge, Možica*).²⁶ Vendar pa imajo slovenski vodotoči, katerih tipikum je občasnost vode, presihanje ali ponikanje, navadno drugačne, bolj značilne, živo govoreče oznake.

Od navedenih štirih hidronimov sta dva (*Cedile, Cedilnik*) oznaki za »izvir, studenec« in to na terenu, ki ni kraški ali reven z vodami, prej vodé bogat in močviren (okolica Blagovice, Kostanjevice); *Cedilja* je »močvirje pri sveti Marjeti na Dravskem polju«;²⁷ *Cedilnica*, pritok Mirne v trebanjski občini, pa je »stalen potok, ki se večkrat razlije po travnikih«, dolina Cedilnice je mokrotna in močvirna;²⁸ njegovo drugo ime da je *Vájerščica*, izvedeno pač iz *Vajer*, kar je ime močvirnih travnikov, gozdov, dolin, posebno na Dolenjskem.²⁹

Skupen tipikum teh štirih vod je neusahljivost, zadostnost vode, za-močvirjenost. Zdi se mi, da moramo vsa ta imena razlagati iz sistema slovenskih vodnih imen — pogostne osnove imen slovenskih vod so namreč apelativi značilnih dreves, grmov, rastlin, cvetov tistega osredja, kjer vode izvirajo ali skozi katero tečejo (fitonimi). Iz osnove so izpeljani z različnimi obrazili, velikokrat s sufiksom *-nica* (mišljeno: voda, rečica) in *-nik* (mišljeno: izvir, studenec, potok), npr. *Bezenica, Bezgovica, Bilnica, Borovnica, Bukovnica, Češnjica, Čremošnjica, Glogovnica, Jablanica, Jagodnica, Jalšovnica, Kostanjevica, Lipnica, Slivnica* ali *Remšenik* (= *Čremšenik*), *Hruševnik, Javornik, Mecesk, Ostrožnik, Repnik, Robidnik, Rožnik, Srobotnik, Trstenik, Trtnik*. Pogostne so tudi priponske dvojnice — *Breznica — Breznik, Dobnica — Dobnik (Poddobnik), Gabernica — Gabernik, Gobovnica — Gobnik, Hrastnica — Hrastnik, Jevnica* (= *Jelovnica*) — *Jelóvnik, Lešnica — Lešnik, Olšnica — Olšnik*,

²⁶ Glej pri *Bezlaju* posamezne iztočnice.

²⁷ Iz podatkov pri *Bezlaju* l.c. se ta imena ne dajo natančno lokalizirati; na Dravskem polju sta dve Sv. Marjeti (Rače, Gorišnica). Svet pri Gorišnici (poznam ga iz avtopsijske) je vodnat.

²⁸ KLDB str. 492. V povirju *Cedilnice* so: vas Blato, močvirna kotlina Blata, ki se vleče proti Hudenju, Račjemu selu in Mali ter Veliki Ševnici, v Hudenju je zaselek V Blatih. Fitonimi okoliša so: Breza, Češnjevček, Lipnik, Prapreče, Rožni vrh. V Brezovici ob *Cedilnici* je močvirna loka — gl. KLDB, str. 475. Ševnici loči od Brezovice »mokrotna dolina *Cedilnice*« — ibid., str. 475. Pritok *Cedilnice* je Močilnica — ibid., str. 495. Po drugih podatkih tvori Močilnica gornji tok *Cedilnice* — ibid. str. 495 (Trebanjski vrh). Fitonimi sosednje občine Velike Loke so: Jelša, Dolenje in Gorenje *Prapreče*, Trnje; občine Mirne pa: *Brezovica, Brinje, Orešje, Prapretnica, Trnič, Trstenik, Zabukovje, Zabukovščica* (potok) — v mokrotnih, obvodnih in močvirnih predelih rasejo breza, jelša, praprot, trst; k posameznim imenom gl. KLDB, str. 475, 476, 492—496.

²⁹ *Bezla j* I, 99. KLDB *Vájerščice* kot pritoka *Cedilnice* ne navaja, pač pa potok *Vájerščica* (Gomila), ki da je pritok Pristavskega potoka, desnega pritoka Mirne — gl. ibid. str. 475, 476. Tudi če je *Bezla j* v podatek napačen, je dolina *Cedilnice* mokra, močvirna.

Pšeničnica — *Pšeničnik*, *Resenica* — *Resnik*.³⁰ Številni hidronimi tega sistema so tvorjeni prav iz apelativov nizkih rastlin, trav, rož (*Borovnica*, *Pšeničnica* itd.), ne manjkajo pa tudi ne apelativi tipičnih močvirskih rastlin in njih izpeljanke — *Rogoznica* (dvakrat), *Sitenska draga*, *Trstenik* (trikrat), *Trstenica* (dvakrat), *Bič*, *Bičje*, *Bičevje*, *Ločnica* (dvakrat), *Ločnik* (štirikrat).³¹ Tudi ta imena so tvorjena z obraziloma *-nica* in *-nik*.

Močvirska rastlina je tudi *cedil*, *cedilje*, *cedilovje*, *cedilka* (P l e t e r š n i k ima samo *čedilje* »Luzula, Hainbinse«). Po slovarju je to »travi podobna rastlina, ki raste po gozdovih ali travnikih«³² (»Luzula = gozdna in poljska *békica*« — manjka pri P l e t e r š n i k u). Slovanska terminologija je malce zmedena. *Békica gozdna* je »Luzula silvatica«, družina Juncaceae, »Hainbinse, Hainsimse« (prim. češ. *bika* = »Luzula«, iz sloven. *bik*, *bika* »Juncus« — potemtakem bi bila pravilna oblika *bíkica*), kar Cigale prevaja z *divja cedil*, *cedilje* (kolektivum), njen sinonim »Waldbinse« pa z *divje silje*. — *Bekica* (**bikica*) *poljska* je »Luzula campestris, Feldbinse, Feldsimse«, kar Cigale prevaja z *loč*, *loček*, to pa je pravzaprav »Juncus«; »Feldsimse« pa prevaja s *črnjivec* (manjka pri P l e t e r š n i k u). »Bergbinse« je pri Cigale tu *cedilka*.

Cedilje (v Braslovčah na splošno *cedilovje*) so v šopih rastoče, 30 do 50 cm visoke, gladke, temnozelene bilke, okrogle v prerezu in proti vrhu močno zašiljene. Znotraj cevke je bel, gobasti stržen, poln vodovodnih in sitastih tankih cevčic; če bîl pretrgaš, se iz nje spomladi navadno cedi voda³³ — odtod najbrž njeno ime. V Braslovčah raste *cedilovje* ob

³⁰ Glej Bezla j I, II pod posameznimi iztočnicami.

³¹ Število primerov po Bezla ju, gl. posamezna gesla. Vendar Bezla j imen *Bič*, *Bičje*, *Bičevje*, *Ločnica*, *Ločnik* ne izvaja iz imen močvirnih rastlin, čeprav je *Ločnica*, podobno kakor Jelša, Olša, Jela, Dob, Brusnica, Gaber, Rogoza, Srobotje, Tisje, Smrečje itd. kot enostaven apelativ, lahko osnova fitonima, hidronima. Ali pa: kakor sta imeni *Cedilnica*, *Cedilnik* izpeljani iz apelativa *cedil(a)*, tako sta *Ločnica* in *Ločnik* lahko priponski dvojnici, izpeljani iz apelativa *loč* (Juncus). Tudi v teh primerih je avtopsija terena nujna.

³² Slovar slovenskega jezika I. s. v.

³³ V Braslovčah smo otroci iz *cedilovja* pletli korobačke, jerbaške ipd., bîl se namreč ne zlomi, temveč le upogne. S *cedilovjem* še zdaj privzamejo hmeljeve poganjke k »šticam« (nem. Stütze), t. j. hmeljevkam. Močvirske rastline so bile v naši preteklosti vse bolj prisotne v kmečkem življenju, kakor danes. Nekatere vrste Luzule so služile za živinsko krmo, Luzula campestris za pomladansko krmo ovac, sladke glavice cvetov nekaterih vrst Luzule pa za poslastico otrokom (gl. Meyer s Konversations-Lexikon, 5. Aufl., Leipzig 1895 s. v. *Hasenbrot*). Nekatere vrste Juncusa so uporabljali v domačem zdravilstvu (J. acutus, J. conglomeratus). Juncus effusus je služil za izgotavljanje ribjih vrš in za pletenje. Stržen (duša) Juncusa se dá izvleči, uporabljali so ga za stenje. Arundo še danes služi za špalirje in ograjice, iz njega so izrezovali piščali. Posušene liste rogoza (Typha) so sodarji devali posodam v sklepe (sodársko ločje) ali pa so z njimi ovijali čepe, vehe, pipe (P l e t e r š n i k s. v.).

stoječih ali počasi tekočih vodah, na mokrem, zamočvirjenem, tudi ilovnatem svetu, ob grabenčkih za izsuševanje, ob vodnih jarkih na poljih in travnikih — na Gmajni, v Radígovju, ob Jelóvniku, v Plaskánovem vertu itd., torej na izrazito slabši, vlažni zemlji, ne pa na prodnatem, suhem svetu pod trgom.³⁴

V našem primeru je enostavni apelativ *cedil(je)* hkrati tudi fitonim (*Cedile, Cedilje, Cedilja*), iz njega pa sta s sufiksom *-nica* in *-nik*, ki je zelo pogosten v hidronimih, izpeljana fitonima *Cedilnica, Cedilnik*.

Imena iz osnove *cedil-* so tudi na bivšem slovenskem ozemlju poznejše in današnje avstrijske Štajerske, vendar jih je težko ločiti od imen iz osnove sloven. *jedla*, ki se je stopilo z nemškim lokativnim predlogom *z(e)* »v, na« *>zedlach*, in od osnove srvn. *zidel-*, ki pa ni izpričana kot simpleks, ampak le v zloženkah *zīdelaere* »čebelar«, *zīdelweide*³⁵ »čebelja paša«. Mogoče je slovenska osnova *cedil-* v tehle imenih: 1. ledinsko ime *Zedel*, gozd in travnik pri Krieglachu v Mürztalu (*cedil* je gozdna in močvirna rastlina!), ok. 1500 *Cedel*, 1416 *akcher die Chelberspeunt im Zedel*, 1485 *am Zedel*; 2. *Zedler*, kmetija pri Trofeiach (v 19. stol. *Zettgraben*), 1577 *in dem Zedlach* < *v *cedilah*, 1454–1464 *auf dem Obern, Nider Zedel*; 3. *Zedler*, kmetija pri Sv. Katarini (Laming, Bruck), 1454 do 1464 *im Nidern, Obern Zedl*.³⁶ Iz sloven. *jedla* so morda imena *Zerlach*, vas pri Kirchbach, 1265 *Cedlach*³⁷ itd. < *v *jedlah*; *Selztal*, krajina, potok, vas, ok. 1080 *Ediltscach*, ok. 1100 *Cedelse*, 1184 *riuulus Zedlize*³⁸ itd.; *Zettelberg*, krajina pri Langenwang, 1465 *am Zedl*,³⁸ bi lahko bilo tudi iz osnove *cedil-* (primerjaj zgoraj *Zedel*, 1485 *am Zedel*), vendar bi se vsa ta imena morala prekontrolirati na kraju samem.

Iz njih so pletli rogožnice (rogožine), iz cvetnih betic (»cigare«) so dobivali mehek material za polnjenje blazin (še v moji mladosti). Korenika vsebuje mnogo škroba in je užitna. V ljudski medicini je cvetni prah Typh nadomeščal trose lisičjaka (*Lycopodium*) = za posipanje dojenčkovih ran (zato tudi ime frišar, gl. *Cigale* s. v. *Drudenfuss*) in proti začaranju (*Hexenmehl*, *Drudenmehl*). *Phragmites* (trst) je služil za trsténje stropov (obijanje stropa, da se ga laže prime omet), za orglice (trstovinke), za pletenjače (trstenina, štórje < lat. *storea*), za nástel, mladi poganjki za krmo konj, korenika v medicini (zoper zapiranje vode). Stari dežniki so bili napeti na trstike (*Glonar* s. v. *trstika*). Močvirske rastline so bile (mogoče so še) važen sestavni del kmečkega gospodarstva in vsakdanjega življenja, zato bi jih morali pri razlagi slovenskih imen bolj kot doslej upoštevati. V nekaterih primerih se mi zdijo razlage iz osnov imen močvirskih rastlin bolj stvarne in verjetne, kakor sklicevanje se na hipotetične korene dvomljivih antroponimov.

³⁴ Lepi primeri cedilovja so pri treh ribnikih za Moravčami (v smeri proti Limbarski gori), pod Pijavo Gorico, na Barju itd. Ljudskega imena pa v teh krajih nisem eruiral.

³⁵ Kluge, DEW s. v. *Zeidler*.

³⁶ Zah n, ONBSt, str. 116, 515. Bez la j teh imen ne obravnava.

³⁷ Zah n, ONBSt, str. 518.

³⁸ Zah n, ONBSt, str. 460.

Cedélka, Odcédnik. *Cedélka* je dotok Učéje (Učjé) pri Žagi (Kobarid). Svet je kraški, z malo obdelovalne zemlje, s kamnito in peščeno zemljo. Kraški značaj pritokov Učjé — občasnost ali pomanjkanje vode, ki le ob deževju hudourniško narase — izpričujejo imena njenih pritokov: Gládki pláz, Globočák, kar je večkrat ime podtalnih vod, Stêkli potok, Cedélka.³⁹ *Odcédnik* je slap v hudourniški, strmi grapi med pobočjem Kobále in Tolminskega Triglava v bližini Poljubinja. Okolica je kraški, skalnat svet, struge so hudourniki (Godič) in navadno suhe (Perín).⁴⁰ *Cedélka* (= Cedílka) in *Odcédnik* sta revna z vodo, ki se v sušnih mesecih pač samo *cedí* ali *odcéja* — obe vodni imeni moremo torej izvajati iz glagolske osnove *cediti*, *odcediti*.

Lakotnik

Blizu Velikega polja pri Podnánosu, na tipičnem kraškem svetu s ponikalnico v Gruntih, s káli in zbiralnicami kapnice, izvira studenec *Lákotnik*,⁴¹ ki ga smatrajo za izvir Raše.⁴² V bližnjem okolju so vsaj tri ponikalnice *Lóčnik*, *Potóčnik*,⁴³ *Bazováca*, malo dalje *Senožéška voda*, ki ponika, v hudih nalivih pa teče po sicer suhi strugi v hudourniško Rašo.⁴⁴ K istemu tipu sodijo slovenski toponimi *Lákote*, *Lákotnik*, *Lákotniki*, *Lákotna brda*, *Lákotni hrib* idr. Pomensko spadajo sem še hidronimi *Lačna voda*, potok pri Selih (Krško), *Lačni potok*, pritok Krke (Št. Jernej),⁴⁵ *Gladóvni studenec*, pritok Drave nekje pri Mariboru.⁴⁶ Analogno sodi sem tudi tip *Žéje*, primerjaj toponim *Žéjno* pri Čatežu in nekatera (ne vsa) ledinska imena tipa *Žéje*, ki so na suhi ali kraški zemlji, mogoče mlin v *Žéjah* na Pivki (ponikalnica), *Pod Žéjami* (pri Suhadolah), katerih osnova je sloven. *žéja* (psl. **gęd*-ja, csl *žęžda*), ki po *S k o k u* označuje kraje, ki trpijo pomankanje vode.⁴⁷

Imenska osnova kraškega studenca *Lákotnika* je pač apelativ *lákot*, *lákota* »glad«, h kateremu je s sufiksom *-nik*, zelo pogostnim obrazilom slovenskih hidronimov, tvorjeno vodno ime. Po *P l e t e r š n i k u* je *lákotnik* »Hungerleider« = tisti, ki pase lakoto. Pomenske paralele, le da

³⁹ KLS I, str. 431. Od navedenih osem hidronimov jih pri Bezla ju manjka šest (Cedélka, Gládki pláz, Globočák, Odcédnik, Perín, Stêkli potok).

⁴⁰ KLS I, str. 417.

⁴¹ Bezla j tega hidronima ne navaja, pač pa toponim *Lakotnik* brez določitve kraja (Bezla j I, str. 326 s. v. *Lakovec*).

⁴² KLS I, str. 342.

⁴³ Vipavska ponikalnica *Potóčnik* manjka pri Bezla ju.

⁴⁴ KLS I, str. 332 in zemljevida Ajdovščina, Sežana (prilogi KLS).

⁴⁵ Bezla j I, str. 323, 324, 326.

⁴⁶ Bezla j I, str. 173.

⁴⁷ Bezla j II, str. 346, 347.

iz drugačnega korena, so *gladóvnik*, *gladoonják*. Imena iz osnov *glad*, *gladov-* so znana tudi v slovenskih imenih (*Gládež*, *Gládnica*, *Gládovec*, *Gladoonják*),⁴⁶ njih prvotni pomen je pač isti kot npr. v osnovi izraza *gladóvno leto* »Hungerjahr« = lačno leto, leto lakote. Osnove *glad*, *gladov-* in *lakot-*, *lač-* so pojmovno identične, razlika je le v odtenku in v pojmovni intenziteti. Vodna, krajevna in ledinska imena iz teh osnov so torej *oblikovno* prozorna in nezapletena. Povsem jasna pa ni njih *vsebinska*, *pomenska plat*, zlasti zato ne, ker so se iz teh osnov izoblikovala tudi imena rastlin: *glâd* — vrsta kislic (*Rumex*, *Ampfer*); *gládež* (*Eryngium amethystinum*, *Mannstreue*; *Ononis spinosa*, *dornige Hauhechel*; *Carduus crispus*, *Kardendistel*); *gladišnik* (*Agrimonia eupatoria*, *Odermenig*);⁴⁸ *gladúška* — neka bodeča rastlina; *gladóvnik* (*Capsella bursa pastoris*, *Hirtentäschel*; *Rumex obtusifolius*, *Ochsenzunge*); *lákota*: bela, divja, gozdna, navadna, rumena (*Galium*, *Labkraut*, *Klebkraut*); *lákotnik* — vrsta bodičja (*Genista pilosa*, *der haarige Ginster*; *Draba*, *Hungerblümchen* »kurje zdravje«).

Iz ljudskega jezika se dajo ugotoviti še sekundarni pomeni osnov *glad-*, *lak-*, *lač-*. Na vzhodnem Štajerskem je *zidarska lákota* čas, ko začnejo klopotci na jesen peti in je zidarskega dela konec,⁴⁹ začne se čas brez dela in zaslužka, torej pomanjkanja. V Braslovčah še živi posmehovalni izraz *láčnpèrgær* (primerjaj sloven. ledinsko ime *Láčni breg*, *Láčenberg*),⁵⁰ to so ljudje, ki so zmeraj lačni, ker so brez osnovnih življenjskih sredstev, ker nimajo kaj jesti. *Láčno črevo* je vrhnji del tankega črevesa, ki se zaradi živahnega gibanja mišičevja hitro izprazni, zato se nemško imenuje *Leerdarm* »prazno črevo«. Na slovenski izraz je vplival latinski *intestinum ieiunum* »tešče = lačno črevo«. Pridevnik *tešč* pomeni »prazen« — *tešča ajda* (*pšenica*) je tista, ki nima polnega zrnja (Goriško, Litija, Kamnik), *tešč* pomeni tudi »leer im Magen« = s praznim želodcem, kdor ni še nič jedel in pil, torej lačen. Zato pravijo v Ribniški dolini (Dolenjsko) za *glada* = pred svitanjem,⁵¹ zgodaj zjutraj, ko je človek še brez hrane, s praznim želodcem. V osnovah *glad-*, *lak-*, *lač-* živi poleg prvotne vsebine »fames« še drugoten pomen »brez nečesa, prazen, manjkajoč«.

Toponimi iz teh osnov pomenijo »kakovost zemlje«, vendar vselej v negativnem smislu (sbh. *gladiššina* je »nenagnojena zemlja«)⁵² = pro-

⁴⁸ Franc Mihelčič, *Zdravilne rastline*, Ljubljana 1940, str. 62, druga imena pri Pleteršniku.

⁴⁹ Glonar s.v. *klopotec*.

⁵⁰ Bezla j I, str. 323.

⁵¹ Posamezne besede po Pleteršniku in Cigaletu.

⁵² Bezla j I, str. 173.

stor, kraj, svet, ki mu nekaj manjka, ki je brez nečesa, kar bi ga storilo rodovitnega, »reven, suh (brez vode), pust, nerodoviten«. V tem smislu razlaga Bezla j slovenska,⁵³ Bach pa nemška imena *Hungerberg*, *Hungerbühl*, *Hungerfeld*, *Hungerrain*, *Hungertal* idr.,⁵⁴ ki so paralele naših *Láčna brda*, *Láčna gora*, *Láčni breg*, *Láčni grič*, *Láčni vrh*, *Láčna dolina*, *Láčna vas*, *Gladloka*, sbh. *Gladno brdo* ipd.⁵⁵

Po B a c h u bi lahko nekatera od teh pomenila tudi »prostor lakote« *Hungerplatz*,⁵⁶ primerjaj *Hungerweide* »lačni pašnik«, tj. nočno zbirališče vprežne živine, ki je po dnevnem delu ponoči niso krmili — to so t. i. »nočni pašniki« *Nachtweide* — srvn. *ūhte*, *ūhtweide*, v ledinskih imenih *Aucht*, *Ūecht*, *Auchtweide*, *Ūechtweid*.⁵⁷

Analogno pomenijo hidronimi z osnovo *glad-*, *lak-*, *lač-* »vode in studence, ki poleti usahnejo« (B a c h za nemška imena iz *Hunger-*).⁵⁸ Pri nas so to predvsem kraški studenci, skratka vsi tisti vodotoči, káli, napajališča, lokve, hudourniki, ponikalnice, ki so občasni in presihajoči ali sploh brez vode, torej prazni, suhi. Ta naša imena in sbh. *Gladna rijeka*, *Gladno vrelo*⁵⁹ itd. imajo tudi nemške vzporednice — 1241 *iuxta Hungerburnen*,⁶⁰ Z a h n navaja za štajersko *Hungerprunn*, *Seltenbrunnen*, *Bettelbrunnen*, *Verlorenes Wasser* pa še sorodna, ki ustrezajo našim imenom iz osnove *žéja* — *Durstbach*, *Durstbrunnen*.⁶¹

Po B a c h u lahko razlagamo ta imena tudi drugače: s tem, da voda popolnoma usahne, naznanja slabo letino, pomanjkanje — *Hungersnot*,⁶² kar C i g a l e prevaja tudi z »lačno leto«. V sušnih letih se v znižani vodni gladini Rena vidijo *Hungersteine*⁶³ »lačni kamni«. Po B o h n e n b e r g u je *Hungerbrunnen* studenec, ki teče le v »lačnih letih« = *Hungerjahre*, tj. v mokrih letih,⁶⁴ v letih s preobilnimi padavinami, z drugimi besedami: »lačni studenci« so v običajnih letih suhi, brez vode. P l e t e r š n i k u je *Hungerquelle* »hudournik«.

Enak pomen ima tudi Župančičeva uganka

Iz razdrtega korita
lačna vrana sito pita.⁶⁴

⁵³ Bezla j I, str. 175, 325, 324.

⁵⁴ Bach, DON II, 64, 292, 310, 740.

⁵⁵ Bach, DON II, 310.

⁵⁶ Bach, DON II, 368.

⁵⁷ Bach, DON II, 261, 285, 298, 300, 310.

⁵⁸ Bezla j I, str. 175.

⁵⁹ Bach, DON II, 310 (Na Hessenskem).

⁶⁰ Zahn, ONBSt pod tistimi gesli.

⁶¹ Bach, DON II, 310.

⁶² Bach, DON II, 310.

⁶³ K. Bohnenberger, Zu den Flurnamen (v : Philologische Studien. Festgabe f. E. Sievers), Halle 1896, str. 371.

⁶⁴ Oton Župančič, Sto ugank št. 72.

Kras pošilja svoje z vodo revne hudournike in ponikalnice Ljubljani in od tam v Savo, ki je bogata (sita) vodé.

Po Bezlaju osnova *glad-* v imenih studencev označuje »vpliv vode na prebavo«,⁶⁵ kar je redko ali malo verjetno. Mogoče pa so nekatera imena tipa *glad-*, *lak-*, *lač-*, fitonimi, primerjaj *Gládež*, morda iz *glád* (Rumex) ali *gládež* (Eryngium, Ononis, Carduus), lahko bi bilo tudi katero od imen tipa *Lákotnik* enostaven apelativ *lákotnik* (Genista, Draba) ali pa izpeljanka iz *lákota* (Galium). *Lákota* raste po peščenih tleh, po njivah, ob ograjah in živih mejah, *lákotnik* (Genista) pa na sončnih, golih ali redko poraščenih gričih, najbolj znana je bila *Genista tinctoria*, ki so jo rabili v zdravilstvu in barvarstvu (rumenilo). *Glád*, neke vrste kislica, raste po travnikih in na vlažnih prostorih; ponekod še danes pripravljajo iz kisličnih listov »sočivje«, ki bojda pospešuje prebavo. *Gládež* raste po suhih travnikih, pašnikih, ob neobdelanih njivah in je veljal za zdravilo pri slabi prebavi.⁶⁶ Vse te rastline so na kmetih zelo znane. Poznavanje terena iz avtopsije je torej zelo važen sestavni del imenoslovja.

Lácnovec je potok na Idrijskem⁶⁷ (manjka pri Bezlaju). Češka vzporednica *Lačnov* kaže na neki antroponim, ki je izpeljan morda iz iste osnove *lak-*.⁶⁸

2. ANTROPONIMI

Ančilo

V Kojskem sredi Goriških Brd je izvirek *Ančilo*, v 3 km oddaljenem Humu je zaselek *Ančilo*, kakih 5 km severneje od Kojskega pa sta zaselek in vrh *Ančilo*.⁶⁹ Vodna imena na *-ilo*, izpeljana iz glagolske osnove (Močilo, Perilo), so precej redka, slovenščina ne pozna glagolskega korena *anč-*, torej moramo ime *Ančilo* izvajati iz neke druge besedne vrste.

Srednjeveški urbarji za Primorsko navajajo sufiksialno sorodna imena Jacolin, Pacculino, Kunczelin, Lensele, Lenselein, Merczlin, urbar za Tolminsko (1377) Janculinus, Jachil, Jurgil,⁷⁰ urbarji freisinške škofije za Škofjo Loko pa Bertlein, Fridlinus, Hansel, Iakel, Jurlein, Ludel, Otlinus, Vaccelinus idr.⁷¹ Vsa ta imena so deminutivne izpeljanke iz ljubkovalnih imen domačega in tujega izvora, zato so včasih etimološko neprozorna;

⁶⁵ Bezla j I, str. 173.

⁶⁶ Po Mihelčiču (gl. opombo 48) in drugih priročnikih.

⁶⁷ KLS I, str. 68.

⁶⁸ Bezla j I, str. 324.

⁶⁹ KLS I, str. 206 (Hum), 209 (Kojsko), 211 (Krasno). Manjka pri Bezla ju.

⁷⁰ Kos, USP 2, gl. imensko kazalo.

⁷¹ Pavle Blažnik, Urbarji freisinške škofije (Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zv. 4), Ljubljana SAZU 1963, gl. imensko kazalo.

lahko pa so z diminuirajočim obrazilom *-l-*, ki je indoevropsko, izpeljana tudi iz apelativov, npr. grško *Pachylos* »Debelinko« (sufiksi *-alos*, *-ilos*, *-ylos*), latinsko *Lentullus* »Počasnelko« (obrazili *-ullus*, *-ellus*), gotsko *Wulfila* »Volkec«, Attila »Očka« (sufiks *-ila*), stvn. *Liubilo* »Ljubček«, *Baldilo*, *Dodilo*, *Ezzilo*, *Gumpilo*, *Ratilo*, *Wigilo* itd. (obrazilo *-ilo*, srvn. *-ele*, *-(e)l*: *Gobilo* — *Göbel*, *Wofilo* — *Wölfel*) in variante teh imen s sufiksom stvn. *-ilīn*, srvn. *-(e)līn*, npr. *Ezzilo* — *Etzilīn*, *Werbilīn* — *Werbilīn* idr.⁷² (glej tudi zgoraj). Tipus teh imen je znan tudi slovanskim jezikom, izpeljana so s priponama **-ilb*, **-ilb*. *Bezla j* je rekonstruiral tale imena **Cibilb*, **Dobilb*, **Dramilb*, **Grōbilb*, **Lubilb*, **Trēbilb*,⁷³ razen tega pa pozna slovansko in slovensko imenoslovje vsaj tale imena na *-ilo*: *Andrilo*, *Bodrilo*, *Budilo*, *Burilo*, *Danilo*, *Dobriilo* (rodbinsko ime *Dobriila*), *Družilo*, *Gostilo*, *Momčilo*, *Mušilo*, *Trbilj*⁷⁴ itd. Težave z razlago nastajajo tam, kjer je osnova imena temna ali enaka v dveh jezikih — stvn. *Liubilo* in slov. **Ljubilo*, *Ljubelj*. Če gre za imena po l. 1000, lahko nemška imena ločimo od slovanskih po tem, da so se v večini primerov nenaglašeni polni vokali (*i*, *a*, *o*, *u*) že spremenili v šibek *e*, *iu* v *ū* (pisano *ui*, *iu* ipd.), od 11./12. stol. dalje pa se dolgi vokali *ī*, *iū*, *ū* spreminjajo v diftonge *ei*, *ai*; *ōi*, *oi*, *oe*, *eu*; *ou* > *au*.⁷⁵ V času nastanka primorskih in drugih urbarjev bi se stvn. *Liubilo* glasil *Liūbel(e)*, *Leubel*, medtem ko bi se slovenske oblike le malo spremenile.

Ime *Ančilo* bi bilo težko razložljivo, če ne bi bilo to ime v tolminskem urbarju zabeleženo kar v dvojni obliki (seveda se ime ne nanaša na kraje v Brdih): *Ančil*, košan v Kneži, in isti košan še enkrat kot *Jančil*; neki kmet v Polju se imenuje *Ančil*, kmet v Grabovem pa *Jančil*.⁷⁶ Vprašanje je, katera oblika je prvotna: *Ančil* ali *Jančil*? *Jančil* bi lahko bila izpeljanka iz hipokoristika *Jan* (*Johann*) — vendar pa primorski srednjeveški urbarji te oblike ne poznajo, čeravno jo je treba sponirati. Na Tolminskem so v urbarju zabeleženi *Janež* (*Janes*, *Janis*), *Januč* (*Janutus*), *Jankole* (*Janculinus*, kar je latinizirana oblika ponemčenega diminutiva *Jankolīn*) in *Janče* (*Janče*), kar je mogoče manjšalna oblika kontrakeijske forme *Jan*. Drugi primorski urbarji poznajo imena *Janž* (*Janns*), *Janže* (*Janse*, *Jannse*), *Janžič* (*Jannschicz*), *Jenže* (*Jennse*), *Janež* (*Janes*, *Jannes*, *Jannysch*), *Janežič* (*Janneschutsch*), *Januč* (*Janutsch*, *Jannutsch*), *Jančič* (*Jannzicz*), *Janček* (*Jantschek*), *Janko* (*Janko*, *Jang-*

⁷² Bach, DON II, 246, 247.

⁷³ Bezla j I, II pod ustreznimi gesli.

⁷⁴ Večinoma pri Bezla j I, II pod ustreznimi gesli.

⁷⁵ Po standardnih historičnih slovnicaх nemškega jezika (Braune, Paul, Eis idr.).

⁷⁶ Kos, USP 2, gl. imensko kazalo.

ko, Janngko), *Jenko* (Jenngko), *Jankuč* (Janicuttus).⁷⁷ Od teh deminutivov hipokoristika *Jan* je obliki *Ančilo*, *Jančil* najbližje ime *Janče*, sorodna pa *Jančič* in *Janček*. V tej družini je oblika *Jančil* (*Ančilo*) zelo nenavadna, ker so slovanska imena s formantom *-l-* ponavadi izpeljana tudi iz slovanskih osnov.

Vendar pa imajo primorski urbarji in tolminski urbar (1377) imena s pripono *-il*, ki so izpeljana iz hipokoristikov krščanskih imen. Primerjaj: Jacob — hipokoristik Jackhe — deminutiv Jakhl, slovensko Jakob, Jaka ali Jake, Jakonja, Jakuž, toda 1377 *Iachil* (*ch = k*, kakor v Bencho = Benko, kmetje v Čadrgu, Kneži, Žabčah); — Georgius — nemški hipokoristik Jorg, Jorig, toda 1377 v Tolminu *Jurgil* — slovenske oblike so še Jure, Juri, Jurič, Jurko, Jurkič, Jurše; — Michael — hipokoristik Mihe (Miche, kmeta v Pečinah in Trebenčah, 1377), toda 1377 *Michil* (košan v Cerknem, kmetje v Humu, Kojci, Kartečinah), *Michili* (kmet v Selu), *Michailus* (kmeta v Svini in Volčah). Nejasni sta imeni 1377 *Rečil* (kmet v Cerknem) in 1406 *Ferfilla* (kmet v Senožečah). *Prewil* (1498 kmet v Narinu)⁷⁸ bo pač **Prebil*, **Pribil*;⁷⁹ *Dobligoj* (ok. 1240 Dobligohy, Dobligoy, kmet v Njivi) sodi k imenu *Dobel* (1494 Dobill, kmet v Slivnem)⁸⁰ — v zadnjih dveh imenih *-l-* najbrž ni manjšalno obrazilo.⁸¹ Z ozirom na oblike *Iachil*, *Jurgil*, *Michil*, *Michili* bi imenske oblike *Ančilo*, *Ančil*, *Jančil* lahko razlagali kot dvojni deminutiv hipokoristika *Jan* < *Johann*.

Vendar pa se imena v Brdih dosledno glasijo *Ančilo* (4-krat), njim ustreza tolminska oblika *Ančil* (2-krat), dvakrat pisana tudi kot *Jančil*. Kaže, da je oblika brez *j-* prvotna. Torej ima Bezla j prav, ko ugotavlja, da je v obširni skupini imen na *jan-* »brez dvoma sovpadlo več različnih osnov«, kar prepričljivo ilustrira na primer *Jenina*, *Janina*, *Janja*, *Janin* itd. Najbrž je nekoč eksistiral (poleg hipokoristika *Jan*) tudi slovanski antroponim **Ēnz*, **Ēna*.⁸² Torej bi **Ēnz* ali kaka podobna imenska oblika, razširjena z diminuirajočim obrazilom, lahko bila osnova primorskih imen *Ančil*, *Ančilo*. Ali je njih osnova lahko tudi od Bezla j a rekonstruirano osebno ime **Anko*,⁸³ ali **Anti-* (1377 Antigrat, kmet v Tolminu),⁸⁴ tega ne morem presoditi.

⁷⁷ Kos, USP 2, gl. imensko kazalo.

⁷⁸ Kos, USP 2, gl. imensko kazalo.

⁷⁹ Primerjaj tudi ime *Prebigoj* (Blaznik l.c. gl. tu op.71) in *Pribissa* (Kos, USP 2 — imensko kazalo), v katerih je mogoče ista osnova kot v **Prebil*, **Pribil*.

⁸⁰ Kos, USP 2, gl. imensko kazalo.

⁸¹ Bezla j 1, str. 135.

⁸² Bezla j 1, str. 239, 240.

⁸³ Bezla j 1, str. 37.

⁸⁴ Kos, USP 2, gl. imensko kazalo.

Lagoj

Pod Mároltovo domačijo na Obrámljah pri Letúšu izvira potok *Lagaj*, ki ga domačini imenujemo *Lágvaj* ali *Lágvej*. Kot vsi braslovški potoki teče tudi *Lágvej* približno v smeri sever—jug, a se kmalu pod Gornjimi Góřčami (ljudsko Grčami) obrne skoraj vodoravno proti vzhodu in se v Malih Braslovčah (ljudsko M. Bráslovčih) nad bivšim Špráhmanovim mlinom izliva v Strugo, ki je izpeljana iz Savinje pri Letúšu in se na robu Préserij pod Spodnjim ali Jánežičevim mlinom spet združi s Savinjo (pred 1940, zlasti pri starejših ljudeh, še vedno Sauna, v Sauno; lokativ na Savij(i) ali Sauni, na Sauno, tj. na savinjski jez pri Malih Braslovčah; danes le še redkokdaj).

Bezla⁸⁵ pravilno navaja, da je ime *Lagoy* (primerjaj 1369 *an dem Lagoy zenachst onder der chirchen*⁸⁶ »ob Lagoju tik pod cerkvijo«) identično z današnjim imenom potoka *Lagaj*. Lokacija »tik pod cerkvijo« se nanaša na današnjo farno cerkev v Braslovčah, toda potok *Lágój* teče vsaj en kilometer severneje od trga. Kako spraviti zapis iz 14. stoletja v zvezo z današnjim tokom *Lágveja*?

Na strugi potoka se vidi, da je od Gornjih Gorč dalje umetno speljana. Nekoč je *Lágój* tekkel pod gornjegoriškim bregom (teraso), ki se vleče od Letuša do Gomílskega (bivši zahodni breg Savinje), pod Strašnikom, Plaskánovim bregom, starim britofom, pod cerkvijo, vzdolž trga (vzhodna stran), pod bivšo Bienovo graščino in se je na kraju Braslovč, v Rakóvljah, izlival po levi strani v Trébnik (Graben), katerega struga je bila v tridesetih letih 20. stol. od mostu pod Lesjákom v smeri proti Póljčam prestavljena bolj proti bregu (terasi) in regulirana (nekaj 100 m). Potok *Lágój* so speljali v novo strugo nekda v 18. stoletju, ker je poplavljal svet pod Strašnikom (ljudsko Strošněk) in braslovškim trgom.⁸⁷ Kaže, da so na kraju Strašnika napravili zemeljsko pregrado (za ribnik ali proti poplavam), podobno kot na Trebniku v Plaskánovem virtu in v Radígovju pod Klóverjevim.⁸⁸

⁸⁵ Bezla j I, str. 324.

⁸⁶ Zahn, ONBSI, str. 191.

⁸⁷ Pripovedoval l. 1962 domačin Plaskanov Jože (rojen v 90-tih letih), ki je to slišal od svojega očeta, ta pa od Jožetovega deda, ki pa najbrž tudi ni bil več oživlec. Zato z rezervo datiram novo strugo *Lagoja* v 18. stol. Plaskanova domačija leži na bregu nad bivšim koritom potoka in nad bivšo pregrado *Lagoja*.

⁸⁸ Pregrada v *Radígovju* je še danes dobro vidna. V *Plaskanovem virtu* je bila pregrada tako široka, da so po njej speljali ozko strugo v Plaskanov mlin, ki je pred to vojno še mlel za domačo potrebo. Pregrado so ok. 1960 popravili in *Trebnik* spet zajezili, zdaj se tam širi *Bráslovško jezero*. Nasip na kraju *Strašnika* pod Plaskanovim bregom je deloma še viden. Vse, kar se nanaša na braslovški in savinjski vodni sistem, je prikaz iz avtopsije.

Bezla j sodi, da je *Lagaj* »morda posesivna izvedenka iz nekega antroponima tipa *Držaj*«. ⁸⁹ Večina vasi, vod, zaselkov, ledin, gozdov in travnikov v okolici Braslovč ima lepa slovenska imena. Vodilno obrazilo pritokov Savinje v zgornji in srednji Savinjski dolini je *-ica*, *-nica*: Ljub-nica, Gráčenica, Jezéřnica (toda Ivanjski pôtok, Krúmpah, Sopata); Lúčnica (toda Lučka Bela), Rogáčnica; Mozířnica (toda Ljubíja, Trnáva); Rečica (toda Lúčnik); na področju Žalca pa Lóžnica, Artíčnica (toda Trnáva), Bístrica, Léřica, Pířeřica, Súřnica, Pónikřica (toda Ahle, Vr-řša). Porečje Drete, desnega pritoka Savinje, nima enotnega obrazilnega sistema: Rogáčnica, Kanólščica, Máčkovka (Bezla j: Mačkovica), Pri-právna (ali Šokat, zunaj sistema še Pródnik, Kropa). Tudi sistem vodnih imen ob Paki, levem pritoku Savinje, ni enoten: Beřóřnica, Klánčnica, Toplíca ali Topólščica (toda Ponik, Pónikřa, Lepéna, Ljubéla, Velúnja, Velénjski potok, Hudi potok, Pustínjek itd.). Vodilna pripona v porečju Bolske, desnega pritoka Savinje pri Dolenji vasi (Prebold), v območju Motník-Vransko-Tabor-Gomířsko (ljudsko Gomířka) je *-ščica*, *-(i)ca*: Motníščica (ali Reka, toda Bela); Zaplanínščica; Merínščica ali Merínca, Pódgrajřšica ali Pódgrařca (ljudsko Pógreřca); Kónjřšica ali Kónjšica, Bístrica (toda Teřovski potok, Reka, Kolja). Braslovške vode so direktni ali indirektni pritoki Trnáve, Trnávice (Trnařce), ki se pri Kaplji vasi (ljudsko Kapla vęř) izliva v Bolsko. Redkejšje obrazilo *-ava*, *-(av)ica* sodi tudi v sistem pritokov Savinje in se je širilo od ustja Trnave navzgor proti njenemu izviru (Žóřneři = Stari grad v Podvrhu pod Dobróř-ljami). Ožje področje Braslovč prvotno teh pripon ne pozna, obrazilni sistem braslovřkih glavnih potokov je logičen in dosleden, oba pritoka Trnave imata pripono *-nik*: *Jelóřnik* (Jelouřk) se izliva v Trnavo v Ka-ménčah (Kamenčih), *Tréřnik* (tudi *Graben*, 1423 *der pach Trebnik*, ⁹⁰ njegovi posamezni deli po bivřih lastnikih obpotočnega sveta: Plaská-novo, Béřbrovo períře (= perířce), Períře, Rémarjev tomř, Paurov tajht, *Domínikov*, *Galícarjev Grabř*) — pa pri Zaklu. *Bráslovři pôtok*, ki ga navaja Bezla j, ⁹¹ je *Tréřnik* (ljudsko *Tréřřk*); ime je znano le v »spodnjih vaseh« — Poljčah, Glinjah itd., v Braslovčah ne.

V obeh imenih pritokov *Tréřnika* smemo suponorati obliko *-goj*, *-goje*, pri čemer ni takoj jasno, ali je to apelativ *gonja* > štajersko *goja* »pot, po kateri gonijo živino« (ledinska imena *Goje*, *Pod Gojem*, *V Gojih*), ⁹² ali antroponim stsl. **Gojb*, primerjaj ime krkavřkega řupnika 1566 *Go-*

⁸⁹ Bezla j I, str. 324.

⁹⁰ Zah n, ONBSt, str. 146.

⁹¹ Bezla j I, str. 79.

⁹² Bezla j I, str. 184; II, str. 101.

ja,⁹³ ali *Gojko*, *Gojmir*, *Gojslav* — ok. 1200 *Goyzlav*,⁹⁴ mogoče toponim *Gojače* in hidronim *Gojaški potok* pri Dutovljah.⁹⁵ V Savinjski dolini in v okolici Braslovč je več starinskih krajevnih in vodnih imen iz lepih staroslovenskih antroponimov: *Ráduha*, *Radmírje*, *Družmírje*, *Dobriša vas*, *Dobrtéša vas*, *Drašinja vas*, *Velúnja*, *Ljubéla*, *Ljubno*, *Ljubnica*, *Libóje*, *Téšova*, *Doblétina*, *Bréslovski vrh*, *Lačja vas*, med katerimi ne manjka takih na *-goj*, npr. *Negójnica* (Rečica ob Savinji), *Paragójnik* (*paragójska* dekleta; Dobrovlje),⁹⁶ *Migójnica* (Griže). Sámó ime Braslovče je zelo staro < *Bratislaviči (ok. 860); kaže, da sta tudi imeni obeh potokov prvotna dvočlenska antroponima. To smemo trditi tembolj, ker so imena na **-gojb* zelo pogostna osebna, danes pa rodbinska imena, ki jih srečujemo tudi kot toponime po vsem slovenskem ozemlju:⁹⁷ **Bogoj*, srbohrv. *Bogoje*, *Bratigoj*, *Čogoj*, *Črnogoj*, *Dobligoj*, *Dražigoj*, *Kurigoj*, *Lasigoj*, *Lastigoj*, *Lenigoj*, **Ljubgoj* (**L'ub'gojb*) > *Ligoj*, *Marogoj*, *Maršigoj*, **Měn(o)gojb*, *Nebergoj*, **Nin(o)gojb*, *Paragoj*, *Prebigoj*, *Predigoj*, *Pribigoj*, *Ratigoj*, *Sebegoj*, *Semigoj*, *Senogoj*, *Stanigoj*, **Stogojb*, *Stojgoj*, *Svetogoj*, *Sviligoj*, *Škugoj(?)*, *Šuligoj*, *Trdogoj*, *Trebigoj*, *Vidigoj*, *Žabaligoj(?)*, *Žargoj*, *Zdegoy*, *Žitogoy*.

Potok *Radígovje* izvira v Podvrhu pod Tonáčem (*Tonáčev štúdec*), teče mimo Kurje loke, pod Klóverjevim (breg s travniki in gozdom), pod Málingerjevim bregom, mimo kmetije pr. Tomáš, kjer je bil v preteklosti speljan v drugo, umetno strugo, in se nad Vránkovičem, na meji Braslovče — Rakóvlje, izliva po desni strani v Trébnik (Grabn); nekoč je vanj pritekal malo nižje, že v Rakóvljah. Tako je Trebnik sprejemal na ravnem svetu pod Braslovčami, nekje sredi Rakóvelj, z desne strani *Radígovje*, z leve pa *Lágoj*.

Ime *Radígovje* (potok, travniki, bivša ledenica — Brišpkov tajht in gozdovi ob njem) je tvorjeno iz imenskega tipa *Radigoj*, ki živi tudi v toponimih, npr. *Radgona*, *Radnja vas* (Podklošter), nem. Rattendorf, 1180 *Radigoysdorf*.⁹⁸ Ime *Radígovje* je nastalo ali s kontrakcijo iz **Radígo-*

⁹³ KLS I, str. 136.

⁹⁴ K o s, USP 2, str. 108 (De Locwiz: Goyzlav).

⁹⁵ KLS I, str. 23.

⁹⁶ Fr. Mišič, O ledinskih in hišnih imenih okoli Solčave, ČZN XXXIII (1938), str. 191.

⁹⁷ Imena so prevzeta iz publiciranih srednjeveških urbarjev (K o s, Blaznik), iz Bezla j I, II in iz Zah n, ONBSt. Ker bi zaslužila poseben prikaz, jih tu ne dokumentiram.

⁹⁸ Bezla j II, str. 136, 137. France Bezla j, Deutsch Nötsch, slovenisch Čajna (Beiträge zur Namenforschung 1957), str. 71. Zah n, ONBSt, str. 373: Radkersburg (= Radgona), 1211 *Rategoysspurch*; ibid. str. 375: Radersdorf (Ilz), 1197 *Radigoysdorf*; Radiga, 1322 *die Ratigoj*; ibid. str. 399: Rollsdorf, 1326 *Radegeussdorf*. Potok *Radígovje* manjka pri Bezla j u.

jev6je (ledinsko ime > vodno ime), ali pa je -v- sekundaren in hiperkorekten, kakor npr. v toponimu Topóvlje (Topóule), iz starejšega Topólje (1353 *Toplach*, 1453 *Topalach*, 1893 *Topóvlie*, 1918 *Topólje*, nem. *Topole*),⁹⁹ torej **Radigoje*.

Nemški zapis iz l. 1369 *an dem Lagoy*¹⁰⁰ čisto jasno pove, da gre za vodo *Lagoj*, *Lagvej*; če bi se nanašal na ledinsko ime, bi bil prostor lokaliziran s predlogom *in* (*in dem*, *im*). Kaže, da je drugi paralelni pritok Trebnika poimenovan po nekem **Ládigoju*, s čimer je nastala — hote ali nehote — imenska simetrija

Ládigoje : Trebnik : Radigoje.

Kot se je Vídigoj obrusilo v Vídgoj (1448 Gregori Vidgoy),¹⁰¹ se je **Ládigoj* lahko reduciralo v **Ládgoj* in potem v *Lágoj*, če to ni morda hipokoristik za **Ládigoje*. Prvotno ime se je verjetno glasilo **Ládigojev6je* ali le **Ládigoje* analogno k *Radigojev6je* ali **Radigoje*. *Lágoj* je osebno ime, zgodovinsko izpričano vsaj v Savinjski dolini in v okolici Sevnice: 1369 *an dem Lagoy* (potok pod Braslovčami),¹⁰² 1448 kmet v Trnovcu, *Lagoya*, in kmet v Pokleku, *Lagoye*.¹⁰³

Od slovanskih imen sodi mogoče v isto vrsto ruski toponim *Lagojda*, *Lagojka*.¹⁰⁴

3. KOLONIZACIJSKA IMENA

Rinža

Kočevska *Rinža* je 14 km dolga ponikalna reka.¹⁰⁵ V bivšem kolonizacijskem predelu Nemške Koritnice (Rut) v zgornji Baški dolini je potok *Rinžile* (Rúterski potok), ki se izliva v Kárspoh (= Karsbach), ta pa se združi s Hudo in Žvéntarsko grapo (Fólsterpoh, Alpnpoh) v skupen vodotoč Korítnico.¹⁰⁶ Skozi sosednje, nekoč nemško naselje Grant teče potok *Rúnža* (del naselja ob njem se imenuje *Na Rúnži*), ki se izliva v Alpnpoh.¹⁰⁷ *Rúnža*, *Rinža*, *Rinžile* so imena vodotočev na ozemlju mlajše nemške kolonizacije, so torej nemška vodna imena, ki so jih kolonisti dali

⁹⁹ Z a h n, ONBSt str. 136. Specialni krajevni repertorij za Štajersko, Dunaj 1918, str. 35/1,17.

¹⁰⁰ Z a h n, ONBSt str. 191.

¹⁰¹ Milko K o s, Urbarji salzburske nadškofije (Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zv. 1.), Ljubljana AZU 1939, str. 120.

¹⁰² Gl. opombo 100.

¹⁰³ K o s l. c. (gl. opombo 101), str. 123, 128.

¹⁰⁴ B e z l a j l, str. 324.

¹⁰⁵ KLDB, str. 210.

¹⁰⁶ KLS I, str. 419. Vsa ta imena (razen *Koritnica*) manjkajo pri B e z l a j u.

¹⁰⁷ KLS I, 403. Manjka pri B e z l a j u.

omenjenim vodam vsekakor že v prvih letih naselitve. Okolico Ruta (Grant, Obloke, Stržišče, Trtnik), kjer so bili Slovenci zelo redko naseljeni, je oglejski patriarh nemškega rodu, Bertold Andeški, ok. leta 1250 dodelil kolonistom iz tirolskega Pustertala.¹⁰⁸ Na s Slovenci le sporadično naseljeno Kočevsko so prišli v letih 1330—1350 sprva nemški kmetje s severne Koroške, pozneje pa še kmetje s Turinškega in Frankovskega.¹⁰⁹

Bezla j meni, da je ime *Rinža* verjetno sprejeto iz nemškega apelativa *der Rinnsaal* (!) ali *der Rinsel*, t. j. »struga«.¹¹⁰ Beseda *das Rinnsal*, ki pomeni »majhna reka, rečica, struga, rivulus«, je zelo mlada tvorba, njene starejše oblike *der rinsel*, *rintzel*, *rensel* so prvič izpričane šele v 15. stoletju.¹¹¹ Kmečki kolonisti 13. in 14. stoletja ob Bači in na Kočevskem omenjene besede seveda niso mogli poznati in je tudi ne bi uporabljali, ker je izrazito literarna in ne ljudska tvorba. Tudi glasovno razlaga *rinsel* > *Rinža* zaradi prvotnejše oblike *Runža* ni mogoča.

Runža, *Rinža*, *Rinžile*¹¹² izvirajo iz najbolj pogostne, stare, že germanske besede (prim. gotsko *runs* »izliv, iztok, ustje«) za pôjem »tok vode, tekoča voda, potok, reka, hudournik, korito potoka ali reke, graben, struga, rečni rokav, prekop, izsuševalni jarek, grapa, ozka tesen z vodnim koritom, globoko brezno« = stvn. *runs* (m., f.), *runsa* (f.), srvn. *runs* (m., f.), *runse*, *ronse* (f.), kar je nominalna izpeljanka iz prevojne stopnje stvn. *rinnan* »teči«. Beseda *runs* (m., f.) spada v *i*-deklinacijo (krepka sklanjatev), potemtakem izkazujejo casus obliquus in plural starinski debelni formans *-i*, ki preglašuje korenski vokal zlasti v srednjenemških dialektih (frankovskih, turinških), tudi v alemanščini, medtem ko preglas v bavarskih narečjih ponavadi izostane — tip *Brücke* : *bruck(en)* — torej genitiv, dativ singularis, nominativ, akusativ pluralis stvn. *runsi* > *rünsi*, srvn. *runse*, *rünse*, poleg tega ima švicarski dialekt še šibki femininum

¹⁰⁸ Milko Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1955, str. 200.

¹⁰⁹ Kos l.c. (op. 108), str. 201, 202. V knjigi Primus Lessiak, Die deutsche Mundart von Zarz in Oberkrain, A. Grammatik (Kärntner Forschungen I, Bd III), Weimar 1944, str. 24 stoji, da je kočevsko nemštvo nastalo 1320—1350. Iz jezikovnih vidikov se negira naselitev turinških in frankovskih kmetov, češ da je kočevščina narečni tip koroško-tirolskega obmejnega predela. — Številčno manjši skupini sta pač podlegli asimilacijskemu vplivu večje nemško koroške skupine, njih značilnost pa se ni povsem izgubila, prim. v tekstu razlago *Runža* in *Rinža*. Sicer pa se iz jezika 19. stol. težko delajo zaključki o jeziku 14. stol.

¹¹⁰ Bezla j II, str. 155.

¹¹¹ Kluge, DEW s. v.

¹¹² Razlaga temelji na standardnih historičnih slovnica nemškega jezika (gl. op. 75). Primeri za bavarsko jezikovno območje so prevzeti iz J. A. Schmeiler & G. K. Frommann, Bayerisches Wörterbuch, 2. Ausg., Stuttgart 1872 do 1877, za švabsko iz H. Fischer & W. Pfeleiderer, Schwäbisches Wörterbuch, Tübingen 1904 ss., za alemansko področje pa iz F. Staub & L. Tobler, Schweizerisches Idiotikon, Frauenfeld 1881 ss.

rünse, plural *rünsen*, kar je *nova tvorba* (sicer precej stara) po oblikah krepke *i*-deklinacije (*rünsi*). Beseda *runs* (v vseh variantah) je bila v srednjem veku splošno znana in razširjena po vsem nemškem ozemlju, danes živi le še v švicarskem, švabskem in bavarskem prostoru (*Runs*, *Runse*, *Reinse*, *Raunse*, *Runz*, *Rünze*, *Runst*, *Runsten*, poleg njih pa še denazalirane oblike *Rüs*, *Rüss* : *Rüs*, *Rüss*, *Ruiss*, *Reus*, *Ross* idr.). Preglašene oblike *Rüns(s)*, *Rünse*, *Rüs(s)* so zlasti pogostne v alemanščini, pozna jih tudi švabščina, gotovo pa so bile tudi v spontano preglašujočih srednjenemških dialektih (torej tudi na Kočevskem); primerjaj švicarske stare zapise *in einem rünss*, *den rüns und den graben*, *die rünss* (1530), *zwen rünse* (1580), *über alle Rünze* (1791), *über die Rünse* (1815), *in den bächen oder rüsen* (1563), *Rüses halb* (17. stol.), *durch den alt Rüs*, *ran(n) in die Rüs* itd.; primerjaj švabska zapisa *der Rüns* (1402), *zu allen Rünssen* (16. stol.). Apelativ *runs* je pogosten tudi v številnih zloženkah *āruns*, *abruns*, *anruns*, *ēruns*, *ūfruns*, *ūsruns*, *Hauptruns*, *Wasserruns* itd., na Bavarskem in Švabskem so poznali celo pravne institucije *Runsrecht*, *Runsgenossenschaft*, *Runsmeister*. Vse to priča, da je bil apelativ *runs* in njegove variante vsakdanja beseda kmečkega in meščanskega življenja, tako kot *Wasser*, *Fluß* idr. Zato ne preseneča, da je *runs*, *rüns(e)* zelo pogostno vodno in ledinsko ime, razširjeno po vsem nemškem ozemlju, primerjaj *Altrunz* v okraju Münster na Westfalskem.¹¹³ Zelo razširjeno je v alemanskem, nekoliko manj v švabskem prostoru in gotovo tudi na Bavarskem bodisi kot simpleks (Švica: *Rüss*, *Reus*, Švabsko: *Runss*, *Rungs*, *Runz(en)*, *Rauns(e)*, *Raus*, *Rous*), bodisi kot prvi del zloženek (Švica: *Runstal*, *Runsenbach*; Švabsko: *Runstal*, *Raunsacker*, *Raunswiese*, *Raunswinkel*, *Runzenfall*, *Runzenberg*, *Ronstgraben*), ali kot njih drugi del (Švica: *Bärenruns*, *Höllenruns*, *Kesselruns*, *Krummruns*, *Moosruns*, *Steinrunse*; Švabsko: *Bächlerauns*, *Bronnenraunse*, *Kalkraunst*, *Wasserrunze*).

Ni čuda, da so nemški kolonisti pogostno vodno ime svoje stare domovine prenesli na vode novega okolja. **Rúnža** (Grant) je **nepreglašena, bavarska oblika** srvn. apelativa *runse* (*s* = kakuminalni š, ki ga je slovenščina v zvencem okolju substituirala z ž),¹¹⁴ kar je v skladu z naseljitveno zgodovino in z nemškimi internodialektičnimi glasovnimi zakoni; **Runža** je slovenizirana oblika bavarskega hidronima *Runse*. Po vsej verjetnosti je bilo ime *Runse*, tako kot v nemškem okolju, še napol apelativ. Kočevska **Rínža** je primer **preglašene oblike**, srvn. *rünse*; preglas je nastal mogoče pod vplivom frankovskega in turinškega življa na Kočev-

¹¹³ Bach, DON II, 297.

¹¹⁴ Lessiak l.c. (op. 109) str. 103–106 = bav. *u*; str. 125 >germ. *s* = als ž (Deutsch-Rut ž) ... inlautend in stimmhafter Umgebung: *genže* Gänse itd.

skem. *Rinža* je slovenizirana oblika, korenski *-i-* je bodisi internodialektično delabializirani *ü*¹¹⁵ (primerjaj švicarsko *rinslin* ali 1469 *in der Rynsen*,¹¹⁶ vzhodno od Scheder, nemško Štajersko), ali pa slovenska substitucija nemškega *ü*. Hidronim *Rínžile* (Rut) ni isto kot *der rinsel* (15. stol.), ampak deminutiv od stvn. *runs* = *runsilin*, s preglasom *rünsilin*, *rünsili*, sravn. *rünselin*, *rünsile*, *rünsele* (*s* = *š*); deminutiv je posebno dobro izpričan v alemanščini: *an das Rünsli* (1668), *Rünsli* — *kleine Runs*, *Bächlein* —, *rönsly* (1565), denazalirano *an das Rüslein* (< **rünsilin*) *oder Bächlein* (1852), *Rösli*, kot ime *Rüssli*, delabializirano *us den rinslinen und pfitzlinen* (1521), *zum kleinen Rinslein* (hišno ime), švabsko *raēsle*. Rutarski *Rinžile*, kar je pač slovenizirana oblika (*š* = *ž*) za prvotno *Rünsile*, dokazuje da je preglasi (ü) in verjetno že delabializirani deminutiv (*ü* > *i*) obstajal tudi v tirolščini, torej v bavarsko-avstrijskih dialektih. Mogoče pa je *-i-* le slovenska substitucija tujega *ü*.

Glede na to, da v nemških vodnih imenih obstaja tip *Bächlerauens*, *Wasserrunze*, *Runsenbach*, *Ronstgraben*, kjer je prvi ali drugi del imena sinonim prejšnjega ali naslednjega, bi v imensko vrsto *Runža*, *Rinža*, *Rinžila* mogoče smeli uvrstiti tudi zapis negotovega branja *Rinsiki podok*, *Rimbskhi potokh* (16. stol.) v področju Brestanice (Rajhenburk), ki se danes ne dá več lokalizirati. Zapis bi se verjetno moral glasiti *Rin-siški* = *Rínžiški potok*, kar ustreza tipu *Runsenbach*. Nemško ime v slovenskem okolju ne preseneča, ker je področje Rajhenburga (Brestanice) bilo last salzburske nadškofije;¹¹⁷ gre pač za urbarski, nemški prevod nekega slovenskega vodnega imena in za njegovo sekundarno slovensko prilagoditev. Tako lahko presojamo tudi imeni *Runža* in *Rinžile*, sòpotóka Koritnice. Apelativ *runs* (in variante) pomeni namreč tudi »vodno korito« (suho ali z vodo napolnjeno), zato sta mogoče *Runža*, *Rinžile* le nemški prireditvi po vzoru hidronima *Korítnica*, saj je ime reke in kraja *Koritnica* starejše od nemške kolonizacije ob Bači (primerjaj tudi pritok Koritnice v vasi: *Na korítu*); do tod je najbrž segla prvotna slovenska naselitev.¹¹⁸

¹¹⁵ Lessiak l.c. 105 »Die Entwicklung des u and ü bewegt sich ganz im Rahmen des Gemeinbair.«, 104 »Mhd. ü fällt nach Entrundung völlig mit i zusammen.«

¹¹⁶ Zahn, ONBSt, str. 394.

¹¹⁷ Bezla j II, str. 155. KLDB, str. 81.

¹¹⁸ KLS I, str. 408.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Namen werden nicht vergleichend-historisch, sondern vom Standpunkt des vermutlichen Namegebers aus der Zeit heraus und als ein Bestandteil des Namensystems innerhalb des Raumes und der Umgebung erklärt. — 1. **Bič**. Es wird auf die Wichtigkeit der Sumpfpflanzen in der alten Bauernwirtschaft aufmerksam gemacht, *bīc* »Juncus« als Lehnwort verneint, *biš* als Lehnwort aus mhd. *bīs* »Carex« nachgewiesen, die Verhältnisse zwischen *bīc*, *bič*, *bik*, *bika*, *big* »Juncus« erörtert. Die Gewässer- und Ortsnamen *Bič*, *Vič*, *Bičevje*, *Bičevka*, *Bičje* werden aus der Wurzel *bič-* »Juncus« erklärt (nicht aus **Byk*-, nicht aus *bač*). Die Basis *bač* liegt vor vielleicht in *Bič*, *Biček* (Nr 1—5), sicher in *Na biču*, *Bičevca*. — 2. **Cedilnica**. Es werden verschiedene Typen von Gewässernamen erörtert und die Namen *Cedile*, *Cedilnik*, *Cedilja*, *Cedilnica* mit *cedilja* »Luzula« in Zusammenhang gebracht (dabei sind die Varianten *cedil*, *cedilovje*, *cedilka* eruiert worden). Aus *cediti* »triefen« werden *Cedelka*, *Odcednik* (Karstrinnsale) gedeutet. — 3. **Lakotnik**. *Glad*, *lakota* »Hunger«, *žeja* »Durst« sind Basen einiger Gewässer- und Flurnamen. In den Wurzeln *glad-*, *lak-*, *lač-* sind auch die Begriffe »Mangel, leer, ohne etwas« enthalten. Slowen. Gew. N oder ON aus diesen Wurzeln bezeichnen unfruchtbare Plätze oder Gewässer, die im Sommer oder sonst kein Wasser führen (Karstbäche udgl.). In *Gladež*, *Lakotnik* können vielleicht auch Pflanzennamen vorliegen. — 4. **Ančilo** (Quelle, Weiler, Anhöhe) hat alte Parallelen (Pers. N *Ančil*, *Jančil*). Es werden die ide. Namen auf *-l-* behandelt und verschiedene slowen. Pers. N, bes. die auf *-ilo* besprochen. — 5. **Lagoj**. Es wird das Namensystem der Savinja-Zuflüsse erörtert, die Bachnamen um Braslovče herum aus der Autopsie behandelt und die Zuflüsse von Trebnik — *Lagoj* und *Radigovje* aus **Ladigojevje* und **Radigojevje* gedeutet. Die Erklärung wird durch eine Reihe von Pers. N auf **goj* unterbaut. — 6. **Rinža**. Aus dem mittelalterlichen Kolonisationsgebiet (Rute — Deutsch-Rut, Kočevje — Gottschee) stammen die Gew. N *Rinža* (angeblich aus Rinnsal) und *Runža*, *Rinžile* (bislang nicht evidentierte). Dazu finden sich zahlreiche deutsche Parallelen, darum erkläre ich die fraglichen Namen aus mhd. *runse*, *rünsile* (durch Entrundung *rinsile*) »Wasserlauf, -graben« usw. Der korrupt überlieferte *Rinsiki podok*, *Rimbskhj potok* wird als *Rinžiški potok* erschlossen (Parallele zu *Runsenbach*).

NEKA J TEM IZ ZGODN JEGA RAZVOJA SLOVENSKE PRIPOVEDNE PROZE

V slovenskem slovstvu 19. stoletja je bil eden najzanimivejših dogodkov nenaden razcvet pripovedne proze pri sodelavcih književne revije »Slovenski glasnik« (1858—1868). Literarni govor in funkcije nove naracije so bile bistveno drugačne od homiliarno-hagiografske epske tradicije. — Na mlade avtorje je ob evropskih vzorih vplivala tradicija avtohtone »godčevske« humorne epike; govor nove pripovedne proze pa se je dolga desetletja pripravljala v okrilju poljudno-strokovne proze, in to na ravneh analitičnega opisovanja predmetov in dejanj, mimesis ter anekdote.

One of the most interesting events in the Slovene nineteenth century narrative prose was the sudden flourishing of the narrative prose in the work of authors contributing to the literary magazin "Slovenski glasnik" (1858—1868). The literary language and the function of the new narration were essentially different from the epic tradition of homilies and Hagiographa. The young authors were being influenced by European models and particularly by the tradition of the autochthonous folk musician's humourful epic; the speech of the new narrative prose had for long decades been in preparation in the popular-technical prose at the levels of analytic description of objects and events, of mimesis, and of anecdotes.

»Pa druga stvar me tišči. Stojim pred vami znabiti s celim košem nemškega znanja in s pestjo slovenskih besedi. Iz koša bi bilo lahko jemati, pa težko je vsakej iz njega vzetej stvari najti prikladnega oblačila v skerčenej pesti« (Jožef Štefan, SG 1859).

Uvod. Tisto, kar mimo Prešerna v slovenski literaturi 19. stoletja prejkone najbolj osupne, je nenaden množičen prodor pripovedne proze proti koncu petdesetih in v šestdesetih letih. Tako rekoč iz nič se pojavijo vajejci, Levstik, Jurčič, ki pri dvajsetih producirajo pripovedno prozo na tekočem traku. Pojav je mogoče primerjati kraški reki, ki ne raste od prvega neznatnega izvirkca postopoma in organsko v veletok, marveč butne kot velika voda znenada izpod hriba na dan v vsej širini, globočini in vztrajnosti. Seveda je izurjeni pameti jasno, da se reka po bogve kakšnih skritih pretokih pripravlja že zdavnaj prej, tako da stojimo pred problemom jamarske narave: po kakšnih neočitih špranjah se je zbirala slovenska pripovedna proza do trenutka, ko je tako spektakularno privrela na beli dan?

Površinsko konfiguracijo območja, ki pri tem prihaja v poštev, si je slovenska literarna zgodovina že ogledala, tu najbrže ni mnogo dodajati:

Prijatelj v Duševnih profilih naših preporoditeljev (LZ 1921 in kasneje), deloma Kidrič v Zgodovini slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti (1929—1958), Vaclav Burian: Počátky slovinské prózy (Časopis pro moderní filologii XVI, 1930, 239 isl.), Kolarič v spremni besedi k Ciglerjevi Sreči v nesreči (1935), Slodnjak v Poglavlju iz zgodovine slovenske pripovedne proze (Članki in razprave 1966, 80 isl., v nemščini predtem 1954), Legiša v II. zvezku Zgodovine slovenskega slovstva (SM 1959), Pateru v Slovenski prozi do moderne (1957, 1965), Jevnikar v razpravah o Krištofu Schmidu v slovenski književnosti, zlasti: Krištof Schmid in začetki slovenskega pripovedništva (Izvestje srednjih šol s slovenskim učnim jezikom na tržaškem ozemlju 1967—1969), Pogačnik v poglavju o »nastajanju pripovedne proze« (Zgodovina slovenskega slovstva 3, Obzorja 1969, str. 81 isl.), Jože Koruza v prikazu Vodnikovega literarnega dela (Kondor, 1970) — ter še kdo.

Za vsa naštetá razpravljanja, ki so v okvirih lastnih vprašanj bolj ali manj neoporečna, je značilna neraziskavnost pripovedne prozne izrazljivosti slovenskega jezika. Večina jih sicer nedvoumno in kajpada sprejemljivo ugotavlja, ali vsaj namiguje, da je verzifikacija tisti čas 1.) imela za seboj podporo klasicistične tradicije in njenega pojmovanja visoke literature, in da se 2.) verzifikacija nasploh laže sprejemljivo izraža, ker ji ni treba bogve kako paziti na sintakso, metrična shema da upravičuje še tako nenavadne sintaktične tvorbe. Tako prav po sintaktični plati verzifikacija piscu ni stavila tistih zamotanih zahtev, ki jih je sicer na videz mnogo manj zahtevno prozno izražanje. — Že Kidrič opozarja, kako neradi so svoje čase tudi narodnostno najbolj razboriti slovenski intelektualci korespondirali v slovenskem jeziku — prav zato. In res si je treba ogledati samo Vodnikovo dopisovanje, ali tistih nekaj Prešernovih pisem v slovenščini, pa ni težko doumeti, zakaj naj bi se Prešeren tako zelo težko, ob obilnem siceršnjem pripravljanju in poljavnem napovedovanju, spravljaj k pisanju proznega teksta. Pa je bila vaba velika: po napovedovanju, češ da bo napisal nekaj v slogu »raztrgancev«, smemo sklepati, da bi to po nekaterih lastnostih bilo salonsko modno čtivo (prim. Pera Pajka, LZ 1932, 240 isl.), nekakšen romantični roman; roman pa je takrat že pol stoletja in več na svojem zmagovitem pohodu po Evropi, saj naj bi se njegova produkcija od 10—20 primerkov sredi 18. stoletja že konec istega stoletja povzpela na 500 romanov letno! — Kaj naj bi potemtakem zadrževalo ustrezne Prešernove ambicije? Ne da bi reč precenjevali, moramo vendarle meniti, da tudi sintaktična neizdelanost slovenskega knjižnega jezika: kakšne skladenjske zamotanijsi je spričo upravičevalskega metra Prešeren privoščil v verzifikaciji, je znano, v

proznem govoru takšne svoboščine odpadejo, tam nenavadna sintaksa takoj zazveni »nepravilno«, afektirano. Lingvistika je slovenski jezik do tlej registrirala in skušala razbrati predvsem paradigmatično, fonetično in historično — torej predvsem na ravni »jezika« in ne »govora«. Književni prozni »govor« — kot igra znotraj jezika pravila — se je šele formiral; pripovedno-prozno identificiranje predmeta-pojma-misli-dejanja ter znaka (t. i. signifikacijski proces) se je zlasti na ravni sintakse pismeno gradilo desetletja in desetletja, mukoma in počasi; pa še to v posebnih območjih besednega ustvarjanja — ki z običajno predstavo o besedni umetnosti pogosto ne premorejo prida skupnega.

Takšna bi bila okvirna zapažanja ob pregledovanju geodetsko odmerjene površine. Jasno je pri ustreznem pregledu tole: svet je kraški, preko njega so speljane nekatere stare in nove, domače in tuje poti, razviden je obseg, razvidnih je tudi nekaj površinskih požiralnikov, ki meteorsko vodo sproti odvajajo v skrivnostno podzemlje; tam pa se v neznanih pretokih tvori reka slovenske pripovedne proze, ki potem v Močilniku-Močilarju osemindesetega in šestdesetih let privre na dan: vsem pravim literarnim zgodovinarjem v čudenje.

Prva slovenska povest. Pred spustom navzdol pa kaže še enkrat nekoliko podrobneje pregledati površje. — Že od Levstika sem velja za začetek slovenske necerkvene pripovedne proze Ciglerjeva povest Sreča v nesreči iz leta 1836. Pri tem se v glavnem pozablja, da je Lovro Pintar manj slovečega imena v Sloveniji 1848 (str. 208) med popisovanjem dela Franca Veritija (po Pintarju je ta horjulski župnik, prvi slovenski grafoman, sicer laškega izvora, zapustil 800 pol rokopisnega pisanja ob 4 obsežnih tiskanih hagiografskih zbornikih iz leta 1828) označil Veritijev alegorični spis Popotnik široke in vozke poti ali Popisovanje, kako se človek spači, v' grehah živi, kako se poboljša in Bogu služi (1828) za »moralichen roman« (Levstik 1881 — »povest«). Potemtakem naj bi Slovenci prvi roman po Pintarju dobili že 8 let pred prvo povestjo in skoraj 40 let pred Desetim bratom, tem oficialnim Adamom slovenskega romana.

Prebiranje Popotnika... kajpada literarnozgodovinarskega pregledovalca hitro iztrezni: gre za značilno versko-moralčno alegorijo o krščanskem popotniku, imenovanem Feliks (Srečko!), ki ga na potovanjih po tem svetu spremlja ženska, po imenu Radovednost. Na nekem križišču, od koder vodita dalje ena strma, ozka, slaba, ovinkasta ter ena široka, gladka, ravna pot, se odločita za drugo. Seveda: po njej gredo trume: stari in mladi, modri in neumni, — po oni, ozki, pa krene le sem ter tja kakšna bolj-kone bizarna oseba. Toda široka pot pripelje v mesto Goljufije: noter spuščajo, ven ne. Eno samo gnezdo grehov — goljufije, na-

puha, prešuštva in razvrata; bolnišnice so polne bolnikov, ki so si samo s svojim pokvarjenim življenjem nakopali posebne vrste bolezni. Končno popotnika iz goljufivega mesta reši mladenič, po imenu Sveti Poklic — vendar pod pogojem, da zapeljivo žensko spremstvo pusti v mestu. Nadaljnje peripetije potnika Srečka so manj nevarne, na ozki poti v nebesa namreč srečuje same vzorne in svete osebe: sveto Samoto, sveto Čistomisel, kralja Resnice, Strahubožjega, sveto Bogaslužnost, sveto Modrost, sveto Potrpežljivost, sveto Pokoro, sveto Molitev, sveto Čistost, Sveto Ponižnost, sveto Pokorščino, na koncu se Srečko posvetuje še s svetim Angelom in Svetoželjjo ter se odloči do konca živih dni nastaniti se v hiši svete Pokore.

Zgodbo o popotniku Srečku, ki je srečno ušel usodi vseh tistih številnih človeških trum, ki jih je pogoltnilo mesto Goljufije, smo nekoliko obširneje navedli zato, da bi ob prvem »slovenskem moraličnem romanu« opozorili na funkcijo epskega v enem delu takratne slovenske proze. Alegorična urejenost besedila je v tem primeru do pripovednega razpoložena približno tako kakor pridiga do eksempla; v alegoriji sta zgodbeni zgled ter nauk sproti združevana; eksempl pač ni od nauka ločen — kakor npr. kakšna zgodbica pri Janezu Svetokriškem. Samo v tem je razlika. Pri tem se na videz seveda ne gre zanašati: na videz loči tisto vipavsko regljavko, ki še izpod vode ven striže s prsti — kot eksempl zoper grešno žensko trmoglavost — od svete Čistemisli velikanska razdalja, vendar natančen premislek pove, da je tam nauk samo izločen iz eksempla, medtem ko je tu s posebno signifikacijsko adaptacijo kar sproti vključen vanj.

Torej obstaja pripovedno v prvem slovenskem moraličnem romanu približno tako kakor eksempl v homiliji: razlika je le navidezna, zunanja.

Na tradicionalen, razviden način obstaja tiste čase zgradbeni red: eksempl + nauk + molitev v sočasnem Veritijevem hagiografskem zborniku *Življenje svetnikov* (1828-29). Prvi del sleherne od številnih svetniških biografij praviloma vsebuje svetnikovo življenjsko zgodbo, zaokroženo na njegovo poglavitno čednost, drugi del »nauk«, ki pridigarsko obdela iz zgodbe izluščeno moralno vrline, tretji del pa povzame molitev k taistemu svetniku za obranitev, zaščito ali pridobitev tekoče čednosti. V bistvu je pravi hagiografski del le povod, le eksempl za moralično povzetje in zaključno molitev. — Pridigarska funkcija je razvidna tudi iz hagiografske tematike, ki zvečine goji življenjepis stanovitnega, pobožnega človeka iz nižjih družbenih plasti; ta se s svojimi vrlinami — potem ko se zapiše svetemu poklicu — naglo vzpne po cerkveni (družbeni) hier-

arhični lestvici navzgor in postane škof. (Le boljkmone poredkoma beremo kakšne občutljivejše teme: o poboljšanih pocesnicah ali pa o poročnih nočeh, v katerih device ali devičniki spreobrnejo svojega pogankega po sili druga k čistemu življenju. — Sveti Malk npr. na poročno noč, v katero ga je kot svojega sužnja prisilil gospodar, jadikuje: »Oh, jaz nesrečni! V mladosti sem devištvo ohranil, in zdaj v sivih laseh sem se oženil? To je štraftenga mojih grehov.« Ker pa se nobena juha ne pojé tako vroča, kot se skuha, se izkaže, da tudi novopečeni Malkovi ženi različne reči branijo uživati sladkosti prve zakonske noči. Tako se oba odločita živeti kot brat in sestra; motiv se v zborniku nekajkrat ponovi, kasneje pa se čez 100 let renovira v ekspresionistični religiozni liriki. — Le sem ter tja se Veriti kot hagiograf spozabi in zapiše kaj takega kot: »Cesar Maksim, nesramen zalezovalec svete čistosti ... je slišal hvaliti prečudno lepoto svete Katarine in je bil vnet v poželenji do nje«; prejkone so to bežni prebliski radoživosti skoz sivo enoličnost venomernega popisovanja različnih plezarjenj po lestvici škofovskih časti.)

— Lahko torej rečemo, da gre tako v svetniškem življenjepisju kot v alegoričnem »romanu« za prozno sestavo, kakor jo je ob Krištofu Schmidu Matevž Ravnikar programiral v uvodu k prvi knjigi Zgodb svetega pisma za mlade ljudi (1815): Nauke predajati z zgodbami, kajti »je ni skoraj reči, nad katero bi toliko veselja (otroci), kakor nad lepimi povestmi ali istorijami, imeli«. Zgodbe same na sebi, namreč kot pripovedno umetnost, pa je Ravnikar cenil manj — znane so njegove denunciacije: »Celotno novejšo evropsko pesništvo (od 1750 dalje) je najbolj prekanjeno izmišljeno sredstvo za rušenje prestolov in oltarjev« (Slodnjak, o. c. 81). — Da jih je kot pesniško primes trpel, najbrže ne gre pripisovati le njihovi utilitarnostni funkcionalizaciji oz. Ravnikarjevemu praktičnemu čutu, marveč najbrže tudi splošnemu podcenjevanju proznega jezikovnega izraza kot pesniškega (neutilitarnega) medija (pač spričo že omenjene klasicistične poetološke tradicije).

Cigler. Težko je po vsem tem verjeti, da bi duhovniku Ciglerju leta 1836, se pravi le nekaj let po objavi obeh za primer vzetih spisov, nenadoma uspelo prebiti zid takšnih literarnih navad. Resda je bil Cigler po naravi aristokrat, kozmopolit, resda je mnogo bral in potoval in je moral biti torej precej razgledan človek, res pa je tudi, da ga vse njegovo siceršnje pisanje izpričuje kot razmeroma omejeno talentiranega pisca, ki se je nenehno gibal na »ozki poti« med religiozno utilitarno ter elementarno-rudimentarno epsko pisarijo.

Tako ni treba prav pronicljive analize za domnevo, da pripovedno v njegovi povesti še zmeraj deluje na način homiliarnega eksempla. Že

Kolarič v svoji spremni besedi, pa Jevnikar in še kdo, ugotavljajo zmedenost pripovedovanja, kakor hitro opazujemo Ciglerjevo povest kot konsistentno povezano, logično, samovseбно epiko; Kolarič dokazuje zadevo kar z računalom v roki: epska logika je trhla, vse se spleta in razpleta nekako ad hoc ter je kot celota upravičljivo in poenoteno le z logiko moralistično-poučnega veziva. — Za primer homiliarno-epske strukture zapišimo kratek analitičen povzetek prvega poglavja (France Svetin gre na francosko vojsko):

Epsko

Žena sluti nesrečo, zato je kar naprej žalostna. — Tisto leto se začne vojska med Avstrijci in Francozi: potrebnih je mnogo vojakov, tudi Svetin. Žena joka. Slovo.

Moralistično-poučno (pridigarsko)

Svetina hodita k maši, nikoli v gostilno. Boga hvalita. Ljubita se. »V Boga zaupajva, na Boga se zanesiva in dobrotljivi Bog naju ne bo zapustil.« Molita. Ob slovesu mož ženi: »Ljuba moja žena! Ne žaluj tako zelo; kaj ne veš, da je to božja volja? Tudi najmanjša reč se ne zgodi brez božje volje in ne en las ne pade z naše glave brez volje nebeskega očeta. Ker je Bog tako sklenil, se moramo njegovim naredbam voljno vdati. Kdor v Boga zaupa, ne bo nikoli zapuščen. Bog naju ne bo zapustil. Lepo Bogu služi in tudi fantiča uči, Boga se bati in njemu služiti. Da moram biti vojak, mi ukazuje cesarsko povelje; gosposkam in oblastnikom pa moramo zavoljo Boga pokorni biti. Ne jokaj preveč, ampak moli zame ...« Itd.

S tem Svetinovim govorom, ki mu ne gre oporekati nezgovornosti ali prevelike oddaljenosti od prižnice, se sicer kratko poglavijce zaključi. Pripovednemu delu poglavja o nujnosti ločitve zaradi vojske sledi nauk o vsemogočnosti Boga, o njegovem usmiljenju, o pokorščini Bogu in oblasti. (Še slogovna opazka: govor začenja Svetin podobno kakor duhovnik z lece, z ogovorom »Ljuba moja žena«; ogovor se potem v povesti ponavlja kot značilen sestavni del mnogotere, zlasti pa daljše replike: O, ljuba moja mati; Karel, moj ljubi sin; O dobra gospa Kordula; O dobri duhovni oče; Ljuba moja presrečna mati; Ljubi moj tovariš ipd.)

Takšna dvodelna ali izrazito dvoplastna sestava se ponavlja skozi vso povest. Vendar Ciglerju pridigarski jezik vseeno ne teče tako okretno, da se ne bi začel ponavljati; sčasoma mu zmanjkuje tovrstne štrene in

zato razmerje med pripovednim ter pridigarskim, ki je spočetka močno naklonjeno slednjemu, proti koncu povesti vse bolj zgublja prvotno podobo: zgodba kot epski element vse bolj prevladuje, poglavja pa se kljub temu krajšajo. Prvi del seže s pripovedovanim prostorom do Dunaja in obsega 50 strani in 9 poglavij (po Kolaričevi izdaji), drugi seže preko Trsta v južno Francijo (silne razdalje, če pomislimo, da je brza poštna kočija od Ljubljane do Idrije vozila 12 ur), šteje pa le še 36 strani in 8 poglavij, tretji del se s Kranjskega odpravi v Francijo, obrede Španijo in severno Afriko, odplava v severno Ameriko in se končno spet povrne v Francijo, pa šteje le še 20 strani in 5 poglavij! — Kayserju je takšna geografska ekspanzija značilna za baročni roman, ki je zaradi odsotnosti notranjih človeških dimenzij pokrila pripovedni prostor z zemljepisnimi in časovnimi superrazsežnostmi; pri Ciglerju usihanje versko-poučne zgovornosti kot nekakšnih notranjih razsežnosti, notranje logike, nado-meščajo podobni surogati. Pripovedovane osebe ostajajo sheme s človeškimi fasadami.

In da je mera polna, se tudi povest kot celota zaključi s primerjalno utemeljenim naukom: »Tako dá Bog včasih že na tem svetu *srečo v nesreči*, če človek tudi v nesreči vedno Bogu zvest ostane.« Da vendar ne bi kdo pomislil, kako je Cigler pisal povest zaradi slasti, ki naj jih bralec ob prebiranju užije, marveč le kot *primer*, kot *eksempel* na koncu strnjeno in hkrati abstraktno zapisanega nauka.

Hagiografsko sestavno plast kaže povest s številnimi mirakelskimi razpleti sicer dovolj skromno zapletenega dogajanja: v najhujših in najbolj brezupnih trenutkih priskoči stanovitnim in verujočim »otrokom reve« sam gospod Bog na pomoč, kakor na primer plavanja neveščemu generalu v tretjem delu; tisti hip, ko bi moral po vseh pričakovanjih, po vseh naravnih zakonih vpričo bralca utoniti, otipa general na dnu reke ravno prav visoko skalo, da se ustopi nanjo in še molí nos iz vode. V tem položaju (homiliarno nazorno!) potem oba s Svetinom sredi noči vneto hvalita Boga za varstvo. — Na prevladujoči tip veritijevske hagiografije spominja tudi prvi del Ciglerjeve povesti oz. zgodba prvega izmed Svetinovih dvojčkov, tistega, ki postane škof. Ideal socialnega vzpona po duhovniški lestvici je moral biti pač splošno razprostranjen tiste čase in najbrže v takšni podobnosti ne gre iskati neposrednih literarnih zvez med obema duhovnikoma, Veritijem in Ciglerjem. Oba sta prej ko slej eksponenta neke miselno in izrazno močno formalizirane mentalitete, o kateri obstaja na kulturnozgodovinski ravni mnogo spomenikov (prim. npr. življenjepis škofa Jurija Sladkonje v Laibacher Wochenblattu 1805; Illyrisches Blatt 1835, v Vedežu in drugod). Opozarja pa

takšna sorodnost na neke vrste ustaljene »enostavne oblike« (Jolles) takratnega mišljenja in socialnih predstav.

Tako smo se spotoma tudi odklonilno izrazili o možnih neposrednih predlogah za Ciglerjevo povest; stališče pravzaprav samo ponavljamo — za Kolaričem, Slodnjakom in Jevnikarjem — zoper Buriana, ki je skušal Ciglerju na pleča spraviti K. Schmida (seveda s tem ne gre dajati celotnega Burianovega spisa v nič, saj gre za bibliografsko in motivno-zgodovinsko studiozno razpravo, v njej pa je mogoče najti celo sledove slogovnointerpretacijske argumentacije — l. 1930!) — Tako Kolarič kot še posebej Jevnikar utemljujeta izvirnost Ciglerjeve povesti z njeno pripovedno nelogiko, češ da takšne zmedenosti vendar ni mogoče prepisovati. Obenem jo utemljujeta z obširno motivno in fabulativno-tematsko ter zgodovinsko primerjavo različnih Schmidovih zgodbic in te slovenske povesti.

Cigler in Propp. Morda bi njuni argumentaciji kazalo dodati še nekatere kompozicijske perspektive Ciglerjeve povesti; zgradba kaže namreč sicer nekoliko motno, pa še zmeraj razvidno podobo tlorisa, na kakršnem je zgrajena ljudska pravljica: slovo od doma → dobro delo, napravljeno močnejšemu bitju v stiski, tako da se to bitje za naprej spremeni v zaščitnika (strta kočija: baron v prvem delu; najdeni in vrnjeni mošnjiček: bogati trgovec v drugem delu; rešitev iz suženjstva: general v tretjem delu) → v drugem delu se pojavi lažni junak — znan iz pravljичne homatije (v prvem in tretjem delu ga nadomestijo različni dogodki ali dodatna dobra dela) → končno so premagane številne ovire, vsi obogatijo in se proslavijo, pa tudi snidejo se deloma spet. (Celo anagnoresis, ki jo Kolarič pripisuje Ciglerjevemu poznavanju klasične poetike — Aristotela —, je prav lahko v daljnem sorodu s pravljичno sestavo.) — Seveda shema ni čista v tistem smislu, kakor jo je za elementarno ljudsko pravljico ugotovil in formaliziral Propp (Vl. J. Propp: *Morfologija volšebnoj skazky*, 1928, ²1969). Že Propp je poudarjal, da se nobena umetna obdelava ljudske pravljice v celoti ne drži stare, arhaične sheme zgodb, ki jih pripadniki preprostih ljudstev pripovedujejo od ust do ušes. Estetski ideal se je skozi stoletja in tisočletja pač spremenil, dandanes pripovedovalec in poslušalec (pisec in bralec) nista več zadovoljna s ponavljajočo se zgodbo, medtem ko je primitivni poslušalec cenil predvsem barvitost snovi in ljudi, ki so zmeraj znova in zmeraj drugače polnili shematizirane storije. — Epska zgradba Sreče v nesreči, z njo pa po doslej povedanem tudi poseben tip hagiografije, sta po nekaterih vogelnih kamnih bržkone strukturni sorodnici stare ljudske pravljice (prim. k temu še A. Jolles, *Einfache Formen*, 1929, ²1956);

morda celo od tod tudi »zmedenost« — pravljici gre le za zaplet in razplet in se ne pusti motiti s takšno ali drugačno starostno logiko ter podobnimi »malenkostmi«, s kakršnimi se ukvarja puščobni razum. — Če pa je vzorec tako splošen, tip tako skupen in na neki način (zgodovinsko) tako zelo oddaljen, čeprav spet (strukturno) tako zelo blizek, smemo seveda dvomiti, ali more biti Schmidovim zgodbam podobna epska organizacija področje resnejšega zatrevanja o Ciglerjevi literarni odvisnosti od bavarskega župnika.

Ciglerjeva romantika. — Prav s pogledom v ljudsko pravljico smo morda dobili tudi prvi namig na romantične tresljaje pri Ciglerju. Slovenska literarna zgodovina sicer prav rada šteje pisatelja k poglavjem o romantiki; njena logika je pri tem mehanično periodizacijska: ker je Cigler približen sodobnik Franceta Prešerna, ker je Sreča v nesreči nastala v neposredni sosesčini Sonetnega venca, bodi še Cigler romantik in njegova literarnozgodovinska pojava iste vrste. — V resnici je s svojo homiliarno-epsko strukturo raje nekoliko zapozneli sad versko utilitarne, v najboljšem primeru janzenistično prosvetljenske literarne mentalitete: saj smo že poudarili — nobenih notranjih razsežnosti v ljudeh ne pozna, te razsežnosti obstajajo kvečjemu zunaj njih in niso organske pa tudi ne človeške, marveč eshatološko-dogmatske, nobenih živih čustev in čutov — le čisti, puščobni razum, opredeljen v moralične obrazce. »Osebe so Ciglerju lutke, ki jih prestavlja, kakor se mu zljubi. Vse dejanje se pravzaprav godi po pravljичnem načelu, da se vse dobro plačuje, hudo pa kaznuje« (Kolarič, o. c. 23). Namig o nekaterih notranjeformnih sorodnostih Ciglerjeve povesti z urejenostjo ljudske pravljice bi bil morda najelementarnejše in seveda zelo relativno opozorilo na Ciglerjevo daljinsko koketiranje z romantiko. Vendar kdove kako daleč po tej poti ne pridemo: primerjalna raven je tako splošna in nedoločna, hkrati pa zgodovinsko tako zamotana, da omogoča res samo ugibanja.

Pač pa se ob Sreči v nesreči ponuja še ena možnost spogledovanja z romantiko. Literarna zgodovina si je doslej — pač glede na Ciglerjev janzenizem — še ni upala izreči. Nanjo podzavestno namiguje menda le Kolarič: »Njegovi (Ciglerjevi, op. M. K.) ljudje sicer gledajo v nebo, a ne vidijo ne sonca ne zvezd, samo črno noč in oblake ob hudi uri. — — — Dovolj pa je v njem romantične solzavosti: stari in mladi se ob vsaki priliki jočejo in vzdihujejo. Osebe niso nikdar prav iz srca vesele. Mučijo jih razne slutnje« (26). — Če pomislimo, da tiči celotno zahodno in srednjeevropsko pesništvo od 1810 do 1840 pod ponjavo nekakšne svetobolne utrujenosti, nihilizma in naziranja, ki ga je Grabbe izrazil z mislijo, da vseobsežna zloba moti zemljino kroženje, in je zato tudi svet, v katerem

živimo, najslabši od možnih svetov, tako da ne nudi človeku mnogo priložnosti za optimizem, — pa potem k temu dodamo Ciglerjevo svetovljansko aristokracijo, s tem ažurno razgledanost, njegovo obsežno znanje jezikov ter potovalne podvige, skorajda ne moremo mimo domneve, da je evropska svetobolna moda tistega časa skozi zadnja, zakristijska vrata stopila tudi v prvo slovensko povest, čeprav ne v svoji čisti, apodiktični inačici (Sreča v nesreči).

Že na prvih straneh povestnega besedila beremo ustrezno ideološko oceno sveta: »Prav res je, da na tem svetu ni prave resnične sreče.« In kar je p r i p o v e d n e g a, se pravi s tega sveta, takšno oceno v povesti kar naprej utemljuje. Kajpada Cigler kot janzenistični duhovnik ni mogel obstati pri podobi popolnoma nesrečnega in zlobnega sveta, v katerem celo svetniško pobožni in pošteni ljudje trpijo kot plen in žrtev tostranske zlobe in pokvarjenosti — zoper božjo previdnost in dobroto. Zato je m o r a l v pripovedno aranžirati homilijarne posege božje volje, ki pač sproti onemogočajo najhujša hudodelstva zlobnega, pokvarjenega in pregrešnega zemeljskega ljudstva. Sreča je le izjemna in natančna renta božja, kakor govori tudi zaključek: »Tako dá Bog včasih že na tem svetu srečo v nesreči, če človek tudi v nesreči vedno Bogu zvest ostane.« — V povesti se sreča dosledno suče po pridigarski plasti teksta, pripovedni zgodbi je tuja: celo navidezno srečni konec v bistvu ni srečen, kajti družina ostane razbita na dveh koncih sveta (po »moškem« in po »ženskem« principu: oče obstane pri sinu trgovcu, mati pa pri sinu škofu).

Kje sta doma sreča in nesreča. — Ugovor, ki se zoper takšno umevanje ponuja, temelji na pogostnosti in udomačenosti opozicije sreča : nesreča v sočasni pa tudi tradicionalni verski oz. poljudno-verski literaturi. Tako je sam Cigler štiri leta pred povestjo spisal Dober nauk, ali kratko podučenje se časne in večne nesreče obvarovati (1832). Pri nas najbrže še bolj znan, kar trikrat v slovenščini natisnjen (1768, 1796, 1803), pa je bil tovrsten spis Joannesa Mana z naslovom Ta srečna inu nesrečna večnost (prevod iz italijanščine); skoraj gotovo ga je poznal tudi Cigler. — Ali ni torej Ciglerjeva povest Sreča v nesreči le pripovedna realizacija že zdavnaj obstoječih, od romantike neodvisnih pogledov na solznodolinskost tega življenja? Najbrže bo nekaj tudi na tem, vendar že kratek pregled slikovite Manove zgovornosti kaže, da je tam vsa reč v celoti prenesena v transcendenco: tam, v večnosti, se boš »tulku krat stu milion tavžent lejt..., kulker imajo vsi ljudje las na glavah; kulker imajo vse ovce, kozé, voli, krave, psi, mačke, voucje, medvedi, zajci, lisice, vsa živina, inu zverina dlak na svojih kožah« cvrl ali veselil;

sreča ali nesreča tičita onkraj zemeljskega in takšni Mana tudi zanimata — kot pojem nezemeljske večnosti. Že naslov malo prej omenjenega Ciglerjevega spisa pa kaže, da je višnjegorski župnik večnost skombiniral z območjem zemeljske časnosti oziroma časne zemeljskosti. V povesti je pojma očitno ločil: sreča je ostala osredotočena v onokraj, v transcendenčno božjo previdnost večnosti, od koder le redki žarki posvetijo semkaj, na ta svet — le na najbolj zveste, vztrajne in poštene uresničevalce božjih postav in priporočil; nesreča pa je v celoti namenjena temu svetu — pekla in posmrtnih pokore pravzaprav niti ne pozna, dovolj vsakršnih peklensčkov se v človeški podobi klati po svetu, tako da je vse hudo mogoče okusiti že tukaj. Tako je za strukturo Ciglerjeve povesti značilna mnogonivojska opozicija sreča: nesreča = transcendenca : imanenca = pridiga : pripoved = optimizem : pesimizem = onkraj : tokraj = večnost : časnost ipd. V epski plasti te opozicije moremo torej opazovati kompletni solznodolinski pesimizem, ki se kljub nenehnim janzenističnim korekturam trdovratno ohranja skozi ves tekst in morda upravičuje Ciglerjevo uvrščanje med romantike.

Cigler — začetnik svetovljanskega tipa slovenske epike. — S pisateljevim anacionalnim svetovljanstvom (Slovence v povesti raztepe po širnem svetu, ne da bi ga kaj skrbelo zanje), z moralistično-poučno uglašenostjo in z neko mero nazorskega pesimizma kot modnega filozofskega nazora, moremo Ciglerjevo povest šteti za začetek posebne slovenske pripovedne strukture, ki od tod pelje k Mencingerju, tudi k drugim vajevcem, ter še posebej do Stritarja. Pa tudi kasneje se je v območju njegove razsvetljenosti plodilo številno potomstvo, čeprav pogosto močno mutirano; včasih prav odlično — predvsem gre za tako imenovano filozofsko pripovedno prozo, iz poslednjega časa morda Dominik Smole: Črni dnevi (nesreča) in beli dan (sreča), 1958.

Drugi tip slovenske pripovedne proze. — Torej je Ciglerjeva povest samo pogojno prva slovenska povest, prej je mogoče v njej videti nekakšnega epsko-homiliarnega križanca, značilen most od homiliarno-hagiografske tradicije do enega tipa kasnejše pripovedne proze. — Kakšno zaledje naj bi Sreča v nesreči predstavljala Martinu Krpanu ali Desetemu bratu, si je namreč le težko ali kar nemogoče predstavljati — ne glede na naklonjenost, ki jo je do Ciglerja Levstik gojil in razglašal. — Rojstvo drugega tipa slovenske pripovedne proze — k temu naj bi sodil tudi Krpan — datira v neposredno bližino Ciglerjeve povesti: v mislih imamo slovenski literarni zgodovini dobro znani Vrazov osnutek zgodovinske povesti iz leta 1835 (prim. S. Vraz, Slovenska djela

II 1952, Zgb., ur. in uvod s komentarjem napisal A. Slodnjak). Ta motivno temelji na znani srbski ljudski pesmi o kosovski deklici, le da je Vraz zadevo poslovenil: bitko s Turki je aranžiral pod Ljutomerom in Ormožem, deklica Marinka, ki rešuje junake, pa je tako tudi Ljutomerčanka. V prvem odlomku, ki ga Slodnjak sicer objavlja kot drugega, gre v resnici za vsebinsko zvesto prozno povzemanje že obstoječe verzificirane pripovedi (Pogačnik III, 86), vendar drugi odlomek, ki napoveduje Marinkino možitev z rešenim junakom, očitno ne kaže v to smer, prej v smer svobodnega, scottovskega(?) fabuliranja. Kombinacija tematsko-motivne pobude iz folklorne ter pripovedovalčeve osebne fantazije, značilna za Vrazov pripovedni zarodek, pa tudi za nekatera romantična pojmovanja, pomeni smer zgodovinskemu pretoku drugega značilnega tipa slovenske pripovedne proze (Trdina, Levstik, Jurčič; danes v močno sublimirani obliki npr. Kosmač, Potrč).

Babica pripoveduje. — Tendence oddaljevanja od folklorne predloge so potemtakem že zelo zgodnje: Vraz se je poprijel psevdogodovinskega fabuliranja — morda res pod Scottovim vplivom (Slodnjak): siže iz ljudske pesmi mu služi le izhodiščno, pripovedna fantazija mu skuša v nadaljevanju motiv podaljšati; aktualni narodnostni aktivizem se mu očitno ni zmozel zadovoljiti z mračnim turškim pobojem, zato je kot pripovedovalec najboljšega junaka otel in ga usmeril po poti, ki jo je Prešeren malce kasneje izrazil z besedami: »Naj sinov /zarod nov/ iz vas bo strah sovražnikov«. Ljutomersko devojko in rešenega junaka Jaroslava Zdeneka (češka predloga?) napoveduje spraviti v sveti zakon.

Še mnogo bolj zanimivo in otipljivo je pogostno oddaljevanje od folklorne predloge s pomočjo pripovednega okvira: okrog leta 1850 in kasneje. — Franc Jeriša je v Sloveniji 1849 (str. 4 i. d.) začel Pripovedke slovenskiga naroda takole:

»Ojstra sapa zvunej brije. Črna noč je svoj plajš čez zemljo razgernila, in le maloktera zvezdica plašnih oči skoz gosto čedo oblakov pokuka. V tesnejši kolobar se domači v hiši okoli peči spravijo. Pridno začno ženske kolovrate verteti; otroci se na majhnih stolčkih okol njih posedejo, in de niso clo brez dela, kakšen grah ali ferželico lušijo, ali kaj družiga počnejo. Zdaj začno staro mater ali dekle naganjati: »Storije, storije!« in ne nehajo pred, de stara mati ali dekla usta odpre in začne kaj pripovedovati. Tu se zasliši od zakletih gradov in mest, od zavdanih in okamenelih princov in princezin, od zlatih drevov in več tacih čudnih reči praviti. Stopiva, ljubi bravec, tudi midva enkrat med veselo družino, in poslušajva, kaj bodo stara mati pripovedovali. Ravno začno.«

Jerišev uvod je pravzaprav realistična deskripcija-fikcija: pripovedujoči posrednik naprti odgovornost za pripovedovano zgodbo drugostopenjskemu pripovedovalcu (stari materi, ki ravnokar začenejajo), njegova vloga je navidezno končana s tem, da bralca, ki ga sicer družabno neposredno ogovarja, porine pred staro mater, češ zdaj pa poslušaj; ali boš verjel, to je tvoja stvar, mene ne mešaj v to. Kakor da prvostopenjski pripovedovalec, recimo da je to Jeriša, s a m ne verjame v tiste zgodbe, zato njihovo verjemljivost relativizira z realnim okvirom. — Podobno zadevo najdemo v Slovenski bčeli 1851 (gre pravzaprav za ponatis iz celovškega vadniškega glasila Slavija). Gorenjcu Janezu Majcigerju (1829—1909) je namreč Janežič tod objavil prvo izmed razmeroma spretno pisanih Slovenskih narodnih pripovedk. Zgodbo o tem, zakaj da se neka stena v Julijskih Alpah imenuje Mlinarica — imenuje se po divjem lovcu Mlinarju, ki ni spoštoval Gospodovega dne, raje je šel na divjo jago in je zato ondod bridko smrt storil, — pripoveduje kot pojasnilo k neki panjski končnici star možiček popotnemu dijaku. V posebnem delu zgodbe seveda.

Postopek se pojavi — kakor je znano — še pri Jenku, Levstiku, Jurčiču in še kje, v rudimentarni inačici ga je mogoče razbrati tudi iz pripomb k številnim zapisom ljudskih zgodb tipa: to zgodbo sem slišal tu in tam po Ziljski dolini ipd., — izdaja pa nekakšno mentalitetno dvojnost tistega časa. Po eni strani je romantika uvedla zanimanje za ljudsko slovstveno ustvarjalnost, po drugi pa »nezmerna« fantastika ljudskih zgodb očitno ni prijala strokovno treznemu, stvarnemu, vse bolj empirično ustrojenemu razumu, kadar mora zapolniti potrebo po pripovedni umetnosti. Celó Zgodnja Danica je v sestavku o »rabi pripovedi pri učenju« (1851) sicer menila, da »kratka zgodbica s primernim naukam večidel bolje opravi, kot dolgi nauki z golimi dolgočasnimi razlagami, in dremotnimi umskimi dokazi«, pa zraven poudarjala, da zgodbe ne smejo biti izmišljene, ker da jih otroci hitro prepoznajo kot takšne in jih potem ne cenijo bolj od »kmečkih sessorij« (prim. tudi Ljubljanski časnik 1851, 333). — Učeno povzeto bi bil prevladujoči nazor glede obravnavanih reči približno takle: Pripoved naj bo sicer mimezis sveta, vendar mimezis, ki upošteva realne razsežnosti, ki torej ne bo po prosvetljenosti hlepečemu bralcu tvezila vsakršnih storij. Kadar jih že mora, ker pač s svojim obstojem izpričujejo vsaj slovensko narodno samobitnost, jih naj stavi na realna tla, kot pripovedke sredi posebnega, glede na verjemljivost manj dvomljivega medija.

Bukve za pomoč inu prid kmetam. — Duh, vnet za stvarnost in empirično otipljivost sveta, se je po naših krajih širil že iz

18. ali celo konca 17. stoletja sem in se je skoz prvo polovico 19. stoletja očitno vse bolj krepil. Njegov glasnik so vse pogostejši poljudno-strokovni spisi, od Ješenakovih Bukev za pomoč inu prid kmetam (1821) (pred tem seveda tudi še marsikaj: Makovčevo babištvo, Vodnikovo kuharstvo ipd.) prek Danjkove prve pomoči »vu sili pomoč na življenja rešenje zadušenih, vtoplenih, zmerznjenih, obešenih, zadavljenih, ojadjenih ino od bliska pobitih« (ok. 1825) ali njegovega Čelarstva (1831), Pirčevega Krajnskiga vertnarja, ali podučjenja v kratkem veliko sadnih dreves zarediti (1830—34) in njegovega Podučjenja kako se morejo te škodlive gosence končati (1834) do Kremplove štajerske zgodovine (1845) ali Vertovčeve Vinoreje, njegove kemije, Robidove fizike, vrtnarskih knjig, knjige o telesni vzgoji ipd. Enako stvarno, na neki način strokovno mišljenje in jezikovno oblikovanje so gojili številni oglasi oz. »podučjenja« ali »oznanila« gosposke o različnih rečeh: Podučjenje za gosposke, da napravijo perpravne dela k' cenovanju zemelskih perhodov (1830) ipd. — Kako je takšen stvarni duh prodril celo v cerkveno prozo (pridige), si je mogoče ogledati v Vertovčevem pridiznem zborniku Shodni ogovori, ki vsebuje njegove pridige od 1810 do 1848 (1850). Vertovec je bil mnogo hvaljen in sloveč pridigar, vendar poslušalstva ponavadi ni prepričeval z zgodbicami (kakor npr. sočasni Veriti), marveč z računsko-racionalno logiko, z logiko zgodovinskega razvoja ipd. Svojo pridigo na pustno nedeljo leta 1816 je v zborniku opremil s podnaslovom V čim obstoji kristjanska varčnost, in zakaj de moramo varčni biti? Značilen del iz nje pa se glasi:

»Skop povžije in porabi od Božjih darov premalo, zapravljuje pa preveč. Naj vzame nekdo za vino navadno po 500 gld. na leto; ko bi od teh 400 na stran pokladal in le po 100 za vse hišne potrebe obračal, de bi bila družina slabo rejena in še slabše oblečena, bi tak gospodar preterd bil; ko bi pa po 300 do 400 na hišo in vse druge potrebe obrnil, 100, po okolistavah (okolščinah, op. M. K.) tudi 200 pa prihranil, bi bil varčen ali dober gospodar; nej pa slednje leto vsih 500 porabi, je že zapravljuje, še huji zapravljenje bi bilo, ko bi se še od leta do leta po 100 ali 200 pridolžil.« (O. c., 10.)

Razlaga je najbrž odveč; temu preračunu sledijo v pridigi še drugi, razsežnejši, vsi pa na koncu koncev iz pridige, ki se sicer začenja z navedkom iz Mojzesovih bukev, napravijo računsko jasen priročnik umnega gospodarjenja.

Predlog za popravek pri Prijatelju. — Takšna dvojnost, takšna opozicija struktur (Veriti: Vertovec), ki sta obe na neki način tradicionalni in obe živi tudi v prvi polovici 19. stoletja, že vnaprej zapeljuje k popravljanju ali dopolnjevanju Prijateljeve kvalifikacije

Levstikove in slovenske književnosti petdesetih, šestdesetih ter deloma sedemdesetih let nasploh. V opombi k polemični razpravi V zatišju (gl. I. Prijatelj, Izbrani eseji II, 1953, 404) je Prijatelj ocenil strnil v te stavke: »Levstik je bil kot sin svoje dobe docela romantik; romantik kot filolog, romantik kot oboževatelj narodne pesmi, romantik kot ljubitelj narodopisnih posebnosti, romantik kot častilec narodnega poverja, epigon romantike kot ljudskokolektivni, neindividualni estetik (Popotovanje od Litije do Čateža). Vse to je imel iz svoje dobe, iz svoje šole... A po svoji naturi, po svoji prirodno-duševni konstituciji je bil mož realist. Samo da se ta realizem dolgo ni kazal v njegovih ciljih, ampak le v načinu njegovega nastopa, v gledanju na predmete, v dikciji in izražanju, z eno besedo: v vsem nezavestnem in instinktivnem (na tej oznaki je dolgo po Prijatelju zrasla cela teorija o slovenskem instinktivnem realizmu, op. M. K.). Levstiku podoben realist je bil tudi romantik Jurčič. Zato se v naši literaturi ne more govoriti o doslednem realizmu do sredine sedemdesetih let.« — Ali tisto, kar v ravnokar navajani opoziciji kotira kot »instinktivno«, torej prirojeno, intimno Levstikovo, realistično, v resnici ne temelji na dobro razvidni plasti splošne časovne mentalitete, nazorov in postopkov v območju slovenske duhovne kulture prve polovice 19. stoletja? Ali ne gre le za posebno mutacijo duhovne strukture, ki jo poznamo že iz časov slovenskega racionalizma? Ali ne gre le za znamenja neposrednih in organskih premikov iz racionalizma v realizem ob delni romantični orkestraciji? Z drugimi besedami: ali je res mogoče Levstikov realizem zredčiti na nagonskost?

Vprašanje na nekoliko drugačni (periodizacijski) ravni nenehno vzburja slovensko strokovno pisarijo, vendar najbrže ne prenese docela neposrednega odgovora. — Namen te razprave pa je bil drugačen: ne Levstik, marveč tisto pred Levstikom in pod njim jo zanima; neznani podtalni red utegne posredno odgovarjati tudi na zgornje vprašanje.

P o d z e m l j e. — Razvoj slovenske poljudnostrokovne proze ob cerkvenih spisih različnega značaja, jezikovno ukvarjanje z živim, oprijemljivim, empiričnim svetom, poročanje in razpravljanje o njem je najbrže močno dregnilo v načine opazovanja, jezikovnega zapisovanja teh opazovanj in v slovensko književno prozno sintakso. Na tej signifikacijski ravni namreč ni več zadostovala ustaljena topična logika religiozne proze, njeni obrazci. Nespremenljivi eshatološki shemi se je zoperstavljal kar naprej spremenljivi živi svet v tisočernosti oblik; njega je bilo treba zdaj zajeti v govor. Velika naloga za mladostni jezik; tem večja, ker jo je spremljalo tvorjenje tehnične terminologije in pa potreba po splošni, poljudni razumljivosti. Publika je bila zvečine kmečka.

Prav značaj publike, ki ji je bila ta poljedelska in živinorejska strokovna proza namenjena, je v oblikovanje njenega jezika vnašal nekatere značilne prvine iz pripovednega govora elementarnega človeka: nazorost, fikcijo premega govora — vsaj v odločilnih položajih — ter mimesis situacije, pa četudi situacije, ki naj sicer spregovori z govorom strokovnega izkustva. To pa seveda celo reč pogosto vêde v obliko fabulirane anekdote. Skok od tod v čisto epiko potem ni več dolg.

Natančna in zamudna slogovna analiza bi najbrže lahko ta proces zelo jasno razvojno evidentirala, zaznamovala, tu naj opozorimo le na nekatere plasti takšnega razvoja.

Opis idealnega deželnega bika. — Leta 1845 je začela deželna kmetijska družba iskati najboljšega bika, da bi ga nagradila: šlo je za pospeševanje živinoreje. Seveda je ob tej priložnosti morala razložiti, kakšen bodi po njenih naziranjih idealen deželni bik; morala je takšen vzor natančno popisati, ustvariti s tem objektivna merila. Če natančno premislimo: težavno opravilo za usta in ušesa, ki so bila svoje žive dni vajena govoriti in poslušati božje, onstranske, nezemeljske stvari. Toda opis je izšel na str. 42 Novic 1845:

»Bo naj dvoleten ali k večimu trileten, in ima naj k manjšimu štiri ali k večimu šest prâv pravnih zob. *Života naj bo dolziga, kostnatiga in kratkih, mesnatih nog. Glave* ne bodi velike, ampak *lahke in kratke; čela širokiga in kodljatiga*; rogov ne predolzi, ampak *zastavnih in prav obrnjenih*, to je, ne nazaj obrnjenih, ampak s koncama na stran zasukanih; tudi mora bik *velikih bistrih oči, širokih nosnic*, in ne preširokiga gobca biti.

Vratu bodi *terdniga in mesnatiga*, pa vendar ne čeznemoč debeliga, in ne bohatega.

Dalej mora širokih *pers*, in globoko pobešeniga gubastiga nadra, lepo obočanih *reber*, širokiga, mesnatiga in ravniga ne všibljeniga *herbta*, terdnih ledij, in ravniga *plošatiga križa*, dolzih in terdnih *béder*, majhnih *lakotnic*, polniga *boka*, in ne pregloboko pobešeniga trebuha, to je, ne visečiga vampa biti.

Mošnja mora biti *terdna* in gerbasta, v kateri sta dva stroka zlo proti životu nategnjena viditi.

Rep bodi tenek, zlo dlakast in visoko nasajen. Bik mora biti nezmedene, to je, edine farbe, in sme k večimu po herbtu rižo imeti; sicer mora koža tenjka in mehka biti, in svetle pa enako po životu razdeljene dlake imeti. Zadnjič mora bik popolnoma zdrav, močan, dražljiv in serčen biti.«

Najbrž je zelo verjetno, da je podoba popolnega deželnega bika posneta po kakšni tuji strokovni predlogi, pa je njena ubeseditvev kljub temu bila dobra priprava na *p r i p o v e d n i o p i s*. Če takšnole pisanje primerjamo s sočasnim Malavašičevim »Erazmom iz jame« kot »čisto« epsko prozo, moremo že na hitro roko ugotoviti občutno razliko:

tu plastičen opis živega predmeta do vseh podrobnosti, nekaj, kar ni daleč od pripovednega realizma, tam nekakšno hlastno, fabulativno-življenjepisno brzenje prek takšnih »malenkosti«. — Razliko med obema načinoma pisanja ter blizkost govejega opisa nekaterim plastem kasnejše epske strukture je še lažje poudariti v primerjavi s kakšno Jurčičevo povestno deskripcijo; recimo, da je za ta del nekako najbližje upodobitev Krjavljevega telesa izpod Jurčičevega peresa dvajset let kasneje (nekaj, kar bi po Prijateljevi oceni sodilo v območje pisateljevega instinktivnega realizma, saj gre za »gledanje na predmete«, za »dikejio« in »izražanje«):

»Bil je ta mož čez šestdeset let star, srednje velikosti, pa precej životen. Lica je bil zabuhlega, čela nazaj visečega in nekaj čudnega, pol škiljavega pogleda. Obleden je bil po zimi v suknjo, ki je bila Bog ve kdaj vojaška in iz plavega sukna, katero se pa zdaj iz množine pomečkov, zaplat in lukenj, z vlaknom in nitmi zapletenih, že ni poznalo, katera barva in zaplata je prvotna in katera je šele potlej pridejana. Hlače prtenice so segale samo do kolena, kjer je Krjavelj za malo péd bose kože kazal, ker so bile golenice njegovih čevljev že tolikokrat udelane, da niso več segle do kolena in do stremen. Na glavi je imel klobuk s širokimi kraji, kakor ga sem ter tja današnji čas še včas v starini ali na glavi častitljivega slovenskega deda vidimo...«

Če odvezamemo takšnemu opisu Krjavlja oziranje v čas in okolico ter udeležbo razmeroma poudarjenega osebnega pripovedovalca, je metoda opazovanja in ujezičenja predmeta tod in tam ista. Seveda: Krjavljev opis se je moral zadovoljiti z garderobo tam, kjer je referent kmetijske družbe v prid natančnosti neženirano popisoval manj spoštljive predele govejega trupa; popis glave, ki je tako pri biku kot pri Krjavlju najmanj oblečena, pa kaže, kako zelo podobni sta si obedve prozni sestavi.

Po čem se pijanec spozna. — Seveda bi se zdela komu veroskrunska takšna primerjava med živaljo, pa čeprav nadvse idealizirano, ter veleslavnim dolenskim bojevnikom s hudičem. Zato navedimo še en primer stvarnega in natančnega izčrpavanja opisne teme, po načinu pisanja daleč od Schmidovih in šmidovskih zgodbic, čeprav najbrže tudi deloma od kod privzetega. Pod naslovom Pijančevanje — huda človeška kuga beremo v Novicah 1847 natančen popis znamenj, po katerih je mogoče prepoznati pijanca:

»Pijanec je pripravljen vse storiti, karkoli je gerdiga in neumniga, in kar ne stori, le zato ne stori, ker ne more in perložnosti nima! — Človek je še trezen bolj k hudimu kot k dobri mu nagnjen; kakšen pa mora biti, ko je od vina ali žganja ves vnet — ves razbeljen — kadar svojo pamet utopi in se popolnoma poživini. Častitljivi bralci Novic! jez bi vam gotovo malo vstregel, ko bi hotel gerdo in nespodobno obnašanje pijaniga človeka na tajno popisati, pa

saj to mi boste dovolili, da tukaj v *kmetijskih Novicah* ob kratkim slabi stan taci ga gospodarja v izgled postavim, ki se raji po kerčmah potika, kakor pa s svojo kmetijo peča. Spoznali boste taci ga gospodarja na *strehi*, ki vsim memo gredejočim rebra kaže, — na *oknih*, ki so s slamo ali kakšno kunj o zamašene ali s papirjem prepete, — na *oratah*, ki nimajo ne klj uke ne ključavnice, zato ker se ni treba tatu bati, ki bi mogel kaj iz hiše ukrasti, v *stanici*, ki je tako prazna, da bi se ne imela kje mala miška skriti, — *pod streho*, kjer bi prav lahko usnjar kože sušil, zato ker veter iz vsih strani zraven priti zamore, — na *podporah* krog poslopja, ki streho in steno pokonci drže, da se ne prekucne, kakor večkrat hišni gospodar, — na *plotih*, kjer se komaj pozna, kje de je nekde j ograja bila, zato ker jo je mogla hišna gospodinja zavoljo pomanjkanja derv vso požgati, — na *vertu*, ki je ves zapušen, ker je gospodar odrasene hruške, jablane in orehe v denar in v vino spravil, — v *hlepu*, ki je ves prazen, ali kjir kvečjemu kakšno umazano in izstradano kljuse stoji, kteremu bi se zamogle vse kosti prešteti ali klobuk na ledji kolk obesiti, zato ker od svojiga gospodarja namesti piče le biče dobi, na *kozelcu*, ki je po vsih vetrovih zavihan in ne potrebuje ne strehe ne lat, zato ker gospodar nima ne žita ne otave sušiti, — na *njivah*, ki niso obdelane, ampak vse s plevelam in osatam preprežene, zato ker jih le škerjanc gnoji, — na *borštih ali gojzdi h*, ki so tako lepo počejeni, kakor bi si bil skoz nje zemljemer ic poti izsekal, in de bi si zajic težko kak germiček najdel, pod kterim bi se zamogel lovcu skriti, — na *otrocih*, ki so lačni, de jim lakota pri očeh vun gleda, in stergani, de bi bilo skoraj misliti, de so bili ravno zdej kakor nekde j Adam in Eva po storjenim grehu iz raja izgnani, de še v šolo ali h keršanskimu nauku ne morejo hoditi zavoljo pomanjkanja potrebne obleke in obuvala, — na takih in enakih znamenjah se očitno očitno vidi, de hiša ali kmetija — *pijanca* za gospodarja ima. In če vender kej pridela, žito na njivi ali v kozelci proda, de mu je tako *menj* dela potreba in *več* časa za kerčmo ostane. Dokler je kdo kaj upal, je na posodo jemal; po gostivnicah je njegovo ime na tramih s kredo zapisano; per gosposki ostanejo davki na dolgi; premoženje se zmiraj zmanšuje, kakor kakra na zraku; nazadnje ga denejo na boben, in on, njegova žena in njegovi otroci pridejo na beraško palico. Zdaj postane dostikrat tat in razbojnik ...»

Gre za posreden — prek popisovanja posledic v okolju — opis pijanca; treba bi ga bilo samo konkretizirati, poenkratiti, samo vnesti ime, pa bi imeli pred seboj že kar pripovedno živo podobo kakšnega Obrščakovega klienta.

Mast iz kebrov. — Podobno velja za opisovanje različnih strokovnih postopkov, se pravi zaokroženih dogodkov strokovne narave; ti tvorijo most v fabulirano zgodbo. Na epsko nižji ravni obstajajo v obliki receptov. Zanimiv takšen recept so prinesle Novice že v prvem letniku (1843), ponovile so ga l. 1846 (66) pod naslovom Kmetovavci na noge!:

»Gospod Dr. Orel so že v letu 1843 v 9. listu Novic oznanili, de se zamore iz kebrov tudi *dobra mast* za kola mazati napraviti, takole: Vzemi 2 velika lonca, večiga do verha zakopaj v tla, manjšiga pa napolni s kebr i; ga pokri

s tako gosto drateno mrežico, de kebri skozi ne padejo, in ga povezni verh prazniga, ki je v tleh zakopan. Potem se napravi oginjš okoli lonca, ki je s kebri napolnjen; oginjš jih umori in jim mast v spodnji lonec steče. Gospod Šmid pravijo, de se po tem takim iz 12 bokalov kebrov dobi 3 bokale kolomazila.»

Gre za značilno opisno poročilo o možnem dogodku — torej ne le za opis predmeta ali bitja.

Težave s svinjami. — V splošni prosvetiteljski vnemi ter ob navdušenju in vznemirjenju, ki ga izraža takratni Slovenec nad svetom, kakor se mu sproti kaže skozi vsakodnevno izkušnjo, mrgoli takšnih sporočil. Za primer navajamo dopis, ki ga je Novicam 1845 poslal župnik Janez Cigler iz Kolovrata (najbrže ne pisatelj, čeprav je sprva tudi nekaj časa služil tam) z značilnim naslovom Skušnja je učila:

»Nekimu revnimu kmetu je tukej letas stara svinja 10 prascov povergla; vsi so bili zdravi in komej verženi so jeli sesati. Kmet je bil vesel, ker je nekej goldinarjev za-nje dobiti upal. Pa ostrašil se je, ko drugi dan svinjak odpre in vidi, de prasci od slabosti cvilé za svojo materjo komej lazijo. Zapopasti ni mogel, ker se je prepričal, de svinja dovelj živeža ima, zakaj de prasci ne sesajo. Od lakote mu tisti dan poginejo 3, in drugi dan spet 3. Druge 4 nese v svojo hišo, in jih s kravjim mlekom pita. Med pitanjem pride soseda, ki mu pove, de prasci brž ko ne le zato sesati ne morejo, ker imajo *polčje zobe*. Kmet odpre prascam rivčike in vidi, de ima sleherni prasec na straneh obeh čeljust po 2 črnkasta, tajnka in silno ojstra zoba od več, ktere s klešami polomi, in prasce spet k svinji nese. Z veseljem je spet uboga živalica sesala, in se potlej lepo redila. Dobro bi bilo od teh nesrečnih zob vsim ljudem oznaniti, de bi se v enakih okolišinah potem ravnati vedili.»

Izredno ko je šlo pri receptu o pridobivanju kebrovega kolomazila za popis možnega in posplošenega dogodka, je tu izkušnja zapisana v obliki enkratnega, doživljenega pripetljaja. Namesto strokovno ekonomičnega (praktičnega) nastopi epsko slikoviti govor: strokovnjaka najbrže ne bo zanimalo, ali je bil nesrečni kmet reven ali bogat in zakaj je bil vesel in če je bil res prestrašen, ali je in kdaj je prišla mimo soseda ipd. — vse to sodi k zarajanju pripovedne mimezis in ne k natančni strokovni diagnozi reči in položaja. Za zaroditveno mimezis je pri tem značilna še raba slovniškega časa: ta je uvodoma pretekli, potem pa se v najbolj dramatičnem trenutku sprevrže v sedanjik (... ko drugi dan svinjak odpre i. d.), ki v glavnem traja vse do razpleta zamotane situacije, ko se ponovno vrne v spokojnejši perfekt. (Prav takšen preobrat je hkrati zelo naklonjen uvajanju premege govora kot najbolj logičnega sedanjika; gl. že pri Vodniku — v Ljubljanskih Novicah 6. I. 1798 — poročilo o sodbi

dvema roparskima soldatoma, ki sta pobila nekega mengeškega mesarja, da bi se polakomnila njegove mošnje. En sam stavek je v vsem poročilu napisan v logičnem sedanjiškem premem govoru. Tisti trenutek namreč, ko vojaka opazita pri mesarju v gostilni denar, reče eden: »Ti denarji bi bili dobri za naju.« S stavkom je izražen naklep in napovedana nadaljnja zgodba, prav ta stavek je torej v epsko-poročevalski reprodukciji dogodka nadpovprečno pomemben in je zato povzet »avtentično«, mimetično v najbolj temeljnem pomenu besede. — Urednik Koruza ga je v Kondorjevi izdaji Vodnikovega izbranega dela — 1970, str. 57 — zato opremil z narekovaji, ki jih v prvotni verziji ni.)

Že prej smo poudarili, da je takšen način strokovnega pisanja prilagojen psihologiji preprostega porabnika, ki je bolj ko z abstraktnimi shemami vajej ravnati z zemljo, živino, čebelami in rožami, zato se mu celo dobro razumljena shema pogosto in kar sproti uteleša v žive, izkustveno potrjene oblike. (Tu si spet dovoljujemo dolg skok vstran, ko opozarjamo na našo partizansko spominsko literaturo: ta zelo poredko vztraja pri »golem« algebraičnem, shematskem historiografskem poročanju: doživljeni svet sili zlasti preprostejšega pisca v nenehne konkretizacije, v oživiljanje, v reprodukcijo premega govora; za takšnimi govornimi postopki nedvomno tiči občutek, da s historiografsko shematizacijo resničnost zgubi nekatere bistvene pomenske razsežnosti.) — Simptomatičen za opisovano pojmovanje poročanja in pripovedovanja je iz tistega časa drobec semantične narave: pomen, ki ga danes pokriva izraz »vest«, so nekaj časa označevali z besedo »povest«; tako v Novicah 1845, str. 36, beremo tole »domačo povest«:

»7. dan tega mesca so na Vačah nekiga mladenča per 25. letih v gojzdi mertviga našli, ki se je bil neznosno žganja napil, in tako domu grede od mertuda zadet ob poti obležal. Naj bo ta žalostna prigodba vsim tistim v izgled, ki so žganju vdani, kakšna nesrečna smert jih čaka!«

Vesti so očitno dogodki (zgodbe — in to resnične), ki se pripovedujejo, pripovedovanje pa je seveda imelo že svoj prizvok fiktivno-mimetičnega tvorjenja sveta v jeziku (prim. npr. Matija Majarja: Nekaj od Slovencev, Novice 1844 oz. Ljubljanski časnik 1850!).

B a b a n a t e p e m o ž a. — Marsikdaj je takšna »povest« že zares pravcati osnutek povesti; končni nauk ji je le še posili pritakujen, celo ironiziran, in poročevalec se očitno prav po epsko brezobvezno veseli nad zgodbo samo: ne glede na njeno poučno-moralično porabnost. V novičarski rubriki Črne bukve beremo leta 1848 na str. 35 tole poročilo z Gorjanskega:

»Na Gorenjskim je 8. tega mesca neka baba svojiga moža tako nabila, de bi ga bila skorej ubila, nje sin (pasterk pobitiga moža) ji je pa še pomagal. Ta gerda baba je bila vdova, nje sedanji mož je bil pa tudi vdovec, nekdaž dober človeček, toda neumen kot vol, de je tako babo za ženo vzel, ktero je vsak poznal, de ni piškoviga oreha vredna. Dan na dan je bil prepir v hiši, kletev in razsajanje. Še jedi mu ni privoščila. Ko je žgance, kašo ali kako drugo jed kuhala, jo je na svoji strani zabelila, mož pa je pušobo grudil. Dostikrat je tudi v kašo veliko luknjo naredila, va-njo zabele vlila, potem zadelala, in na mizo vselej tisto stran pred se postavila, kjer je vedila, de je zabela. Ravno zavoljo nezabeljenih žgancov na možovi strani sta se jela 8. dan tega mesca za skledo rukati tako dolgo, de sta jo zvernili in se pretepati začela. Na večer pa ga je baba s pomočjo svojiga sina tako otolkla, de je bilo 14. dan tega mesca komisijsko ogledovanje potolčeniga moža, kteriga so 11. dan s poslednjimi zakramenti prevedili. Mož je 63, baba pa 55 let stara. Kaj naj uči ta prigodba, ktero zapišemo v černe bukve, vsak sam presodi: 1. Kdor se ženi, naj z merzlo kervijo prevdari, ali bo *angeljca* ali *hudiča* v hišo dobil; 2. revšina je mati zakonskih prepirov; kjer ni kruha ni ljubezni; 3. svet je ves narobe; nekdaž so možje žene preteпали, zdej pa se spravljajo žene čez može. Bog obvari vsaciga take zakonske sreče.«

— Zlasti zadnji od treh naukov sploh ni noben nauk več: prej nekakšna šaljivo-nostalglična lamentacija, sicer pa pač obligaten privesek zgodbi, ki po snovi in načinu posredovanja močno spominja na Jurčiča ali Kodra.

Naslednjo stopnjo na poti do čiste pripovedne mimezis otipljivega sveta predstavlja poučno-pripovedno poročilo, ki pa svoje nauke že precej bolj obzirno skrije; zato pa fikcija živega, časovno in prostorsko neposrednega sveta že izrazito nasiljuje poročilno abstrakcijo; čas v besedilu nenehno skače od poročevalskega, historiografskega perfekta v scenarični sedanjik, osebe mnogo govorijo same.

Strah je po sredi votel. — Novice 1846, 139—140:

»Strah je po sredi votel, po krajih ga nič ni (Slovenski pregovor) — Ni še petnajst let, kar je po Gorenjskem neki prav star berač hodil. Nekteri so ga imenovali svetiga moža, drugi pa neslaniga. Poln je bil starih vraž. V copernice je še po starim veroval ter se ustil, de jim je kos. Od strahov je otrokam čudne reči perpovedoval, de so jim lasje po koncu stali. Če so jeli praviti, de kdo nazaj hodi, je bil precej perpravljen nadležniga duha zarotiti. Nekiga dne ljudje zaženejo šum, de per neki hiši gospodar nazaj hodi. Sveti mož to slišati, ne reče ne belo ne černo, temuč vleče svoje težke pete tje, kjer je strašilo. Se ponudi, de hoče nadležniga duha zarotiti in večanja rešiti. Per hiši ni bilo drugih ljudi, kakor dva navihana fanta in eno staro babše. Ti svetiga moža debelo gledajo, ker niso nič vedili od strašenja. Je že prav, le zarotite ga, reče eden navihancev ter se v pest smeja (pripovedovalec se še sam ne zaveda, da je hipoma prešel iz poročanja v mimezis, zato ne rabi ustreznih ločil, kakor

jih bo rabil kasneje, op. M. K.) — Po večerji grejo domači spat. Fanta sta ležala v kamri. Sveti mož pa se vsede za mizo. Postavi pred-se bridko matro. Peržge na vsako stran eno žegnano svečo. Vzame v roke velik molek debelih jagod ter goni očenaš za očenašem, češčenomarijo za češčenomarijo kake pol ure. Posluša. — Vse je tiho. — Kar na enkrat sliši, da nekaj hodi okoli hiše. Groza ga obide. — Za malo časa bonkne nekaj dvakrat na vežna vrata, de so zašklepetala. Sveti mož plane na noge. Zavpije na glas: »Bog in sveti božji križ! Duh! ti si?« — Posluša. — Spet je vse tiho. — Kar nekaj po veži zakloбуštra. Sveti mož jo potegne na sredo hiše ter kriči na ves glas: »Bog in sveti božji križ! Bog in sveti božji križ! Duh! jest te zarotim per pravim, živim Bogu, povej, kaj potrebuješ od mene? Jest te zaro...« Bunk, bunk, hišne duri se odprejo in — rogati duh — v podobi krave pred njim stoji, de se mu hlačice tresejo. Sveti mož ga zagovarja in zarotuje. Rogati duh le molči. Dela z desnico proti njemu križ za križam. Duh po križih hlata, kakor da bi hotel svetiga moža za roko holtiniti. Sveti mož se odmika ritnisko proti kamernim durim hlatajočimu duhu. Nevedama pride do visokiga kamerniga praga. Se spotakne nad njim, buti z herbtam v perperete kamerne duri, pade ritnisko v kamro, ter veka: »Bog in sveti božji križ! Je že vse dobro!« Duh pobegne. Pobiraje se govori fantama: »Že vem voljo nadležniga duha. Eno peko beliga kruha med berače, pa bo mir per hiši.« — Kdo je bil nadležni duh? — Krava je bila iz domačiga hleva. Navajena je bila v hišo hoditi. Eden porednih fantov ji je hlev odperl, ter je peršla v hišo in hlatala za možam, ker je mislila, de ji kaj ponuja. Ta strah je bil po sredi votil, po krajih ga pa nič ni bilo, kakor so strahovi nar večkrat. Sveti mož je pa vender vse svoje žive dni mislil, de se mu je rajni gospodar v kravji podobi perkazal. Ljudje pravijo, de je vselej peko beliga kruha med berače zapovedal razdeliti, kadar je kakiga duha zarotoval. Menda za to, da je njega naj večji hlebec doletel. — L. Sevcān.

Epska scenarnost, vklenjena med poročilo, ki je deloma tudi pripovedno, je razvidna in je ni treba posebej razlagati. — Podobno, morda še razvidnejšo stopnjo pripovedne scenarizacije poročila najdemo še marsikje po takratnem časopisju. Tako je zelo značilen za ta del spis »Kaj kmetje v neki vasi store, de bi se njim les ne kradel«, ko poučnost napovedujočemu naslovu sledi pravcata povest iz kraškega sveta, z živim dialogom, z enako živimi žanrskimi orisi, ki ne bi delali sramote niti Jurčiču (Jadranski Slavjan in po njem Novice 1850, 153 i. d.).

Najbrž manj originalni so za ta del poučno-strokovni dialogi nedramatske narave (kakršne je npr. v območju otroške vzgojne literature kasneje gojil tudi Stritar). Takšnih dialogov zlasti v prvih letnikih Novic kar mrgoli. Sem sodi tudi tem dialogom sorodna povest-pogovor Nektere pergodbe iz življenja dveh umnih kmetovavcev, Janeza in Mete. Začetek (Oklic) kaže na zanimiv zasutek, ko se poročata gruntarski sin in bajtarska hči, na humor, pa tudi na poetično žilico in hkrati smisel za stvarren, jasen opis (podobno tudi ponekod kasneje, zlasti v opisu svatbe):

»Janez, zakonski sin Blažeta Dobravca, kmeta na Berdih, vzame v zakon Marjeto zakonsko hči Lenarta Lesnikarja, osebek na Bregu, oba iz domače fare in pri svojih starših v stanovanju, sta oklicana o prvem malu. Kdor bi vtegnil kak zaderžek vediti, je proščen, ga brez odlašanja na znanje dati. — Kakor veter, kader čez zrelo žetev potegne, vse klasje se zamaja, tako je ta oklic Janeza in Mete vse poslušavce ganil. Viditi je bilo, kako so nekteri glave stikovali, drugi s persiljenim herpanjem, pokašljevanjem in posmehovanjem svoje začudenje na znanje dali. Dve kmetiški hčeri, kakor so pravili, sta clo barvo spremenili« (N 1846, 14).

— Ob spisu, ki smo ga navedli malo prej (Strah je po sredi votel), pa se ponujajo še nekatere reči v premislek. — Najprej bode v oči visoka, že opozicionalna stopnja sekularizacije pripovedovanja in pripovednega obnašanja. Pridevnik »sveti« je rabljen ironično; ne gre več za svetega moža tipa sveti Hilarion iz Veritijevega hagiografskega zbornika, ki je s svojo svetostjo obvladal in spreobrnil roparske tatove, ne gre za zgled krščanske svetosti in čistega življenja, marveč za protizgled, samozvano svetost. Celo sama bridka matra, trpeče božje telo ne premore v zagatnih trenutkih kakšnih čudežnih učinkov, prej je mogoče reči, da se je spremenilo v nekakšen pavlihovski inventar; božje ime se izgovarja po nemarnem, molitve se »gonijo«; svetost ostaja le še fasada bogve kakšni posvetnosti (osebni pridobitnosti?) — (V to vrsto pripovedovanja spada še cela vrsta spisov, ki bolj ali manj šaljivo ter pripovedno slikovito, bolj ali manj kritično razkrinkavajo tisti čas pogostno prikazovanje — drevesnih — svetnikov; npr. Še nekoliko od zamaknjene na gori — nad Soderščico, N 1851, 213, ali Popis smreke v vitanjski fari na Štajerskim, na kateri so si nekateri podobo matere božje viditi domišljevali, N 1852, 75 i. d. — Na ta način je prosvetljalno-religiozna dvojnost ali že kar shizma slovenske proze, najbrže pa slovenskega kulturno-političnega življenja nasploh, dosegla stopnjo, ki predstavlja manj vidni substrat kasnejši družbeno-duhovni cepitvi, pa tudi literarno-oblikovni dvojnosti. Opozicija, ki obstaja tod in kasneje na zelo različnih ravneh — eshatologija : kritična analiza, vera : empirija, idila : opis, romantika : realizem, klerikalci : liberalci ipd., seveda ni zmeraj natančno in jasno razvidna, očitno pa se v vsej svoji razsežnosti za Slovence zgodovinsko izleže iz sto, dvesto let stare dvojnosti slovenskega delovanja: za cerkev in prosvetljevanje. V takšno zgodovinsko obleko se je namreč za nas Slovence obleklo dvoje temeljnih pogledov na svet: aprioristični, moralistični, osebno-verujoči, eshatološki, alegorični na eni ter analitični, empirični, skeptični, racionalno-objektivistični na drugi strani (preobražanju strokovnjakarskega racionalizma v epski realizem skušamo na ravni jezika govora slediti prav skozi teh nekaj primerov, ki naj ponaa-

zarjajo formiranje slovenske epske prozne besede v prvi polovici 19. stoletja).

Dopis starih mater iz nebes. — Nadalje je iz sestavka mogoče razbrati tudi izrazito *pripovedno perspektivo*: večvedno, humorno-kritično, skeptično. S svojo intenzivnostjo je zmožna utvoriti močno mimetične podobe v smislu tiste znane razlage poetične fikcije, kakršno je zapisal predromantični poetolog švicarske šole A. Ch. Roth že leta 1688: »S poetično fikcijo lahko pripravim do govorjenja — celo — umrle ljudi ali angele ali brezživljenjske kreature...« — V tem smislu se kot realizacija posebne pripovedne perspektive ta čas pri nas pojavlja zlasti pisemska oblika; dobesedno v smislu Rothove razlage so Novice 1852 npr. objavile Dopis starih slovenskih mater iz uniga sveta svojim sedanjim vnukinjam, ki se začneja s pisemskim oslovljenjem: »Preljube hčerke slovenske!«, v nadaljevanju pa pokojne stare slovenske matere glasno karajo mlada slovenska dekleta in njih nečimrnost: »Ako bo vse tako naprej šlo, kmalu bo tako delječ prišlo, da bo kravarica v rokavicah molzla, in pastirica v svilnatih nogavicah za kravami letala!« — Zaključek: »Prevdarite, drage hčerke! kar vam iz gole ljubezni do vas svetjemo in spolnite prošnjo — Svojih starih mater« — ter podpis »I. D.« pa seveda pokvarjeno nečimrni slovenski mladini zgovorno kažete, kako da si je tiste osorne stare mame preprosto izmislil neki I. D., ki je svoje nazore in nauke malce nerodno spravil pokojnim babicam pod nebeške kikelje. Stare mame v nebesih in njihove korespondenčne strasti so torej čista fikcija-izmišljotina, sicer pa nepogrešljiva epska institucija (podobno še npr. Narodopisne starice, N 1851, ali pa razlaganje cesarskih patentov v obliki pisem, ki jih Jurče piše stricu, N 1849, in drugo).

— Tretje daljnosežno vprašanje se odpira s posredno karakterizacijo »neslaniga svetiga moža«; ta sicer ni opisan po načinu deželnega bika, pa naenkrat vseeno stoji pred bralci kot živa oseba s svojim početjem, govorjenjem, oblikami, zarotitvami in posebno usodo. Nekaj malega tega je bilo mogoče že opazovati v poročilu o pretepenem možu⁴ z Gorenjskega, le da nobeden od poročevanih likov ni tam neposredno zaživel (npr. s svojimi besedami). Gre za fabulativno karakteriziranje; še učinkovitejši primer takšnega postopka, ki je sicer že močno značilen za kasnejše Jurčičevo pripovedovanje, je mogoče najti v sestavku z naslovom Kako je nek mož copernico preganjal. — Resnična zgodba (N 1853, 335 do 334): o tem, kako je deželski živinozdravnik pomagal nevednemu kmetiču preganjati copernico iz njegove krave; v zgodbi mrgoli slikovitosti, žargona in mišljenja takratnega dolenskega kmečkega okolja.

Četrto, kar v podobnih časopisnih poročilih zgodbah opozarja nase, je končno njihova humornost, ki se r e d n o nekako komično neprizadeto poigrava s kakšnim šlevastim, nevednim, nesrečnim, tudi malce ubrisanim možakarjem. Lastnost opozarja na ljudsko tradicijo tkim. »godčevih pripovedk«, kakor jih je omenil v svojem spisu *Nekaj od Slovincov* Matija Majar (o. c.), češ da jih »obično — — kak godec pove, da je kaj za smeh«. Pogostnost tragikomičnih, bizarnih, usodi v poigravanje prepuščenih moških postav, ki si jih pripovedovalec nenavadno rad in nenavadno neusmiljeno ogleduje z njihove smešne strani, odpira pot v območje Jeprškega učitelja, Tilke, Šnakšnepkovskega, Avgušтина Ocepka, Zarnikovega Boštjana Rokavarja pa tudi Krjavlja in Tirtlja. — Res je najbrže v takšni kombinaciji treba upoštevati tudi Gogolja (Priatelj, Paternu) in res je tudi, da je bil v časih prvobitne akumulacije nacionalnega kapitala ali kar v časih brezkapitalnega obstajanja narodnostne ideje eksistenčno skrahirani slovenski polintelektualec najbrže zelo pogostna prikazen, ampak prav takšne zgodbe napeljujejo misel, da tradicije godčevske ljudske epike pri tem tudi niso ostale brez računa.

Anton Zmikovec in Urša Napota. — Leta 1853, se pravi začasa zgodnjega Jenkovega literarnega formiranja, so Novice objavile (31—32) zgodbo z značilnim godčevskim naslovom *Predpustnica*. (Prim. Jenkovo zgodbo »*Predpustnica*« v celovškem »*Vencu*« 1956!) S ščepcem soli je v njej mogoče razvideti seme za prej omenjeno serijo epsko realiziranih slovenskih moških nesreč:

»Anton Zmikovec, ki je že terde štiri križe na herbtu imel, je bil tako pridin hlapčon, da je vsako leto ne le eniga, ampak več gospodarjev obslužil. Kar je zaslužil, je nesel v tisto hranilnico spraviti, kjer je s sladkim tertnim sokom pod mizo list podpisal, nikoli nič nazaj ne tirjati. Njegova skrinja je bila do verha polna prazniga, in njegove oblačila polne *odkritoserčnosti*. Še srebrno uro ima, pa misli: mojimu oblačilu se ura ne podá, torej nese uro v zastavnicu, denar shrani pa v pivnico.

Pred pustam vidi Zmikovec, kako ženini lepo nališpani okolj koračijo s takimi plajši ogernjeni, da človek ne ve, jeli bi jih vikal ali onikal. Zato tudi on sklene ženiti se, in sam pri sebi jo takole tuhta: »več se ne bom po službah trudil in sitnosti černih gospodarjev prenašal, kateri hočejo, da bi človek za majhne groše neprenehoma kakor živina jim delal, in če se le dva dni kej pomudim in odahnem, mi že slovo dajó. Poiskal si bom torej *neveste* in stopil v zakonski stan, da bova živela kakor dva tička. Čeravno nimam bogastva, tudi ob malim se živi, če ima žena kaj prida dote.«

Tako sladkosti zakonskiga stanu premišljeva gre zares snubit.

V domači soseski Zmikovec ni mogel dobiti neveste, zato ker so ga povsod dobro poznale, da ima na desni roki en malo predolge perste. Gre je torej iskat v drugo sosesko. Zvedil je za žensko, Urša Napota ji je bilo ime, ktera

ni bila ravno zala, pa bogata, ker je neki davnej v loteriji veliko zadela. Pa pri vsim lepim denarcu Napota ni mogla moža dobiti, zato ker je bilo očitno znano, da je pred dvema letama v neki hiši več draziga perila prehitro bila posušila, in je zato mogla celo leto mungati debelo perilo tistim tičem, katerim okoli nog rožljajo debele verižice.

Zmikovec se ne spodtika nad tem, ter misli: »to se lahko vsacimu človeku primeri; vzel jo bom, če me bo le hotla.« Gre do Urše, in ko k nji pride, jo najde praznično oblečeno in z zlatnino olišpano, in ji tako govori: »Urška, moja navada ni hodit kakor mačka okol vroče kaše, naravnost ti povem: ženit sim se k tebi prišel, al me češ vzeti?« Urška odgovori: »Če imaš kaj premoženja, te že vzamem; revniga moža pa nočem; bogata tudi hočem premožniga moža imeti.« Zmikovec ji na to pravi: »nisim prazin, ne, nekaj imam v hranilnici, nekaj v zastavnici; dote imam tudi le štirikrat petdeset manj ko dve sto goldinarjev, torej mislim, de bova dobra vkup, če sim ti všeč.« Urša iz serca vesela, da le moža dobi, kakor veči del postarnih divic, ki so že večkrat ploh vlekli, mu poda roko in pravi: Vzela te bom, le samo skerbi, da dovoljenje od gosposke dobiš. Anton gre k županu, in brez velike težave dobi pisano privoljenje, ker pri ženitnih dovolitvah se dostikrat ne gleda toliko na to, kako bo družina živela, kakor na to, da imajo *babice* kaj opraviti. Zdaj gresta oklice postaviti, odmolita kolikor zamoreta, kerščanskiga nauka malo znata, da morata večkrat priti. Za ženitvanje si pri vsem tem pripravljata, pa joj! pet dni pred poroko pridejo v hišo en pisar, dva zapersežena moža, in dva sodišna hlapca in neki ptujic. Po hiši neveste vse preišejo, ker se je medtem zvedilo, da je bila nevesta v veliki tatvini zapopadena; kar najdejo, so pobrali in nevesto v ječo gnali, kjer se je pokazalo, da vse njeno premoženje je bilo vkradeno blago. To je bila *nje loterija*. — — — »C-r.«

Z a k l j u č e k. — Stopnja jezikovno-pripovednega izražanja in tvorjenja epskega sveta je s takšnim govorom že zelo blizu Jeprškemu učitelju in slovenski pripovedni prozi, ki se pojavi le malo zatem kompaktno in množično. Kraška reka je tu na točki, ko mora zdaj zdaj planiti izpod hriba na dan in iz anonimne postati krščena voda.

Razum in ljubezen do empirije sta narekovala najprej potrebo po strokovni prozi kot komunikaciji; ta se je sicer deloma res že izživila v stari homiliarni, cerkveno-utilitarni strukturi, zvečine pa je začela snovati samosvojo strokovno govorico ter končno zadobila tudi lasten časopis, kjer se je vsakršni strokovni pridružila tudi žurnalistično poročevalska proza. — Časopisne strani so do leta 1848 zahtevale letno 220—300 ne pretirano skromnih strani prozno oblikovanega jezikovnega izraza; takšna potreba je leta 1848 za nekaj časa naravnost vrtoglavo poskočila — na ca. 2000 strani večjega formata letno, hkrati se je razširil tudi tematski krog, s katerim se je ukvarjala. Razumljivo je, da je kvantiteta prisilila takratnega slovenskega izobraženca v intenzivno vajo (produkcijo) proznega pisanja. Izrazljivost slovenskega proznega jezika se je

s takšno množično vajo bogatila na ravni natančnega opisovanja predmetov in dogodkov; hitro je potem njena ambicija poskočila na raven rudimentarne in kasneje vse popolnejše epske scenarnosti (dialog, premi govor), še malo nad tem je začela gojiti fiktivne pripovedne perspektive, — z analitičnim razumom pa je iz območja svoje signifikacije izločila topično-alegorično shematiko cerkvene proze; manj vehementno pa vendar tudi zelo hitro-obzirno je zavrgla neverjetnost folklornega mita ter raje odprla oči, ušesa in usta realnim dogajanjem, pri čemer se je oprla na tisto ljudsko epiko, ki se je do etablirane literature vedla nesramno ali vsaj ignorantsko.

— Če Bahtin pojmuje nastanek sodobnega romana v smislu heretičnega obnašanja do visoke literature, pri čemer naj bi herezija temeljila predvsem na žargonu (= ljudskem jeziku, strokovnem govoru), dialogu ter problemskosti (vse je ustremljeno v končno rešitev problema, ki ga sestavlja pripovedovani svet; prim. Bahtin, *Epos in roman*, *Voprosy literatury* XIV, 1970-71, 95—122), potem se je slovenska pripovedna proza 19. stoletja začejala natanko tako. Poskuse visoke epske verzifikacije (ep) je sproti spodrinjala praktično zasnovana, na realnosti temelječa proza: mimezis, ki jo snuje, ni nikoli mimezis zase, marveč zmeraj najbolj intenzivna, verjemljiva, avtentična in neposredna oblika predstavljanja problema, zaradi katerega je spis sploh nastal.

Če bi s temi preudarki upoštevali še ustrezne priprave v območju potopisne ter naravoslovne proze — botanikov in zoologov je bilo na Kranjskem zmeraj obilo —, če bi npr. upoštevali Vertovčeve opise vipavske burje (N 1850, 169 isl.), kratke naravoslovne portrete pajka, mravlje (*Pravi Slovenec*, 1849, 319 najbrže po češkem časopisu *Živa*), močno podobne kasnejšemu Erjavcu, pa npr. spis *Zimsko spanje prirode* (N 1853), pa embrio prvega slovenskega kriminalnega romana — natančno, pogosto pripovedno slikovito in obširno poročilo s sodne obravnave o hudem zločinu *Porotna obravnava* (*Ljubljanski časnik*, 1851, 321 i. d.); če bi — dalje — k vsemu temu kot zgodovinarji upoštevali še različne sicer manj znane pa močno zanimive programske izjave, kakor je npr. tista Volkmerjeva v *Drobtinicah* 1853: »Da domorodni pisec kaj velja, mora vse šege, dobre in slabe navade, vse čedne in nečedne lastnosti svojega ljudstva dobro poznati, poznati žile domačih občutov; kinč njegove besede ima biti domač ne kuplen...«, — potem najbrže res ni mogoče ostati brez prepričanja, da je množični prodor slovenske pripovedne proze po letu 1858 prodor tistega pogleda na svet in literaturo, ki pomenja realizmu vsaj substrat, če ni že realizem sam: ne sicer kot deklariran akt — navsezadnje so akti zmeraj zoprni in sumljivi —, mar-

več kot spontana literarna uresničitev že dolgo snujočega in prodirajočega analitično opazujočega duha.

Tisti del cerkvene proze, ki je bil po nekaterih sestavnih plasteh blizek romantiki, se spričo janzenistične čuječnosti ni mogel predaleč razviti; zakrčljaj je na ravni, kakršno označuje Ciglerjeva pripoved; bil je obsojen na stagnacijo, potisnjen na rob v večerniške kolekcije; hkrati se je navznoter tudi zelo hitro kompenziral v vzgojno epiko šmidovskega kova, kakor je to dovolj argumentirano, celo prepoudarjeno prikazal Jevnikar v številnih razpravah. — Celó svetovljanski poskusi Josipa Stritarja niso uspeli uiti takšni usodi, Mencingerju pa se je kmalu po Bore mladosti in seriji nazorsko-moralističnih zgodb tudi pripovedno pero zataknilo vse do 90ih let, ko je lahko na pragu sicer osovražene *nove romantike* spravil skupaj utopični roman *Abaddon* — morda šele prvo konsekvéntno nadaljevanje (če izpustimo zgodnjega Trdino) Veritijevega »Popotnika široke in vozke poti«. — Če je celo navdušeni ljubljanski spiritist Dragotin Melcer v svojem spiritističnem poročilu (N 1853, 139) Mizoples na koncu pribil: »Pervo je, da se *skušnje dogotovijo*, al kakor seer pravijo, da se *facta constatirajo*«, si ni težko predstavljati, do kakšnih časti se je tiste čase tudi pri Ljubljančanih dokopala empirija, nekakšen pozitivizem, — in kako nenaklonjeno, posmehljivo, skeptično je moglo biti sprejeto vsakršno preosebno, starožitno, logičnemu razumu nesprejemljivo marnanje. — Vsa prva polovica 19. stoletja je pač skrivaj v debelih plasteh zorela za realizem.

РЕЗЮМЕ

Автор в статье в первую очередь дополняет и исправляет некоторые наблюдения литературоведения о словенской повествовательной прозе первой половины 19 века. Он указывает на то, что эта эпика по своей структуре вопреки другой тематике все еще агнографически-гомилитического характера. Первая словенская повесть «Счастье в несчастье» (1836) Янеза Циглера на пример двухпластовая: всю эпiku в то же время дополняет проповеднически-наставленческая реторика; то, что в ней эпическое, остается на уровне поучительного анекдота. — Биография в качестве поучительного анекдота известна всей популярной агнографии того времени; в сборнике Верития «Жития святых» (1828—1829, 4 книги) произведения составлены по формуле трех частей: биография = пример + наставление + молитва. — С другой стороны, в организации жизненного пути протагонистов Циглера можно проследить элементы той и такой структуры сказки, которая известна из анализов Проппа.

Однако автора более, чем анализ таких и подобных вопросов, интересует то, как словенская прозаическая эпическая речь готовилась к прорыву словенской повествовательной прозы на совсем новом, аналитически наблюдающем, не-

эсхатологическом уровне. Такой прорыв настал в литературном журнале «Словенски гласник» (1858—1868) с группой «вайевцев» (Гленко, Эрьявец, Менцингер, Мандельц, Зарник) с одной стороны и с Левстиком и Юрчицем с другой. — Пересмотр соответствующей прозой продукции показал, что при формировании новой речи значительную роль сыграла популярно-профессиональная, обучающая проза, которая особенно развилась в газете «Кметийске ни рокоделске новице» (с 1843 г.). В газете писалось для неученного, едва грамотного крестьянина, поэтому надо было говорить элементарно-определенно, описательно, анекдотически-миметически, что требовало от журналиста непрерывные поиски словесных средств выражения и как можно более природный прозный синтаксис.

В статье приводится ряд примеров из популярно-профессиональной газетной прозы сороковых годов 19 в., по своей структуре уже близких эпическим функциям: пример точного, конкретного, аналитического описания животного (для сравнения дано одно из многочисленных личных описаний из более поздней эпики Юрчица), пример описания возможного действия-события в форме рецепта и к тому же пример анекдотически записанного события, который должен своим опытом служить в качестве рецепта; наконец, из журналистической прозы приведено несколько примеров все более видного миметизирования сообщения: введением прямой речи, характерной дифференциацией прямой речи, переносом рассказа в настоящее время (комбинация настоящего времени с прошедшим и т. п.), формированием характеризованных перспектив и т. п.

Такой способ наблюдения, мышления и речи стремился, конечно, к реализму; его — по крайней мере рудиментарное — существование в первой половине 19 в. свидетельствует, кроме остального, и о том, что словенский реализм второй половины 19 в. не возник только как рефлекс европейского реализма, а то, что у него был свой автохтонный, хотя менее видный тыл: что он в значительной степени развился из соответствующе ферментированной, менее видной, однако континуированной духовной традиции.

OCENE — ZAPISKI — POROČILA — GRADIVO

JOŽEF BOROVIJAK IN ANTON TRSTENJAK

(K medsebojnim stikom)

V medsebojnih stikih slovenskih izobražencev na obeh straneh Mure zavzema pred prvo svetovno vojno posebno važno in vidno mesto Jožef Borovnjak, ki je bil več kot petdeset let župnik na Cankovi (1858, † 19. septembra 1909). Borovnjak je imel od leta 1860 dalje izmed vseh prekmurskih izobražencev najbolj dolgotrajne in tesne stike s slovenskimi izobraženci na Štajerskem. Mnogi so ga obiskali, prosili za razne podatke o narodnostnih in prosvetnih razmerah v Prekmurju in si z njim dopisovali. Tudi sam je rad čez Muro obiskoval slovenske izobražence.

Ko je mladi Franc Kovačič kot bogoslovec v avgustu leta 1893 iz Veržerja obiskal Borovnjaka, je o teh njegovih medsebojnih stikih zapisal:

»Občeval je s pokojnim Raičem, Trstenjakom in Cafom. Tudi profesor A. Trstenjak je bil že pri njem. Celo z rajnim škofom Stepišnikom je bil osebno znan.« Torej je imel stike z obema Trstenjakoma, z Antonom in Davorinom († 1890).¹

Božidar Raič je obiskal Borovnjaka leta 1860.² Anton Trstenjak pa leta 1883, 1903 in še kdaj. O Borovnjakovih stikih s slovenskimi izobraženci poroča Trstenjak takole:

»Odkar je bil Borovnjak župnik na Cankovi, je postala prej neznatna Cankova Slovencem znana Župnija. — — — Te kraje si je ogledal Anton Janežič, sem je romal naš Božidar Raič, da bi se poučil o prekmurskih razmerah; tu se je mudil večkrat dr. Fr. Simonič in še mnogo drugih Slovencev, katere je gostoljubno sprejemal pod svojo streho vedno ljubeznivi cankovski župnik. Kdor je želel kaj izvedeti o Prekmurcih, je pohitel na Cankovo, in vsem je bil Jožef Borovnjak najboljši posredovatelj in poročevalec.«³

Znano je, da so bili pri Borovnjaku na Cankovi tudi Matija Slavič, Franc Gomilšek, Anton Korošec, Janez Kalan in drugi. Borovnjaka je nameraval obiskati tudi književni zgodovinar Karel Glaser. Ko mu je kritika očitala zaradi deleža in mesta, ki ga imajo prekmurski pisatelji v njegovi Zgodovini slovenskega slovstva, je leta 1898 povedal v pojasnilo to-le:

»Da bi se temeljiteje poučil o slovstvu ogrskih Slovencev, sem ukrenil že pred leti, jedne počitnice porabiti v ta namen, da se napotim mej nje. V počitnicah 1896 so me razmere, katerih nisem mogel izpremeniti, držale na Primorskem, v počitnicah lanskega leta (= torej leta 1897) sem prišel do ogrsko-slovenske meje, a zdravstveno stanje me je privedlo v bolnišnico v Gradec.

¹ Fr. Kovačič Spomini na Prekmursko. 1893, str. 89, 92. Rokopis. Visokosolska in štud. knjižnica v Mariboru. Ms 152. — ČZN n. v. 6, 1970, 321—352.

² B. Raič, Črtice o Prekmurcih in o njihovem govoru. NKLMŠ za 1868, str. 54—55. Navajam: Raič, Črtice.

³ A. Trstenjak, Jožef Borovnjak. LZ 1910, str. 158—159. Navajam: Trstenjak, Borovnjak.

Pismo občevanje od ondod s starino ogrskih Slovencev, z dekanom Borovnjakom v Cankovi in njegova skromnost je prouzročila, da je oddelek o ogrskih Slovencev prišel v prilogo in ne spredaj v besedilo, kakor sem namerjal iz početka.⁴

Torej je Glaser pisal Borovnjaku celo iz bolnice v Gradcu.

Taki osebni in pismeni stiki slovenskih izobražencev z Borovnjakom so trajali pol stoletja (1860—1909). Koliko pisem — važnih glede medsebojnih kulturnih stikov — so z njim v tem času izmenjali! Od tega je zelo malo ohranjenega. O dveh ohranjenih pismih Božidarja Raiča Borovnjaku je Kronika že spregovorila.⁵

Prav posebno iskreni in prijateljski so bili Borovnjakovi stiki z Antonom Trstenjakom. Ta je prvič obiskal Borovnjaka avgusta leta 1885. Prišel je k njemu s priporočilom Božidarja Raiča. O tem obisku pripoveduje Trstenjak leta 1903 sledeče:

»Krenil sem naravnost k župniku ter sem ostal pri njem nekaj dni. Borovnjak, ki še danes živi (= to je: leta 1905), sprejel me je bratski, in ko sem mu pokazal priporočilni listek od Božidarja Raiča, stisnil me je na srce in me peljal v zgornje sobe župnišča. Tu sva sedela mnogo ur. On mi je pripovedoval, jaz pa sem poslušal in pridno zapisoval, da se ne bi kaj pozabilo. Govorila sva o književnosti naši in prekmurski. Borovnjak se je zanimal za ljubljanskega župana, za deželni zbor kranjski. Oba sva se močno veselila, da napreduje Slovenstvo in da bode naša stvar naposled vendarle zmagala. Pri mizi sva sedela sama, vrata so bila dobro zaprta, kar se mi je sprva sicer čudno zdelo, ali pozneje sem se uveril, da je to na Ogrskem neobhodno potrebno. Pogovarjala sva se o tem, kako bi bilo potrebno, da bi se v književnosti bolje združili, in zdajci ustane Borovnjak, oči se mu v radosti zasvetijo in uzdigne čašico govoreč: »Bog živi Raiča, kateri je nas ogrske Slovence obiskal pred Vami, Bog živi slovensko književno vzajemnost!« Ker sem bil jedini poslušalec, zahvalil sem se na zdravici, in Borovnjak je dejal: »Rad bi videl belo Ljubljano; kadar se vrnete tja, pozdravite, mi vse Slovence.«⁶

Gotovo sta govorila tudi o proslavi Miklošičeve sedemdesetletnice, ki je bila naslednji mesec, 2. septembra 1885 v Ljutomeru, katere se je udeležil kot zastopnik »ogrskih Slovencev« beltinski župnik Marko Žižek.⁷ Borovnjak, ki je tudi bil v odboru za proslavitev te sedemdesetletnice, se te proslave ni mogel osebno udeležiti. Zato je iz Radgone poslal v Ljutomer brzojavko, ki se glasi: »Radgona. — Obžalujem, da ne morem biti navzoč. Slava Miklošiču! Srčni pozdrav vsem zbranim! Borovenjak, župnik.«⁸ Pomota v njegovem imenu je mogla nastati ali pri branju brzojavke ali pri njeni objavi v tisku.

Iz dopisovanja med Borovnjakom in Trstenjakom je v Trstenjakovi zapuščini ohranjeno s svinčnikom napisano Borovnjakovo poročilo o prekmurskih pisateljih. Dne 6. septembra 1902 se je Trstenjak z dopisom obrnil na mestnega župnika in naddekana v Radgoni, Franca Pintariča s prošnjo, da bi Pin-

⁴ SN XXXI/1898, št. 87.

⁵ Kronika 19, str. 39—45.

⁶ A. Trstenjak, Slovenci na Ogrskem. Rokopis. NUK, stari fond št. 192. Poglavje: II. Potopisne črtice, str. 25—26.

⁷ SN XVI/1885, 7. sept.; Novine XXII/1935, št. 51, str. 2; Dialogi 1970, str. 554.

⁸ SN XVI/1885, št. 206, str. 1.

tarič stopil v stik z Borovnjakom, ki naj bi Trstenjaku ustregel z naprošenimi podatki o prekmurskih pisateljih. Borovnjak je napisal štiri strani obsegajoče poročilo, ga oddal Pintariču, ta pa ga je s spremnim pismom, ki je tudi ohranjeno, poslal Trstenjaku v Ljubljano dne 24. okt. 1902. Pintarič je na prvi strani Borovnjakovega rokopisa dodal v sredini v dopolnilo svoj stavek.⁹

Borovnjakovo poročilo — s knjižnimi in hrvaškimi oblikami — o prekmurskih pisateljih se glasi:

»Na Ogrskem tako imenovani prekmurski Slovenci živijo od starodavnih časov. Narodnost i slovstvo so jedino duhovni katoliški i protestanski gojili in branili v — šoli in cirkvah. V starom vremeni je bramba bila lahka. Magyari ne so delali napoto — ne so se strašili za svojo narodnost in jezik, a u novem času brez smilenja magyazirajo u vseh šolah.

(*Pintaričev dodatek*: »slovenski otroki se morajo ni samo katekizem, temoč vse predmete u magjarskem jeziku učiti, škofje pa z vlado držijo in vlečejo.«)

Tukajšni domorodci in rodolubi duhovni starejši in mlajši so po imeni sledeči: Mikloš Küzmič, župnik benediški — vice-archidiaconus, pisao je katekizem, biblio, Evangelium, knjige molitvene etc. Pokopan je tam okol leta 1802. Epitaphion: Hic jaceo terrae cinis — vitae meae nam est finis — sexaginta octo lustris — vixi mundo quam inanis — In alšó Slaveča natus — Küzmič cognominatus In Ivanoc denatus. O Maria! Mi solamen esto mihi e (= et) tamen ut lever a pöenis. Amen. Bil je verus propheta, jegov spomin još živi pri narodu. — *Jožef Kosič*, župnik pri gornjem Siniku pisatelj, mož originalen. Med lustvo pošiljal brošure, saljive (= šaljive) narodne povesti danajke pesme, Obrisan sloven, ogrsko zgodovino poslovenil etc. Umro je tam okol leta 1860 vrli slovenec v blagom je spominu. — Marko Žižek (Siseki) župnik Belotinski. Pisatelj. V magjarske novice je rad pisao in tako je brano pravico cirkveno in narodovo. Društvo sv. Mohora je razširjavo vsvoji fari z-dušom telom, kako se kaže sad još danes njegovih trudov. Truden na telu in duhu šo je na pokoj in vsombathlyu je umro ne pozabljivi sobrat. Anno 1884.

Zemlič Stefan župnik gornja Lendavi. Kratki čas je španüvao v doljem Siniki — povsod pastor bonus, in narodnjak slovenski. Izvrsten concionator, pisatelj — za dom. Stalen ud mohorski in razširitel slovenske ludske literature, uljuden, miren, na cirkvenom polju učen, vrli theologus. Kratki čas bolehal — umro leta 1888. ibidem. Mlajši jošče živoči duhovni gospodje narodni, domoljubni, buditelji v šoli in cirkvi jeso: Jos. Borovnjak župnik častni dekan na Cankovi pastiruje ab Anno 1858. Ordiniran 1851 zlatomešnik anno 1901. — Kaplan v Turnišču — v Črenslavci — Sv. Juri. Uže 1862 si naročio Slovenski prijatelj in druge knige in liste iz Lublane Maribora. Prvi je bil, ki je svojim sobratom so (= šo = šel) naprej in kazao pot do slovenske literature in jezika književnega. Prijatela, Duhovnoga pastira, Gospodara — Naš dom — Mir, na vso moč razširjava Mohora že od mladih lejt. Za šolo za dom, cirkve je pisao knige, predstavlaao potrebne pisave iz magjarsčine — pesme, govore. Zdaj je bio tukaj g. Simonič Bibliotekar u Beču, ki je popisao knige šolske. Je bio uvek buditelj za mlajše sobrate. Še živi delaven in vesel med veselimi, hoče živeti, da doseže očeta lejt 102. — Rodjen pri sv. Benediktu 1826. febr. 9.

Dor Franz Ivanoci župnik tišinski. Dekan in nevstrašeni narodnjak. Slovenski pisatelj. Možato se je postavil na lastne svoje noge — prestavil magjarske šolske knige. Katekizem mali i veliki — bibliške za velike i male šolare — veronauk. Z kaplanom Kleklom slovensko učita — za volo toga sta panslavista. Učitelje in uradniki vse je razburjeno kakor lovski psi hodijo. Derčejo, tožijo, da sam biskup nezna kaj začeti.«

Temu Borovnjakovemu poročilu o prekmurskih pisateljih je radgonski naddekan Fran Pintarič priložil svoj pismo, ki se glasi:

⁹ NUK, stari fond št. 192. — 10. SBL I, str. 597.

»Velečastiti gospod!

Na Vaše cenjeno pismo 6. septembra t.l. šte. 158 tole: še le pred par dni sem imel priložnost, z g. Jožefom Borovnjakom govoriti, sem mu prebral Vaš listek, pa mi je rekel, da bo sam z lastno roko to, kar je najimetičnejše, napisal, da Vam poslati zamorem. Ako pa nebi ktero besedo zastopili, pišite mi, jaz Vam rad vse pojasnim.

Zvun od g. Borovnjaka navedenih so tudi mladi ogerski duhovniki, kateri so za narodno reč prav navdušeno zavzeti n. pr. neki Klekl, duhovnik 4 ali 5 let, potem pa rojak tega, ki je letos primiciral, je enako zavzet za svoj ogerski slovenski narod. Za zdaj z bogom, se Vam priporočam prav uljudno ter vas presrečno pozdravljam

Radgona dne 24/10 902.

udani
Franc Pintarič
mestni župnik in naddekan.

Nekaj pripomb k Borovnjakovemu precej površnemu poročilu in Pintaričevemu spremnemu pismu.

Borovnjak pravi, da je bil Mikloš Küzmič pokopan »tam okol leta 1802«. [Tudi Janko Slebinger ni bil popolnoma na jasnem, kdaj je Mikloš Küzmič umrl, pravi namreč: »umrl 11. aprila (sept?) 1804 pri Sv. Benediktu v Kančovicah.«]¹⁰ Mikloš je umrl 11. aprila 1804.¹¹

Borovnjak navaja tudi Miklošev nagrobni napis, precej skrajšan in nekoliko izpremenjen. Glasi se tako-le:

Hic iaceo terrae cinis,
Vitae meae nam est finis,
Sexaginta septem annis,
Vixi mundo quam inanis,
Praedicavi octo lustris,
O maneat me in astris,
Reposita merces iustis,
E Jesu mei meritis,
In Alsó-Szlavecsa natus,
Nicolaus baptisatus,

Et Küzmits cognominatus,
In Ivanótz tum denatus,
Deus erat adiuvamen,
Mihi Maria solamen,
Angelus custos levamen,
Erat mihi et tutamen,
Iusti iudicis tentamen,
Iam subivi et examen,
Lector ora pro me Numen,
Ut laever a poenis. Amen.

Ta nagrobni napis je prvi objavil madžarski slavist János Melich leta 1902. Poslal mu ga je takratni župnik pri Sv. Benediktu — Sándor Mazaly (Mazalin).¹² Ivan Camplin ga je prevedel takole:

Tukaj ležim kot prah zemlje,
žitek namreč moj končan je.
Živel sedeminsdeset let,
okusil malo sem ta svet.
Let štirideset pridige:
nad zvezdami naj čaka me
plačilo za pravičnike,
ki Jezus ga zaslužil je.

v Ivanovcih se prerodil:
svéto ime Miklavž dobil.
Bog me podpiral je,
Marija bila upanje,
angel varuh olajšanje
in v boju budno várovanje.
Pravičnega Sodnika že
prestal sem vse izprašanje —

¹¹ Gy. Géfin, A szombathelyi egyházmegye története. III. kötet. Szombathely 1935, str. 234. Navajam: Géfin III.

¹² J. Melich, A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája. Magyar könyvszemle. Budapest 1902, str. 435—436.

Na Dolnji Slaveči sem bil
kot Küzmič svetu se rodil,

Moli, kdor čitaš vrste te,
naj Bog očisti kazni me. Amen.¹³

Borovnjak omenja izmed sedmih knjig Mikloša Küzmiča le štiri, prav tako na kratko tudi nekatera Košičeva dela. »Obrisani sloven« je Zobrisani Sloven i Slovenka med Mürov i Rábov; poslovenjena ogrska zgodovina pa Zgodbe vgerskoga králestva iz leta 1848. Košič tudi ni umrl »okol leta 1860«, ampak 26. decembra 1867.¹⁴ Marko Žižek je v madžarskih člankih branil med drugim tudi narodnostne pravice prekmurskih Slovencev. Ni pa umrl leta 1884, kot je menil Borovnjak, ampak 4. maja 1890.¹⁵ Zemlič je umrl 10. novembra 1891.¹⁶ Borovnjakov oče Štefan je še dočkal sinove zlate maše leta 1901.¹⁷ Razen tiskov, ki jih Borovnjak navaja v tem poročilu, je dobival še — kot poročila Kovačič — Domoljuba, Rodoljuba in Rimskega katolika.¹⁸ Bil je tudi nekaj časa naročen na izdaje Matice slovenske. Tudi o sebi je Borovnjak v sicer kratkih in zgoščenih stavkih zelo mnogo povedal: najvažnejše, da je bil on tisti, ki je v Prekmurju »svojim sobratom šo naprej in kazao pot do slovenske literature in jezika književnega«. Pol stoletja jih je — in po njih ljudstvo — tako usmerjal in navezoval na slovensko kulturo in matično domovino.

Nad vse tehtne in važne so Borovnjakove besede na koncu njegovega poročila, ko govori o dr. Francu Ivanocyju in njegovem kaplanu Jožefu Kleklu starejšem, o njunem pogumnem in neustrašenem delu za ohranitev slovenske narodnosti v njunem delokrogu, — pri verouku —, in v krajini med Muro in Rabo tudi z izdajanjem tiska v prekmurskem narečju kar velja posebno za dr. Ivanocyja. Madžari so mu zelo zamerili to njegovo skrb za prekmurski slovenski tisk. V svoji tišinski kroniki je leta 1899 zapisal: »Prav tako so (namreč Madžari) videli veleizdajo tudi v tem — — —, da sem skrbel primerno našim bednim razmeram za knjige v domačem narečju.«¹⁹ Tu dr. Ivanocy misli na Malo biblio s kejpami za I.—II. razred (1. natis 1897, 2. natis 1898) in za III.—IV. razred (1898), ki jo je prevedel turniški kaplan Peter Kolar iz madžarščine. Madžarom je dal ta takrat najboljši veroučni učbenik József Gereley in dr. Ivanocyju je uspelo, da je bila ta biblija uvedena kot obvezna veroučna knjiga v vse slovenske šole v dekanijah Murska Sobota, Dolnja Lendava in Monošter. S tem obveznim poučevanjem verouka v slovenščini je bila obenem preprečena madžarizacija pri verouku.²⁰ To pa je Madžare zelo vznemirilo.

Anton Trstenjak je nekatere dele tega Borovnjakovega poročila o prekmurskih pisateljih vzel skoraj dobesedno v svoj obširni rokopis Slovenci na Ogrskem, tako npr. začetek, kjer Borovnjak govori o deležu prekmurske duhovščine obeh ver pri gojitvi domačega slovstva in o madžarizaciji v novejšem času v šolah; in prevzel je tudi konec o dr. Ivanocyju in njegovem kaplanu.

¹³ Iv. Zelko, Mikloš Küzmič. Prekmurska knjižnica 1. Sobota 1937, str. 8.

¹⁴ Géfin III, str. 208.

¹⁵ Géfin III, str. 408.

¹⁶ Géfin III, str. 467.

¹⁷ Géfin III, str. 48.

¹⁸ Kovačič, Spomini, str. 92.

¹⁹ Fr. Ivanocy Adatok a csendlaki plébánia történetéhez. Podatki k zgodovini tišinske župnije. Prevedel J. Smej, str. 178. Navajam: Ivanocy, Podatki.

²⁰ Ivanocy, Podatki, str. 160. Körlevek (škofijske okrožnice) 1897, št. XI, str. 3. Dialogi 1970, str. 466—467. Körlevek 1897, št. IX, str. 6.

Končne misli Borovnjakovega poročila pa bogato dopolnjuje radgonski naddekan Franc Pintarič v svojem spremnem pismu, ko pravi, da so še tudi drugi »mladi ogerski duhovniki, kateri so za narodno reč prav navdušeno zavzeti«, ter imenuje Klekla in njegovega rojaka, ki da je imel leta 1902 novo mašo. Bila sta to oba Klekla: Jožef Klekl starejši, ki je bil posvečen v mašnika leta 1897 in je bil leta 1902 res že pet let duhovnik in ves ta čas kaplan pri dr. Ivanocyju. »Enako zavzet za svoj ogerski slovenski narod« je bil tudi njegov bratranec Jožef Klekl mlajši, ki je leta 1902 res primiciral. Oba sta bila Ivanocyjeva učenca s Krajne. Med temi navdušenimi duhovniki za narodno stvar sta bila tudi Ivan Baša in Jožef Sakovič. Ravno leta 1902 sta morala Klekl starejši in Ivan Baša iti na službovanje zunaj Prekmurja, ker so njuni birmanci tega leta pri skušnji pred škofom odgovarjali v slovenskem jeziku.²¹ V to skupino narodno zavednih duhovnikov so kmalu nato vstopili tudi drugi mlajši, kot npr. dr. Franc Rogač, dr. Mirko Lenaršič, Štefan Kühar starejši, Jožef Baša-Miroslav, Štefan Kühar mlajši in Rudolf Kühar.²²

Ti važni podatki cankovskega Borovnjaka in radgonskega Pintariča o delu Mikloša Küzmiča, Košiča, Zemliča, Borovnjaka, dr. Ivanocyja in nekaterih mladih duhovnikov za narodno zavest in pravice prekmurskih Slovencev zdaj končno — skoraj po sedemdesetih letih — le prihajajo na dan. Ob njih je še bolj čutiti, v kako hudem nasprotju z resnico so trditve, ki so se pojavile šele v zadnjih letih, da namreč »na začetku dvajsetega stoletja ga ni bilo v Prekmurju intelektualca, ki se ne bi imel za Madžara«, da je ta duhovščina bila le skupina »majhnih, nerazgledanih in neznajznih ljudi, ki razvoju niso bili dorasli«,²³ in da je bil tisk, ki so ga začeli dr. Ivanocy in njegov krog Prekmurcem izdajati v narečju, »prej pot k raznarodovanju, kot njihovemu prebujanju«. ²⁴ V tistih najtežjih letih madžarizacije v Prekmurju — tudi iz Borovnjakovega poročila Trstenjaku in iz Pintaričevega pisma se to vidi — se je dr. Ivanocy s svojim nesebičnim delom in trpljenjem skupaj s svojimi mladimi zavednimi duhovniki izkazal kot zelo razgledan, neustrašen in značajan človek pri obrambi narodnostnih pravic Slovencev med Muro in Rabo.

Iz Pintaričevega pisma tudi vidimo, da je Trstenjak leta 1902 poiskal osebno zvezo, gotovo zaradi varnosti, preko radgonskega slovenskega izobraženca, da je ta obvestil Borovnjaka, kakšnih podatkov si želi Trstenjak od njega. V Radgoni so v drugi polovici prejšnjega stoletja in še v tem stoletju do prve svetovne vojne delovali tudi narodno zavedni slovenski duhovniki, ki so se obenem zanimali za narodnostne razmere v krajini med Muro in Rabo in tudi v našem tisku od časa do časa o tem poročali. Tako so v tem oziru bili prekmurskim narodno zavednim duhovnikom v oporo. Taki so bili radgonski kaplani Jakob Gomilšak (1867—1876),²⁵ Anton Muršec (1876—1885), Franc Hecl (1880—1890) in Franc Šegula (1890—1901). Vsi ti kaplani so bili za časa svojega bivanja v Radgoni nadpoverjeniki mohorjanov iz Prekmurja. V tem času so

²¹ Ivanocy, Podatki, str. 215. Novine XXI/1934, št. 4, str. 1.

²² Dialogi 1970, str. 556—561, 563.

²³ M. Kranjec, Rdeči gardist. III. knjiga. Murska Sobota 1967, str. 664—665. In na ovitku Rdeči gardist I. knjiga.

²⁴ V. Siftar, Dialogi 1970, str. 289.

²⁵ SBL I, str. 231.

imeli tudi narodno zavednega župnika v osebi Franca Pintariča, ki je bil rojen 16. septembra 1833 v Središču ob Dravi. [V mašnika je bil posvečen leta 1858.] Dne 1. septembra 1879 je postal župnik in dekan v Radgoni, naslednje leto pa naddekan okrožja. Umrl je v Radgoni 10. julija 1916.²⁶ Iz njegovega pisma Trstenjaku leta 1902 razbiramo, da je zelo dobro poznal narodnostne razmere med prekmurskimi Slovenci in vedel za delovanje narodno zavednih duhovnikov.

Da so takšni narodno zavedni duhovniki bivali v Radgoni, so dobro vedeli tisti slovenski izobraženci, ki so mislili obiskati Prekmurje in se osebno seznaniti z ondotnimi narodnostnimi, kulturnimi in političnimi razmerami. Navadno so za to pripotovali preko Radgone in se tu v župnišču tudi radi ustavili, da so dobili primerne napotke. Tako sta leta 1860 prišla tod iz Maribora v Prekmurje Božidar Raič in njegov spremljevalec, ki ga Raič imenuje le s črko »L.«.²⁷ Bil je to Viktor Lipež, takrat suplent na mariborski gimnaziji.²⁸ Avgusta leta 1883 je prispel po isti poti v Prekmurje Anton Trstenjak, leta 1897 pa Karel Glaser, najbrž je v Radgoni zbolel in je zato odšel v bolnico v Gradec. Leta 1902 je prišel iz Radgone k Borovnjaku Franc Simonič, ki je pri njem zbral bibliografske podatke prekmurskih knjig za svojo Slovensko bibliografijo, ki jo je Slovenska matica izdala v letih 1903–1905. Leta 1905 je prišel iz Ljubljane preko Radgone na Cankovo in Tišino Janez Kalan.²⁹ Seveda so si nekateri izbrali tudi kakšno drugo pot v Prekmurje, npr. preko Veržej (Kovačič — 1893) ali Murskega Središča (A. Trstenjak — 1903), toda najrajši in najpogostejše preko Radgone. Ta pot se jim je zdela varnejša, manj pozornost zbujajoča, ker so bili Madžarom obiski slovenskih izobražencev v Prekmurju zelo neljubi, češ da so »trosili panslavizem« med prekmurskimi Slovenci.

Trstenjak je Borovnjaka zelo cenil in ugotovil, da s svojimi obiski ugodno vpliva nanj. Pridobil ga je tudi za sodelovanje pri Hribar-Tavčarjevem *Slovanu*. O teh osebnih stikih z Borovnjakom je leta 1910, že po Borovnjakovi smrti, zapisal:

»Kadar sem se pokazal na Cankovi, ali je bilo podnevi ali pozno ponoči, sprejel me je Borovnjak ljubeznivo in dolgo čez polnoč sva sedela pri mizi in se pogovarjala. To medsebojno občevanje je vplivalo nanj blagodejno, krepilo ga je v veri, da bo slovenska stvar tod zmagala.«³⁰

To, da se je Borovnjak pol stoletja trudil, da bi svoje sobrate navezal na slovensko kulturno jedro s slovenskim periodičnim tiskom, vernike pa z morhorjevimi knjigami, najzgovorneje priča o njegovi močni in neomajni slovenski narodni zavesti. O tej je Trstenjak zapisal tole:

Borovnjak je bil odločen narodnjak in svoje narodnosti ni nikdar tajil. To je na Ogrskem mnogo, kjer je priznana samo madžarska narodnost. Bil sem sam priča, kako je v družbi politično merodajnih madžarskih veljakov iz Zelenze stolice toplo poudarjal in zagovarjal narodne pravice ogrskih Slovencev.³¹

²⁶ Dopis šk. ordinariata v Gradcu z dne 20. okt. 1970.

²⁷ Raič, Črtice, str. 53, 58.

²⁸ ČZN 6. (XLI)/1970, str. 84, 89.

²⁹ S XXXIII/1905, št. 236, str. 3.

³⁰ Trstenjak, Borovnjak, str. 159.

³¹ Trstenjak, Borovnjak, str. 160.

Čeprav je Trstenjak dobro poznal Borovnjakovo delo, posebno kot nabožnega pisatelja, zelo pravilno ocenjuje njegovo delo, ko piše:

»Važnost Borovnjakovega delovanja je bolj kulturna. Vnemal je svoje tovariše, osobito mlajše duhovnike, da bi bili verni svojemu materinemu jeziku. Sam je stal vedno kot skala in se ni nikoli premaknil od svojega prepričanja, če tudi so se zaganjali vanj z vso besnostjo strastni Madžari. V današnjih političnih razmerah na Ogrskem so taki možje edina opora. A največjega priznanja in hvaležnega spoštovanja dolžni smo mu za to, da se je potezal za naš slovenski pravopis. Borovnjak je zagovarjal misel, da se je ogrskim Slovencem v pisavi približevati književnemu jeziku slovenskemu, in se naposled z nami združiti. Kar je mogel, je storil v tem oziru.«³²

Leta 1915 je Jožef Klekl starejši končno tudi dosegel, da je prekmurski katoliški tisk sprejel slovenski črkopis.

Ivan Skafar
Radlje ob Dravi

H KRITIKAM PRAVOPISA, PRAVOREČJA IN OBLIKOSLOVJA V SSKJ

V nadaljevanju kritike obravnava Toporišič pravorečne probleme.¹ Ta del kritike je manj odklonilen kot pravopisni. Glavni njegov očitek velja pravzaprav odsotnosti osnovnih pravorečnih določitev. Slovar namreč ne daje osnovnih pravorečnih pravil, ampak samo posebnosti, ki so vezane na posamezne besede. Tu spet nastopi problem, ki se je pojavil že pri pravopisu, ali spadajo v slovar tega tipa vsa pravila ali mora uporabnik slovarja najosnovnejše stvari poznati oziroma si jih poiskati v slovnici. Za prakso je seveda jasno, da mora uporabnik najosnovnejše znanje slovenščine že imeti, saj v nasprotnem primeru enojezičnega slovarja ne more uporabljati. Če npr. ne ve, kot suponira Toporišič, kako se prebere črka *a*, potem seveda tudi ne bo znal prebrati tistega stavka, kjer bo opis tega branja. Teoretično vzeto se je tu težje odločiti, čeprav je treba spet opozoriti, da slovarji tega tipa, kot je SSKJ, takih podatkov navadno nimajo. Vedno smo bili tudi navajeni misliti, da za

³² Trstenjak, Borovnjak, str. 160.

¹ Glej SRL 19, 1971, str. 222—229. Na prvi del Toporišičeve kritike sem odgovarjal pod istim naslovom v SRL 19, 1971, str. 435—462. — Črkarska pravda, ki jo je sprožila revija Avto, ko je začela pisati imena avtomobilov tako kot v hrvaški izdaji, in o katere začetku sem poročal v SRL 19, 1971, str. 446, op. 48a, se je medtem nadaljevala in končala s ponovno uvedbo originalne pisave za znamke avtomobilov. Prim. še Avto št. 15, 21. jul. 1971, in št. 16, 4. avg. 1971 (v št. 16 je objavljena anketa in v njej je objavljen tudi neavtoriziran pogovor s prof. Bajcem in sodelavci z Inštituta za slovenski jezik SAZU, med katerimi sem bil tudi jaz — toda ta pogovor je zelo netočno reproduciran, večkrat so povezani iztrgani stavki ali besede od različnih ljudi in izgovorjeni v drugačnih zvezah, zaradi česar je prišlo do številnih napak, nekatere stvari pa so tudi dodane). Nato se je prenesla polemika v Delo, kjer sta nastopila J. Dular kot zagovornik fonetične pisave (31. jul. 1971, 14. avg. 1971, 28. avg. 1971) ter S. Jarc kot njen nasprotnik (7. avg. 1971, 21. avg. 1971). Kako je do te reforme in njenega propada prišlo, je pojasnil jezikovni urednik revije Avto A. Papler v Delu 11. sept. 1971. Proti fonetični pisavi avtomobilskih znamk se je pozneje izjavil tudi še J. Gradišnik v TT 8. dec. 1971.

podatke o jeziku potrebujemo slovnico in slovar; po Toporišičevem konceptu pa bi zadoščal že slovar sam.

Toda tudi če bi v slovarju bilo napisano, da je *a* srednji nizki samoglasnik, bi to še ne bilo dovolj, da bi kdo, ki o slovenščini nič ne ve, zadel pravo barvo našega *a*. Prav tako npr. pri *r* ne bi bilo dovolj povedati, da je *r* alveolarno-jezični vibrant, kot misli Toporišič, saj takoj za tem nastopi problem, koliko vibracij ima. Vseh takih stvari pa ni mogoče dajati v uvodu slovarja, čeprav bi nekaj več, kot je zdaj, morda lahko bilo.

V glavnem uredniškem odboru ter v pravopisni in pravorečni komisiji je prevladalo mnenje, da naj slovar osnovnih pravopisnih, pravorečnih in oblikoslovnih podatkov ne daje, kot jih večinoma ne dajejo tuji slovarji. Jaz sam bi bil tista osnovna pravila, ki niso že kar na splošno znana in včasih v drugih priročnikih tudi ne dovolj jasno (ali celo napačno) formulirana, vendarle dal vsaj v zelo skrženi obliki. Tako sem npr. predlagal namesto sedanjega stavka: »Izgovor besed se ravna po pisavi, le da je treba upoštevati osnovna pravila o izgovoru *v*, zvočnikov in izglasnih zvonečih soglasnikov ter o asimilacijah soglasnikov po zvonečnosti« (§ 175), naslednje: »Izgovor besed se ravna po pisavi, pri čemer je treba upoštevati osnovna pravila: *v* se izgovarja na koncu besede in pred soglasnikom kot *u* (pred *r* lahko tudi kot *v*, pred zlogotvornim *r* = [ər] pa kot pred samoglasnikom kot *v*), na začetku (kadar se ne veže na prejšnjo besedo) in med soglasniki lahko tudi kot *u* (npr. *ose*, *predvsem*). Nezvočniki ter *u* na začetku ali med soglasniki se po zvonečnosti prilagodijo sledečemu nezvočniku. Zapisani zvoneči izglasni nezvočniki se obravnavajo kot nezvoneči (razen v proklitikah in če so zlogotvorni, npr. *bz*). Zvočnik za zvočnikom (razen *lj* in *nj*) se na koncu besede, ali če mu sledi soglasnik, izgovarja zlogotvorno (*film*, *birmski*).² razen če je prvi zvočnik dvoglasniški *i* (*j*) ali *u*, če pa je prvi zvočnik zlogotvorni *r* (npr. *črn*, *črv*, *črnski*), je drugi lahko zlogotovoren ali ne. Kadar je prvi zvočnik dvoglasniški *u*, se ta lahko izgovarja nezlogotvorno ali zlogotvorno, tj. kot *u* ali *u* (npr. *faul*), le v dvoglasniku *ou* le kot *u* (npr. *poln*). Poleg izgovora -*au* je dvojnica *z-u* (npr. *rekel*). Ta osnovna pravila tudi v oglatem oklepaju niso upoštevana...«. Na podoben način sem imel pripravljene take strnjene informacije še za nekatere druge stvari, ki jih kritizira Toporišič (npr. o izgovoru zlogotovnega *r*, o kvaliteti kratkih *e* in *o* ipd.). Za nekatere stvari, o katerih se vprašuje Toporišič, kot npr. kako beremo *lj* in *nj* v položaju pred samoglasnikom, ali dvoglasno ali enoglasno, pa je tudi iz sedanje formulacije, da se izgovor ravna po pisavi, razvidno, kako jih je treba brati.³

V kritiki Toporišič zlasti podrobno obravnava izgovor pri besedah na -*lec*. Analiza izgovora je po nepotrebnem zakomplicirana, ker so vključeni v kategorizacijo problematični besedotvorni principi.⁴ Izgovor *l-a* pa se opira na be-

² Kot alternativno možnost sem predvidel, da bi se v nekaterih pozicijah lahko izgovarjal tudi nezlogotvorno (da bi bila dubleta zaradi prejšnjih predpisov).

³ Samo pri Hrvatih bi lahko prišlo do nerazumevanja, ker pri njih dvočrkji *lj* in *nj* zaznamujeta en glas.

⁴ Besede kot *guerilec*, *drugošolec*, *črnikalec* ipd. ima za izpridevniške izpeljanke, kar ni povsem gotovo in jasno, saj *guerilec* lahko izvajamo iz član *goerile*, *drugošolec* iz učenec druge šole (razreda) in ne samo iz član *guerilske* organizacije, *drugošolski učenec*.

sedo, iz katere je izpeljanka, ne glede na to, kako to izpeljavo pojmuje. Principi za izgovor *l*-a so namreč naslednji: Če se pri podstavi na *-l* ta *l* v besedah, iz katerih so izpeljanke, ne izgovarja kot *u* — bodisi da ni v izglasju ali se v izglasju izgovarja kot *l* — potem se izgovarja tudi v izpeljankah samo *lc* (*drugošolec*, *brezdelec*, *butalec* (Butale), *gimnazialec*, *bulec*, *ementalec* (Emmental) itd.). Isto velja tudi za priponi *-ka* in *-ce* (*drugošolka*, *bogomolka*, *bodalce*, *dekelce*). Torej imajo izgovor *lc* (oz. *lk*) vse izpeljanke iz samostalnikov na *-la*, *-lo*, iz glagolov s podstavo na *l* in od tistih samostalnikov in pridevnikov na *-l*, pri katerih se končni *-l* (gen. pl. seveda tu ni štet) izgovarja kot *-l*.⁵ Pri izpeljankah iz samostalnikov in pridevnikov na *-l*, pri katerih je na koncu možen izgovor z *u*, pa se ravna po njih tudi v izpeljankah, vendar se za stopnjo približa izgovoru *l*: pri izpeljankah iz besed, ki imajo v izglasju samo *u*, je načeloma *uc* tudi ali in *lc* (*debelec*, *črnikalec*, *golec*), izjemoma pri redkih ali knjižnih tudi obrnjeno (*celec*), pri izpeljankah iz besed z dubletnim izgovorom v izglasju pa je načeloma izgovor *lc* na prvem mestu z dubleto *uc* (*dolec*) ali pri redkih ali knjižnih že tudi brez dublete (*delec*).

Beseda *rilec* je primer zase. Tu ne čutimo izpeljave iz *rilo*; tudi zelo redka ekspresivna tvorba iz lovskega žargona *dolgorilec* ni občutena kot izpeljanka iz pridevnika *dolgoril*, sicer bi jo izgovarjali z *lc*, ampak jo v našem jezikovnem občutku vežemo direktno na *rilec* (prim. npr. tudi *dolgokljun*). *Dvorilec* pa je šveda izpeljanka na *-lec* iz glagola *dvoriti* in jo je Toporišič pomotoma povezal z *rilec* oz. *dolgorilec*.

Pri izglagolskih izpeljankah s priponskim obrazilom *-lec* je Toporišič ugotovil, da slovar določa 6 načinov izgovora. Pri *-lec* to sicer ne drži, je pa res šest načinov, če upoštevamo še *-lka*. Edini primer, ki ga navaja za izgovor samo *l* pri priponi *-lec* (*dulec*⁶), ne spada sem.⁷ Pri vseh izglagolskih izpeljankah z obrazilom *-lec* je torej (vsaj pri primerih v prvi knjigi slovarja) možen izgovor *uc*, pri enih je bolj pogosten, pri drugih manj. Slovar, ki je na prvem mestu informativen, je skušal z različnimi oznakami izgovora približno pokazati, kako se *l* v teh primerih izgovarja. Nihče ne pričakuje, da si bo kdo za vsak primer posebej zapomnil, ali ima v slovarju označen izgovor z *u*, *u* tudi *l*, *u* in *l*, *l* in *u*, *l* tudi *u*, saj jih celo Toporišič niti prepisal ni pravilno (pri *delojemalec* ni v slovarju *uc* tudi *lc*, ampak *uc* in *lc*, pri *čitalec* ne *uc* tudi *lc*, ampak *lc* in *uc*, pri *blažilec* ne *lc* in *uc*, ampak *lc* tudi *uc*). Nikakor pa informativni slovar ne more zapisati, da je izgovor pri *bralec*, *gledalec*, *čitalec*, *elektrovarilec*, *gasilec* enak, čeprav je res, da je občutek za izgovor *l*-a v takih primerih precej nestabilen in pri posameznih ljudeh lahko precej različen ter da bi bili gotovo delni premiki med posameznimi skupinami, če bi določala izgovor druga komisija in bi se upoštevali drugi informatorji. Jaz sam sem zagovarjal stališče, da bi bile v slovarju pri izglagolskih izpeljankah na *-lec* povsod dublete in variiranje le

⁵ Kot redkejšo dubleto z izgovorom *u* pa imajo nekatere take izpeljanke, ki jih v naši jezikovni zavesti težko povežemo z osnovno besedo, ampak imamo pri njih občutek, kot da bi bile izglagolske, pa čeprav takega glagola ni. Taki primeri v slovarju so: *gnetilec*, *godalec*, *gorilec*.

⁶ Že Pleteršnik ima posebej napisano opozorilo, da se tu *l* ne izgovarja kot *l*.

⁷ Verjetno je tvorjen iz *dulo*. Iz glagola *duti* ne more biti (prim. *piti* — *pi-vec*), če bi bil iz *duliti*, bi pa spadal v prejšnjo skupino z *l* od podstave.

v kvalificiranju obeh možnosti. Podobno tudi pri *-lka*, le da bi bil tu le izgovor z *l* pri primerih, ki po pomenski kategoriji ustrezajo izpeljankam na *-lnik*. Prav tako sem zagovarjal stališče, da se dovoli izgovor *l* pri vseh izpeljankah na *-luik*, *-lnica* (tudi pri imenih za stara orodja, pri katerih bi bila dubleta z *u*). Toda končno je obveljalo, da ne gremo na tolikšno sprostitev. Nepotrebno pa je Toporišičevo vpraševanje, če se pri primerih kot *gledalka*, *bralka* res govori samo *gk*, če je anketa to pokazala, ko vendar oba veva, da lahko takoj zberemo skupino anketirancev, ki bo govorila prav vse primere samo z *l* (tudi pri *-lec*),⁸ ali pa drugo skupino, ki bo govorila tudi samo *gostiŋna*, *kopavŋica* ipd. Za slovar je upoštevano nekakšno povprečje; in kolikor sem le mogel, sem upošteval izgovor ljudi, ki so brez predsodkov glede posameznih spornih problemov.

Prav bi dal Toporišiču v tem, da je izgovor *u* pogostnejši pri delujočih osebah (ali nosilcih stanja) kot pri imenih za orodje. Imena za orodje lahko bolj naslanjamo na pridevnike (*drobilec* ← *drobilni stroj*), kot za izpeljanke na *-lka* omenja že Toporišič. Toda to ločevanje nikakor ni vedno tako ostro, da bi mogli vsa gesla, ki pomenijo človeka in napravo, stroj, ločiti na dvoje, kot je npr. v slovarju po tem principu ločeno *drsalka* »ženska, ki se drsa« z izgovorom *lk* in *gk* in *drsalka* »priprava za drsanje« z izgovorom *l*. Drugače nakazati tako stvar pa v slovarju skoraj ni mogoče.

Tu bi se ustavil še ob naslednji Toporišičevi pripombi v oklepaju: »Ob tej priliki naj omenim še pravopisni spodrsrljaj, ki ga je po vsej verjetnosti rodilo nagnjenje pisati vendarle rajši več besed na *-lec* kot na *-lec*: namesto *glodavec*, *hrkavec* in *dremavec* v pomenu »tisti, ki vrši to in to dejanje« bi bilo prav pisati *glodalec*, *hrkalec*, *dremalec*. Tako so slovarniki pravilno prenesli med besede na *-lec* prvotno nastavljeno besedo *čaravec*.«

Tu je šel Toporišič spet predaleč. Po njegovem pravilu lahko prav vse samostalnike na *-vec*, ki imajo ob sebi glagol, spremenimo na *-lec*. Kot *dremalec* »tisti, ki drema«, *hrkalec* »tisti, ki hrka« lahko zahtevamo tudi *bahalec* »tisti, ki se baha«, *begalec* »tisti, ki bega, večkrat pobegne«, *brbralec* »tisti, ki brbra«, *cmeralec* »tisti, ki se cmera«, *cmerikalec* »tisti, ki se cmerika«, *frfralec* »tisti, ki frfra«, *godrnjalec* »tisti, ki godrnja«, *hohnjalec* »tisti, ki hohnja«, *jezikalec* »tisti, ki jezika«, *kujalec* »tisti, ki se kuja«, *šepalec* »tisti, ki šepa« itd. Toda kot je *bahavec* tudi »tisti, ki je bahav, ki se bahavo obnaša«, je tudi *dremavec* tudi »tisti, ki je dremav, ki se dremavo obnaša« in kot je *hohnjavec* tudi »tisti, ki hohnjavo govori«, je tudi *hrkavec* tudi »tisti, ki je hrkav, ki oddaja hrkave glasove« ipd. In dokler po naši tradiciji pišemo tiste samostalnike, ki jih lahko naslonimo na pridevnike na *-av*, z *v*, je treba pisati *dremavec*, *hrkavec*. Toporišič tudi ni opazil, da *hrkavec* in *dremavec* tudi akcentsko nista združljiva s samostalniki na *-alec*: *hrkavec* in *drémavec* ne moreta biti pisana z *l* (pripona *-alec* je naglašena). Tudi drugi pomen v slovarju pri *dremavec* izključuje pisavo z *l*.

⁸ Lahko pa tudi tako, ki bo govorila samo *l* tudi v primerih kot *pol*, *volna* ipd., da o primerih kot *popolnoma*, *žal*, *polt*, *kolk* ipd. niti ne govorim. Opozoril bi še, da je prvotni Toporišičev predlog (ki ga je pripravil za gesla od a–d) predvideval celo manj dublet z izgovorom *l*, kot jih ima slovar zdaj. Samo izgovor *u* je predlagal seveda tudi pri *bralka*.

Priznam pa Toporišiču, da ima prav pri besedi *glodalec*. Pisati bi jo bilo bolje z *l*. V našem jezikovnem občutku je ne moremo več vezati na pridevnik *glodav*. Vendar je zaradi odloka predsedstva SAZU, ki je citiran v slovarju v § 172, in zaradi stališč nekaterih članov pravopisne komisije ostalo v slovarju *glodavec*, kot je bilo v SP 1950 in v SP 1955. Jaz sem predlagal celo izločitev pridevnika *glodav*, ki itak praktično ni več živ.⁹ iz slovarja, da bi bilo formalno ustrezno pravilu, ki predvideva pisavo *-avec* pri samostalnikih, ki imajo ob sebi še pridevnik na *-av*. Pri tem pravilu pa bi bilo tudi sicer treba bolj poudariti to, da pridevnik na *-av* vpliva na pisavo *-avec* le tedaj, če samostalniški tudi pomensko lahko izvajamo iz pridevnika. V tem smislu je beseda *gugavec* iz SP 1955 in 1950 v slovarju razdeljena na dve gesli: *gúgavec* »kdor gugavo hodi« in *gugálec* »kdor se guga (na gugalnici)«.

V nadaljevanju kritike obravnava Toporišič samostalnike na *-lnik*. Ker ni pridevnikov na *-len* z izgovorom *yn*, pravi: »Torej lahko pričakujemo, da tudi samostalnikov na *-ynik* ali *ynica*, ki so vendar izpeljani iz teh pridevnikov, ne bo. [...] Za sodobni knjižnojezikovni čut so vse to izpeljanke iz pridevnikov na *-len*, in ker izgovor *yn* pri njih ni mogoč, ne more biti niti pri samostalnikih, izpeljanih iz njih.« Za besede, ki jih zdaj izpeljujemo, to povsem drži. Toda npr. besede *kuhalnica* ne bo nihče, če jo še dobro pozna, povezoval s pridevnikom *kuhalen* in jo izvajal iz *kuhalna naprava*. Beseda, ki je stara in živi kontinuirano iz časov, ko so še veljali drugačni jezikovni zakoni, lahko tudi izolirano ohrani svojo nekdanjo podobo.¹⁰ Zato pri določenih besedah ni mogoče enostavno likvidirati izgovora *-ynik*, *-ynica*. O dubletnem izgovoru z *l* tudi pri takih besedah pa sem svoje stališče omenil že zgoraj.

O izgovoru *l-a* v *-lstvo* je Toporišič ugotovil, da je v slovarju predpisan izgovor *u*, če gre za izpeljavo iz imen za delujoče osebe s priponskim obrazilom *-lec* (*bralstvo*, *gledalstvo*). On bi še pri tretjem takem primeru (*gasilstvo*) dal izgovor *u*. Drugi primeri na *-lstvo* so izvedeni iz takih besed, ki imajo že same samo izgovor *l* (skoraj same tujke). V slovarju niti ni toliko opuščen izgovor *u* pri *gasilstvo* zaradi pomena »dejavnost gasilcev«, ampak se na splošno izpeljanke na *-lski* in *-lstvo* sicer ravna po *-lec*, vendar je izgovor malenkostno približan k *l* (prim. *bratomorilski*, *delodajalski*, *gasilski*).

Toporišič nadaljuje: »Za konec ne bo nezanimivo pogledati še, kako se pisni *l* izgovarja na koncu besede v imenovalniku ednine moškega ali ženskega spola in pri prislovih na *-l*. Takih samostalnikov je 162, izgovor samo na *u* pa je v slovarju zapisan le pri 6 (*drgal*, *drhal*, *cepel*, *domisel*, *čebul*, *fižol*), tudi *u* pa pri 5 (*bokal*, *globel*, *del*, *bil* in *dol*). Razen pri zelo pogostnem *fižol* hi tu povsod lahko dovolili tudi izgovor na *-l*; kajti če ima celo pogostni *del* variantni izgovor *-u/-l*, bi ga lahko imela tudi *drgal* ali *cepel* (primerjaj *kopel*).« Povsod bi bilo izgovor na *-l* težko dovoliti. *Domisel* je preveč vezana na *misel*. Pri domačih besedah se namreč izgovor na *-u* še kar drži. Med temi 162 samostalniki, ki jih omenja Toporišič (prav bi bilo okrog 180), so namreč razen tistih, ki imajo izgovor na *-u* ali tudi na *-u*, skoraj izključno tujke. Pri kritiki zahtevanega iz-

⁹ V gradivu so samo izpisi iz Sovreta in medicinski terminološki predlog (vendar besede tudi medicinski slovar nima).

¹⁰ Tudi pri pridevnikih na *-lan* je mogoče dobiti posamezne primere z izgovorom *yn* (npr. *kupilen*).

govora z *u* pa Toporišič ni upošteval, kako so te besede kvalificirane: *cepel* je nar. dolensko, *drgal* pa zastar. Pri obliki, ki je kvalificirana kot narečna, daje slovar narečni izgovor prilagojen knjižnemu sistemu in ta način Toporišič v nadaljevanju kritike pohvali. Zastarelih besed pa v današnjem knjižnem jeziku pravzaprav ne moremo uporabljati, ker so mrtve; če pa hočemo z njimi jezik arhaizirati, potem vzemimo še ustrezen izgovor (lahko pa bi se po mojem mnenju od tega odstopilo pri primerih kot *bezgalnik*, kjer gre za izgovor živega tvornega sufiksa). Da je pa pri *del* naveden »variantni izgovor z -u/-l-« (oz. prav -l/-u) je kljub pogostnosti te besede razumljivo iz tega, da je ta beseda za precej ljudi knjižna (oz. je pred časom bila knjižna), sprejeta iz knjižnega jezika v nadomestilo za njihovo narečno tujko *tal* in ta tujka je s svojim *l* še podpirala izgovor *l*-a pri *del*; tako se je pri *del* močno uveljavil izgovor z -l-. Pri prislovih na -mal (*dosegamal* itd.) se s Toporišičem nikakor ni mogoče sklicevati na to, da so to roditeljske množine, kjer je izgovor -l skoraj v celoti prodrli. V rod. mn. je izgovor *l* prodrli zaradi podpore drugih sklonov, to so pa okamenine, pri katerih se druge oblike ne uporabljajo in zato ne morejo vplivati. In spet moram pripomniti, da so ti prislovi okvalificirani kot zastar. (*dosega-*, *dotega-*) ali star. (*doteh-*, *dosih-*, *dotistih-*), torej niso več živi ali pa imajo arhaično patino. Je pa res, da je pri *crkel* in *dobrodošel* izgovor z *u* izpuščen po pomoti.¹¹

Do tu je Toporišič obravnaval po njegovem pozitivne lastnosti pravorečnih določitev v novem slovarju, nato preide na negativne. Med temi našteva zlasti odsotnost osnovnih pravorečnih določitev, o čemer sem pa svoje stališče povedal že zgodaj, tu bi dodal le še nekaj pojasnil k posameznim problemom.

Pri obravnavi izgovora izglasnih zvonečih soglasnikov se Toporišič sprašuje, ali je »ponazoritev izostala zato, ker se slovarniki v taki izrecni formulaciji niso mogli izreči za nauk Skrabca, Breznika, Ramovša in Bezlaja (ter Toporišiča), da v teh primerih govorimo nezveneči nezvočnik namesto zvonečega, in tako na tihem podpirajo, menda Šolarjev nauk, ki se od 30-ih let širi po naših jezikovnih priročnikih, da je namreč *d* v teh primerih na pol zvoneč oz. komaj še zvoneč.«

Pravzaprav je že iz sedanje formulacije v slovarju mogoče sklepati, da se zvoneči izglasni nezvočniki obravnavajo kot nezveneči, kajti v nasprotnem primeru jih ne bi bilo treba omenjati kot izjemo. Če bi bilo mišljeno samo pojemanje zvonečnosti pred pavzo (kot v SP), bi bilo to zajeto s točko asimilacije soglasnikov po zvonečnosti. Ker se v določenih pozicijah (pred samoglasniki in zvočniki) nezvočniki nujno realizirajo neasimilirano, je jasno, da je stališče SP 1935,¹² SP 1950, SP 1962, Ruplovega Slovenskega pravorečja 1946, Ss 1956 itd. o na pol zvonečih izglasnih soglasnikih in o potrebi prizadevati si jih izgovarjati zvoneče, nevzdržno.¹³ Tak izgovor je s stališča knjižnega jezika

¹¹ Mimogrede povedano je prvo varianto izgovora gesel pod *a* do *d* pripravil Toporišič in pri pregledovanju sem pri teh dveh primerih spregledal, da ni določen izgovor z *u*.

¹² Str. VI: »Izglasni zvoneči soglasniki zgubljajo v svojem končnem delu zven; *mráz*, *léd*, *hríb*, *bóg* si prizadevaj govoriti s končnim -z-, -d-, -b-, -g in po naravi sami postanejo ti glasovi na pol zvoneči.«

¹³ Da slovar res ni predvideval takega izgovora kot dosedANJI pravopisi, se dobro vidi tudi po tem, da določa pri sklopih kot *bogve*, *boglonaj*, *bognasvaruj* ipd. izgovor -kv-, -kl-, -kn- ipd.

neslovenski. Popolnoma nejasno mi je, kako je moglo tako določilo priti v SP 1935, od koder se je potem razširilo še v druge priročnike, saj je Ramovš, ki je odločal o pravorečju v SP 1955, že leta 1917 (LZ 1917, str. 502) nastopil proti Tomišku, ki je hotel ločiti med izglasnimi zvanečimi in nezvanečimi soglasniki. In pozneje je v HG II § 100, 119, 254 jasno povedal, da so izglasni soglasniki izgubili zven in da so zvaneči le ozko narečno omejeni.

O zapisih in branju tipa *i + V* sem odgovarjal že v SRL 19, 1971, str. 439 do 443. Tu Toporišič ponovno očita novemu slovarju »pravorečno diktaturo«, ki naj bi uvedel v tem tipu izgovor z zevom. Pravi, da je nastavek takega pojmovanja že v SP 1962. Seveda ni res, da bi šele SSKJ uvedel izgovor s hiatom. SP 1950 o tem ne govori, zato pa še ni rečeno, da je predvideval izgovor *j* v primerih s pisnim hiatom; prav nasprotno, ker bi bil izgovor z *j* posebnost nasproti pisni obliki, bi ga moral omenjati, če bi ga predvideval. Jasno pa je npr. povedano, da je v takih primerih tudi v izgovoru hiat, že v Ruplovem Slovenskem pravorečju (str. 32).

Toporišič pravi, da je komaj razumljiv tudi konservatizem slovarnikov v označevanju naših tonemov, saj jim je akut »rastoča intonacija«. Tu se sklicuje predvsem na svoji razpravi iz leta 1967 in 1968. Pripomnil bi, da slovar ne uporablja poimenovanja rastoča in padajoča intonacija, ampak akutirana in cirkumflektrirana. Ker se je doslej skoraj redno uporabljala oznaka rastoča in padajoča intonacija, je to zaradi lažjega identificiranja navedeno le enkrat v oklepaju. Sam sem leta 1966 v članku Premene tonemov v oblikoslovnih vzorcih slovenskega knjižnega jezika (JiS XI 24) pojasnil ta način poimenovanja z naslednjimi besedami: »Pri tonemskem naglaševanju ločimo na naglašenihi vokalih dve intonaciji, ki ju tradicionalno imenujemo rastoča in padajoča. Ker pa značilnost njunega melodičnega poteka ni samo v tem, da raste ali pada, ampak je večinoma pri prvi padajoče rastoč in pri drugi rastoče padajoč ali pa se nasprotje med njima kaže samo v relativni višini, ju je bolje imenovati kar po znakih, s katerima ju označujemo: akutirana namesto rastoča in cirkumflektrirana namesto padajoča.«

V uvodu uporabljena terminologija mislim, da je torej v redu. Res pa je, da je v slovarskem delu slovarja *akut* razložen kot »grafično znamenje za /.../ rastočo intonacijo« oz. »rastoča intonacija«, *akutirati* »izgovoriti rastočo intonacijo« ipd. Toda pri teh razlagah nisem sodeloval jaz, ampak jih je predlagal Toporišič kot terminološki svetovalec za lingvistično terminologijo. V kartoteki Inštituta za slovenski jezik SAZU so npr. taki listki s Toporišičevimi predlogi za razlage: *akut* »/.../ 3. znamenje za dolgi, rastočo intonirani vokal«, *metatonični akut* »iz padajoče intonacije premenjeni v rastočo«, *akutiran* »z rastočim toničnim potekom«, *cirkumflektriranje* »izgovorjava s padajočo intonacijo«, *cirkumflektriran* »s padajočim toničnim potekom; sin.: potisnjen, padajoče intoniran«, *cirkumflektrirati* »1. izgovoriti s padajočo intonacijo, 2. besedi pripisati znak za padajočo intonacijo« itd.

Med drobnostmi Toporišič navaja: »V § 175 se (z nespretno formulacijo?) izmed zvočnikov izvzema fonem *v*. Če ne gre za nespretno formulacijo, to pomeni, da ima SSKJ I argumente, ki restavrirajo nezvočniški status tega fonema /.../«. Formulacija v § 175 je nekak povzetek moje prvotne formulacije (glej zgoraj) in je pravzaprav mišljen pri opombi o zvočnikih zlogotvoren ali ne-

zlogotovoren izgovor zvočnikov (tipi *film, birmski, črv, drl*), pri opombi o *v* pa je mišljena premena *v-u* in zato seveda ni v tem nobenega poskusa restavrirati nezvočniški status fonema *v*. — O primerih tipa *drl, nesel* glej zgoraj. — Za *bridge* naj bi bil napačno zapisan izgovor *-dž* namesto *-č*,¹⁴ toda v oglatem oklepaju nimamo strogega fonetičnega zapisa, saj je v uvodu slovarja v § 175 povedano, da na osnovna pravila (med temi je naštet tudi izgovor izglasnih zvenecih soglasnikov) slovar ne opozarja. Po moji prvotni formulaciji (glej zgoraj) pa bi bilo celo izrecno zapisano, da osnovna pravila tudi v oglatem oklepaju niso upoštevana. V oklepaju tudi niso upoštewane asimilacije, npr. *camera obscura* [kamera *obskura*]. Mislim, da tak način ni napačen, saj je s tako zapisanim izgovorom podana tudi že oblika, ki bi bila, če bi se beseda bolj udomačila, primerna za poslovenjeno pisavo. — Beseda *blues* se po podatkih strokovnjakov za to glasbo izgovarja s *s*. — Toporišiču se zdi glede na to, da se zgodovinsko upravičeni polglasnik v drugih kategorijah v slovarju precej ohranja, preuranjeno opuščeni (alternativni) izgovor s polglasnikom pri sufiksu *-en* v položaju za dvema soglasnikoma: tip *družben, umstven*. Resnici na ljubo bi tudi on lahko priznal, da v teh primerih nihče ne govori več polglasnika, ampak nasprotno zelo pogosto slišimo celo naglašen *-én*, ki ga pa slovar ni upošteval. Tudi drugod je slovar precejkrat dovolil izgovor z *e* prim. npr. pri besedah (in njihovih izpeljankah) *bebljati, beganica, bezljati, cefrati, cezeti, cvesti, čebela, čemerén*, kar glede na celotno število polglasnikov v korenskih zlogih nikakor ni majhen odstotek. Pa še to: izgovor polglasnika v sufiksu *-en* v položaju za dvema soglasnikoma je bil opuščeni na Toporišičev predlog.

(Se bo nadaljevalo)

Jakob Rigler

SAZU, Ljubljana

Slovenska slovnica za Italijane Bruna Guyona

Slovenci in Italijani živijo že 1400 let kot sosedje na vzhodni italijanski meji, ki pa ni ostra črta, ampak obsega več ali manj širok pas, kjer se oba naroda mešata, pogosto celo v isti družini. Zato je razumljivo, da se hočeta sosednja naroda spoznati, predvsem jezik drug drugega, saj je jezik sredstvo, ki omogoča medsebojno občevanje in odkrivanje kulturnih vrednot. Izobraženci narodne manjšine so po sili razmer dvojezični, zato so kot nalašč poklicani, da skrbijo za medsebojno poznavanje, tudi s pisanjem slovnice lastnega in tujega jezika.

Slovenski izobraženci iz obmejnega pasu so vedno skrbeli za to, da bi italijanski narod seznanili s slovenščino, o tem priča kakih dvajset slovenskih slovnice, ki so jih napisali za Italijane. Največ jih je izšlo v Trstu (8), Gorici (5), Vidmu (2), večina torej v obmejnem pasu.

¹⁴ Takih primerov je še nekaj več, npr. *chartreuse* [šartréz], *happy end* [hěpi ènd].

Ce pustimo ob strani prve poskuse, ki so jih napravili Fra Gregorio Alasia da Sommaripa,¹ Vincenzo Franul von Weissenthurn,² Joseph Premru³ in Giuseppe Loschi, ki je prevedel Sketovo slovensko slovnico za Nemce,⁴ je napisal prvo pomembnejšo slovensko slovnico za Italijane Bruno Guyon.⁵

Bruno Guyon (nekateri ga pišejo Gujon) je bil beneški Slovenec in se je rodil 1865 v Špetru Slovenov (Sv. Peter ob Nadiži), dovršil osnovno šolo v domači vasi in Čedadu, gimnazijo pa v Vidmu. Na univerzi v Milanu je bil učenec furlanskega znanstvenika Graziadia Isaija Ascolija, ki je odkril v njem Slovenca, nadarjenega za jezikoslovje. Spodbudil ga je in Guyon se je kot samouk dobro naučil materinščine, a tudi srbsčine, o kateri je napisal teoretično-praktično slovnico (*Grammatica teorico-pratica della lingua serba*, Milano 1919).

Guyona so v prvi vrsti zanimala krajevna imena v Beneški Sloveniji in Julijski krajini in o tem je napisal več razprav, npr. O slovanskem elementu v krajevnem imenoslovju Julijske krajine, Krajeslovne raziskave med Terom in Sočo, Slovanski element v albanščini tostranske Kalabrije idr.

Leta 1902 je Guyon izdal v znanih priročnikih Hoepli v Milanu *Grammatica, esercizi e vocabolario della lingua slovena* (313 strani). V Uvodu govori o potrebi, da Italijani spoznajo slovenski jezik, ker »govori tostran Julijcev v Furlaniji še kakih štirideset tisoč prebivalcev slovenščino...«, ker so raztresena slovanska krajevna imena v Furlaniji in deloma v Benečiji, ker je slovenščina najbolj harmonično razvila fonetični sistem in ker z znanjem slovenščine najlažje študiramo ostale slovanske jezike.

Slovnica ima praktične namene in je razdeljena v pet oddelkov. V prvem obravnava fonetiko, zelo podrobno in na več mestih zastarelo. Sam pravi, da se je držal uvoda v Pletersnikov slovar, zato ima preveč diakritičnih znakov, ki so za tujca nerazumljivi. Znanstvenikom je hotel pokazati različne spremembe v sklanjavi in spregatvi, na koncu pa se zaveda, da »bi bil ta del mogoč izpustiti«. Razen iz Pletersnika je zajemal še iz slovnice, ki so bile napisane za Nemce (in našteva Miklošiča, Murka, Sketa, Janežiča, Šumana in Škrabčeve spise).

Drugi del G. slovnice obsega sklanjatev in spregatev; tudi tu se G. pogosto spušča v prevelike podrobnosti in zastarelosti. Pri moški sklanjavi obravnava posebej samostalnike bitij in stvari, trdo in mehko sklanjatev (npr. tudi v I. sklanjavi — *riba : volja*). Uporablja vokativ in trdi, da imajo m. sam. v rod. na -u v množini dva poudarka, npr. *grād-óp-i, grād-óv*... (pozna pa tudi krajšo obliko *grad-je (i), grad-ij*..., brez naglasa). Glagol je kljub manjšim netočno-

¹ Fra Gregorio Alasia da Sommaripa: *Vocabolario italiano e schiavo*. Udine 1607, 111 listov.

² Vincenzo Franul von Weissenthurn: *Saggio grammaticale italo-cragno-lino*. Trst 1811, str. 355.

³ Joseph Premru: Nova nabéra laških, nemških in slovenskih pogovorov (naslov je trojezičen in tudi teksti). Gorica 1850, str. 255; II. izd. 1865; III. izd. 1882 (sodeloval duhovnik Ivan Rejec); IV. izd. 1892; V. izd. 1900; VI. izd. 1905; VII. izd. 1910.

⁴ Jakob Sket: *Grammatica della lingua slovena*, prevedel dott. prof. Giuseppe Loschi. Udine 1893, str. 483.

⁵ Prof. Bruno Gujon, Trnkov koledar 1972, Gorica 1972, 105—108.

stím dobro razložil, le v I. vrsti je izpustil razred na -r, -l in deleležniki na -e niso vsi pravilni (*nesé, šteje...*).

V tretjem delu so zbrane besede po pomenskih skupinah, kot so vera, elementi, čas, človek itd., sledijo jim Vsakdanji razgovori. V tem delu je toliko napak, da dokazujejo, kako slabo je Guyon praktično obvladal slovenščino. Prof. Budal je o tem zapisal: »In res, kar je povzeto po učenih, temeljitih slovenskih virih, ki jih pisatelj omenja, je dobro podano, lepo razloženo in daje precej točno sliko našega jezika. Le kjer Guyon zajema iz svojega lastnega znanja slovenščine, kakor v pogovorih, se resna slovnica prevrže skoro v humorističen zabavnik.«⁶

V četrtem delu je antologija slovenske proze in poezije, zelo skromna (vsega 17 strani), zato ne more nuditi predstave o slovenski literaturi (Prešeren je npr. zastopan s Pod oknom, Pevcu in sonetom Kupido). Bogat pa je slovar v zadnjem delu, slovensko-italijanski in obratno.

Leta 1917 je Guyon pripravil novo izdajo in ji dal naslov *Grammatica teorico-pratica della lingua slovena*. Druga, popravljena in razširjena izdaja. Hoepli, Milano 1918, str. 343.

V uvodu pravi, da je pravzaprav razširil samo praktični del, ker ga je zahteval »sedanji trenutek«. Tedaj so namreč italijanske čete na vzhodnem bojišču že zasedle nekaj slovenskih krajev, zato je Guyon pripravil slovnico tudi za tamkajšnje vojake in karabinjerje.

Guyon je kot samouk napravil, kolikor je mogel. Znanstveni del je za čas in razmere dovolj dober in knjiga je brez dvoma dosegla namen: seznanila je širši krog Italijanov s slovenščino, z jezikom naroda, ki je bil zaradi sto in stoletne vključitve v Avstrijo le malo znan. Dosegel pa je tudi, da je izšla njegova knjiga v Milanu in v tako odlični zbirki, kot so bili Priročniki Hoepli (Manuali Hoepli).

Martin Jevnikar

Univerza, Padova

ANTON AŠKERC V NEMŠKIH PREVODIH BIBLIOGRAFIJA

I. Abecedni pregled prevodov

Afanasij Sjemjonovič (I, 274)

1. Afanasius Sjemjonovič. [Ach, ein Held bist du, Ivan Vasiljevič.] [Oh, junak si, car Ivan Vasiljevič.] [Prev.] Dr. Gojmir Krek. (Odlomek.) Studie 1899, str. 57.

Anka (I, 24)

2. Anka. (Anka wandert einsam längs der Felder.) [Prev.] Dr. Gojmir Krek. Studie 1899, str. 80–82.

⁶ Slavko Slavec (Andrej Budal): Nekaj italijanskih glasov o Južnih Slovanih, Luč, L., Trst 1927, 79.

Balada o Čožotih

3. Ballade von den Chioggioten. [Prev.] Dr. Rudolf Andrejka.
SKuSL 1916, str. 20—23.
* Original se nahaja v: A. Aškerc: Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih morskih ribičev. — Ljubljana: L. Schwentner 1908, str. 56 sl.

Balada o potresu (I, 45)

4. Das Erdbeben. (Ein Fahnengeflatter, ein Glockengeläut.) [Prev.] Dr. Gojmir Krek.
Studie 1899, str. 32 sl.

Balada o sv. Martinu (I, 258)

5. Die Ballade vom Hl. Martin. Ins Deutsche übertragen von Zlatko Gorjan. Belgrader Zeitung, 2/1925, 273, 2.

Boj pri Pirotu (I, 57)

6. Der Kampf bei Pirot. [Doch, König, wenn sterben ich werde.] [A, kralj moj, ko smrt me poljubi.] [Prev.] Dr. Gojmir Krek. (Zadnja strofa.)
Studie 1899, str. 59.

Božična pesem siromakova (I, 215)

7. Weihnachtslied eines Armen. [Nur wer mit Elend selbst gerungen hat.] [Le kdor občutil sam je kdaj gorjé.] [Prev.] Dr. Gojmir Krek. (Zadnja strofa.)
Studie 1899 str. 73.
8. Weihnachtslied der Armen. (Im leuchtenden Palaste wardst du nicht geboren.) [Prev.] Mina Conrad-Eybesfeld.
Der Gral. Essen. 15/1921, 11/12, str. 518 sl.
9. Weihnachtslied der Armen. [Prev.] Hermann Wendel. (Odlomek.)
Wendel, H.: Aus drei Kulturen 1922, str. 235.

Brodnik (I, 16)

10. Der Fährmann. (Mit donnerndem Dröhnen, durchs Thor/ Gigantischer Felsen hervor/ Wälzt Sava die langsamen Wogen.) [Prev.] Gojmir Krek.
SA 1895, str. 241 sl.
11. Der Fährmann. Aus dem Slovenischen des Anton Aškerc übersetzt von Gojmir Krek.
Ö-uR, 23/1898, str. 175 sl.
12. Der Fährmann. [Prev.] Dr. Gojmir Krek.
Studie 1899, str. 43 sl.
* Prva objava prevoda v Gregor Krek: Slavische Anthologie.
Ponatis v Österreichisch-ungarische Revue. Wien. 23. letnik.
13. Der Fährmann. [Prev.] Dr. Rudolf Andrejka.
AsD 1932, str. 7 sl.
14. Der Fährmann. Aus dem Slowenischen von Dr. Rudolf Andrejka.
Morgenblatt, 47/1932, 159, 10 (= 12. 6. 1932).

Buda v bramanski knjižnici (II, 64)

15. Budha in der Bibliothek der Bramanen. [Prev.] -n- [= Anton Funtek]. LZtg, 118/1899, 298, 2588 (= 30. 12. 1899).
* Podatek o avtorju iz spremnega besedila.
16. Budha in der Bibliothek der Bramanen. [Prev.] Anton Funtek. (Odlomek). ATbl, 25/1910, 178, 3 (= 6. 8. 1910).
* Objavljeno v članku: Karl Glaser: Anton Aškerc.

Čaša nesmrtnosti (I, 47)

17. Der Becher der Unsterblichkeit. [Prev.] Dr. K[arl] Glaser. Südsteirische Presse, 2. 12. 1905, št. 96.
18. (Schmückt das graue Haupt der bunte Turban.) (Turban pisan diči ruso glavo.) [Prev.] Karel Glaser. (Odlomek.) ČZN 1954, 35.
* Objavljeno v članku: Dr. Anton Dolar: Prof. dr. Karol Glaser. Obris življenja in dela.

Čuj veter piše razdivjan (II, 12)

Gl. Glas vetrov.

Delavčeva pesem o premogu (II, 57)

19. Die Kohlengräber. [Prev.] Etbin Kristan. Arbeiter Zeitung, 27. 1. 1900.
20. Die Kohlengräber. [Prev. Etbin Kristan.] Sozialistische Monatshefte, 1900. št. 12.
21. Arbeiterlied von der Kohle. [Prev.] Hermann Wendel. (Odlomek.) Wendel, H.: Aus drei Kulturen 1922, str. 256.

Dvorski norec (I, 83)

22. Der Hofnarr. [Prev.] Anton Funtek. LZtg, 109/1890, 80, 638 (= 9. 4. 1890).
* Objavljeno v članku: Anton Funtek: Balladen und Romanzen.
23. Der Hofnarr. (Lehne nicht so einsam träumend.) [Prev.] Anton Funtek. LZ, 10/1890, 12, 763 (= 1. 12. 1890).
* Avtor in prevajalec iz spremnega besedila. Ponatis iz Laibacher Zeitung, 9. 4. 1890.
24. Der Hofnarr. [Prev.] Anton Funtek. Politik, 13. 9. 1893.
25. Der Hofnarr. [Prev.] Anton Funtek. SA 1895, str. 236 sl.
26. Der Hofnarr. [Prev.] Anton Funtek. Studie 1899, str. 89 sl.
* Prej objavljeno v Krekovi antologiji (Slavische Anthologie).
27. Der Hofnarr. In das Deutsche übertragen von A[rmer] M[ann] [= Franjo Selak].

ATbl. 14/1899, 294, 9 (= 25. 12. 1899).

* Objavljeno pod skupnim naslovom: Slovenische Poesie.

Epilog (II, 214)

28. Epilog. (Die letzte Seite und das letzte Wort.) [Prev.] Dr. Karl Glaser.
Glaser, K.: Kritike in prevodi 1906, str. 17—19.

Glas vetrov (= Čuj veter piše razdivjan) (II, 12)

29. Sturmesrufen. [Ihr Sturmesstimmen, ernst und groß.] [O glas vetrov, resen tako.] [Prev.] Dr. Gojmir Krek. (Zadnja strofa.)
Studie 1899, str. 19.

Grešnik (I, 327)

30. Der Sünder. [Prev.] F[ranjo] S[elak].
Stimmen aus Bosnien, 1898, št. 11.
* Popisano po M. Boršnik: Aškerčeva bibliografija. Maribor 1936.
31. Der Sünder. (Am Ganges in einsamer Hütte.) [Prev.] Dr. Gojmir Krek.
Studie 1899, str. 34—36.
32. Der Sünder. [Prev. Franjo Selak.]
ATbl. 19/1904, 161, 4 (= 16. 7. 1904). (Odlomek.)
* Objavljeno v članku: Franjo Selak: Anton Aškerc.

Grofu Karlu Snoilskemu (II, 252)

33. Dem Grafen Snoilsky. Prev. Dr. Karl Glaser.
ATbl. 25/1910, 184, 3 (= 7. 8. 1910).
* Objavljeno v članku: Karl Glaser: Anton Aškerc.

Iškarjot (I, 231)

34. Ischariot. [Prev.] -n- [= Anton Funtek].
LZtg. 120/1901, 78, 637 (= 5. 4. 1901).

Iz dnevnika starega pesimista (II, 16)

35. Aus dem Tagebuche eines alten Pessimisten. [Prev.] -n- [= Anton Funtek].
LZtg 118/1899, 298, 2387 (= 13. 12. 1899).
* Avtor iz spremnega besedila.

Izlet (Skozi eter neskončni) (II, 21)

36. (Durch unendlichen Äther.) [Prev.] Franjo Selak. (Odlomek.)
ATbl. 19/1904, 161, 4 (= 16. 7. 1904).
* Objavljeno v članku: Franjo Selak: Anton Aškerc.

Javor in lipa (I, 29)

37. Ahorn und Linde. [Prev.] Fr[anjo] Selak.
Politik, 1893, št. 254 (= 13. 9. 1893).
38. Ahorn und Linde. [Prev.] Fr[anjo] Selak.
LZ, 13/1893, 11, 703 (= 1. 11. 1893).

* Ponatis iz praške Politike (1895, št. 254). Podatek o prevajalcu na str. 639.

39. Ahorn und Linde. (Von bleichem Monde beschienen.) [Prev.] Franz Selak.

SA 1895, str. 230 sl.

40. Ahorn und Linde. Prev. F[ranjo] S[elak].

Stimmen aus Bosnien, 1898, št. 11.

* Popisano po: Marja Boršnik: Aškerčeva bibliografija. Maribor 1936.

41. Ahorn und Linde. [Prev.] Franz Selak.

Studie 1899, str. 101.

* Ponatis iz: Politik. Prag. 1895, št. 254. Ta prevod se nahaja tudi v Krevkovi antologiji (Slavische Anthologie).

42. Ahorn und Linde. [Prev.] Franjo Selak.

ATbl, 19/1904, 155, 5, (= 9. 7. 1904).

* Objavljeno v članku: Franjo Selak: Anton Aškerc.

43. Ahorn und Linde. [Prev.] Mavro Špicer.

ATbl, 22/1907, 74, 11 (= 30. 3. 1907).

* Objavljeno pod skupnim naslovom: Südslavische Poesie.

Jaz (I, 178)

44. Ich. (Flöß' Furcht ich ein vielleicht auch dir). [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 98—100.

Jesenske pesni (LZ, 3/1885, 11, 673—674)

45. I. (Sieh, fahlgelbbraun färbt sich das Laub). (Glej rumen že bukov je gaj). [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 18.

46. III. [Ich lehne am Fenster und starre euch nach]. [Pri oknu slonim in za vami strmim]. [Prev.] Dr. Gojmir Krek. (Zadnja strofa.)

Studie 1899, str. 15.

Kadi se njiva (II, 15)

47. (Es dampft der Acker pflugerschlossen). [Prev.] Franjo Selak. (Odlo-mek).

ATbl, 19/1904, 161, 4 (= 16. 7. 1904).

* Objavljeno v članku: Franjo Selak: Anton Aškerc.

Kosa (I, 177)

48. Die Sense. [Prev.] F[ranjo] S[elak].

Stimmen aus Bosnien, 1898, št. 4.

49. Die Sense. (Horch, es dengelt seine Sense). [Prev.] F[ranz] S[elak].

Studie 1899, str. 42.

* Ponatis iz: Stimmen aus Bosnien 1898, št. 4.

50. (Horch, es dengelt seine Sense) [Prev.] Franjo Selak.

ATbl, 19/1904, 155, 5 (= 9. 7. 1904).

* Objavljeno v članku: Franjo Selak: Anton Aškerc.

Kronanje v Zagrebu (I, 151)

51. Die Krönung zu Agram. [Prev.] Johann Souvan. (Odlomek).
Politik, 1890, št. 206 (= 29. 7. 1890).
52. Die Krönung zu Agram. [Als König zum erstenmal schau' ich euch heut'].
[Kot kralj dnes prvič gledam vas.] [Prev.] Johann Souvan.
Studie 1899, str. 79. sl.
* Ponatis iz: Politik. Prag. 1890, št. 206.

List iz kronike Zajčke (I, 88)

55. Ein Blatt aus der Chronik des Zajcer Klosters. (Ruhmbekränzter, großer heil'ger Bruno.) [Prev.] Gojmir Krek.
SA 1895, str. 232—235.
54. Ein Blatt aus der Chronik des Zajcer Klosters. Prev. Dr. Gojmir Krek.
Studie 1899, str. 37—41.
* Prva objava prevoda v Gregor Krek: Slavische Anthologie.

Luč iz neskončnosti (I, 19)

55. Licht aus endlosem Raum. [Prev.] -n- [= Anton Funtek].
LZtg, 118/1899, 298, 2387-2388 (= 30. 12. 1899).
* Avtor iz spremnega besedila.

Mejnik (I, 86)

56. Der Grenzstein. In das Deutsche übertragen von A[rmer] M[ann] [= = Franjo Selak].
ATbl, 14/1899, 294, 10 (= 23. 12. 1899).
* Objavljeno pod naslovom: Slovenische Poesie.
57. Der Grenzstein. Aus dem Slovenischen übertragen von Vinko Gaberski.
Mariborer Ztg, 77/1937, 293, 11.
* Objavljeno pod naslovom: Klassische Balladendichtung der Slovenen.

Moja Muza (I, 161)

58. Meine Muse. [Prev.] Karel Glaser.
Edinost, 22/1897, 96 [izdaja za četrtak] (= 12. 8. 1897).
* Objavljeno v članku: Karel Glaser: Naše polemike.
59. Meine Muse. (Meine Muse ist kein zartes, / Feines, blasses, kleines Fräulein.) [Prev.] Dr. Gojmir Krek.
Studie 1899, str. 22.
60. Meine Muse. [Prev.] Gojmir Krek.
ATbl, 25/1910, 178, 2 (= 6. 8. 1910).
61. Meine Muse. [Prev.] O[tto] H[ausen].
Hauser, O.: Weltgeschichte der Literatur 1910, II, str. 364.
62. [Meine Muse.] [Prev.] Hermann Wendel.
Wendel, H.: Aus drei Kulturen 1922, str. 231.

Muteč osojski (I, 234)

63. Der Stumme von Ossiach. (Gegrüßt, Du Ort des Friedens, Du Kloster

altersgrau.) Aus dem Slovenischen des A. Aškerc übersetzt von A[nton]
Funtek. Laibach.

Ö-uR, 19/1896, 1, 61 sl.

64. Der Stumme von Ossiach. [Prev.] Anton Funtek.

Studie 1899, str. 103 sl.

* Ponatis iz Österreichisch- Ungarische Revue. Wien.

Na Kale-mejdanu (I, 191)

65. Am Kalé-Mejdan. [Prev.] Katharina A. Jovanovits.

JA 1932, str. 51 sl.

66. Am Kalé-Mejdan. [Prev.] Katarina A. Jovanović.

Bilder Woche, 1/1937, 9, 21.

* Ponatis iz Jugoslawische Anthologie 1932.

67. Am Kalemegdan. [Prev.] Katarina A. Jovanović.

Bilder Woche, 3/1939, 33, 13.

Na maškoradi (Hej, kaj tu mask pestrih se gnete nocoj) (LZ 15/1895, 2, 65)

68. Auf der Maskerade. (Hei, viele buntschillernde Masken gib'ts heut.)

[Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 17.

Napoleonova ljubica (II, 290)

69. Napoleons Liebchen. Übersetzt von Ružica [Dončević].

Slavonische Presse, 20/1904, 186, 2—5.

Pesnik Selim (II, 146)

70. Der Dichter Selim. [Prev.] Dr. K[arl] Glaser.

Südsteirische Presse, 9. 12. 1905, št. 98.

Pevčev grob (I, 30)

71. Des Sängers Grab. [Prev.] Anton Funtek.

LZtg, 109/1890, 80, 637 sl. (= 9. 4. 1890).

* Objavljeno v članku: Funtek: Balladen und Romanzen.

72. Des Sängers Grab. (Hier also die Stätte, wo einsam er ruht.) [Prev.]
Anton Funtek.

LZ, 10/1890, 12, 762 sl. (= 1. 12. 1890).

* Ponatis iz Laibacher Zeitung, 9. 4. 1890. Avtor in prevajalec iz sprem-
nega besedila.

73. Des Sängers Grab. [Prev.] Anton Funtek.

Politik, 13. 9. 1893.

74. Des Sängers Grab. (Hier also die Stätte, wo einsam er ruht.) [Prev.]
Anton Funtek.

SA 1895, str. 237—239.

75. Des Sängers Grab. [Prev.] Anton Funtek.

Stimmen aus Bosnien, 1898, št. 11.

* Popisano po: Marja Boršnik: Aškerčeva bibliografija.

76. Des Sängers Grab. [Prev.] Anton Funtek.
Studie 1899, str. 106—108.
77. Des Sängers Grab. [Prev.] Franjo Selak.
ATbl, 19/1904, 155, 5 (9. 7. 1904).
* Objavljeno v članku: Franjo Selak: Anton Aškerc.

Poslednja straža (I, 251)

78. Die letzte Wache. Aus dem Slovenischen des A. Aškerc übersetzt von A[nton] Funtek.
Ö-uR, 19/1896, 1, 62 sl.
79. Die letzte Wache. [Prev.] Anton Funtek.
Studie 1899, str. 85 sl.
* Ponatis iz: Österreichisch-Ungarische Revue.
80. Die letzte Wacht. Dramatische Szene. Nach der gleichnamigen Ballade von Anton Aškerc. Von Richard Batka. Musik von Friedrich Schirza. — Prag: Verlag des Dürerbundes für Österreich 1905. 15 + (I) str., 8°.
* Popisano po: Bibliografija prevodov iz slovenskega leposlovja. Ljubljana 1971. Št. 17 (France Dobrovoljc).

Poslednje pismo (I, 22)

81. Der letzte Brief. [Prev.] Fr[anz] Selak.
Politik, 1893, št. 254 (= 13. 9. 1893).
82. Der letzte Brief. (Ein langes halbes Jahr verflog.) [Prev. Franjo Selak.] LZ, 13/1893, 11, 703 (= 1. 11. 1893).
* Podatek o prevajalcu na str. 639. Ponatis iz praške Politike (1893, št. 254).
83. Der letzte Brief. (Sechs lange Monde sind's, o Gram, / Seitdem von Haus er Abschied nahm.) [Prev.] Gojmir Krek.
SA 1895, str. 231 sl.
84. Der letzte Brief. [Prev.] F[ranjo] S[elak].
Stimmen aus Bosnien, 1898, št. 11.
* Popisano po: Marja Boršnik: Aškerčeva bibliografija.
85. Der letzte Brief. [Prev.] Franjo Selak.
ATbl, 19/1904, 155, 5 (= 9. 7. 1904).
* Objavljeno v članku: Franjo Selak: Anton Aškerc.

Pramloča (I, 305)

86. Pramlotscha. [Prev. Dr. Karl Glaser.]
ATbl, 25/1910, 178, 3 (= 6. 8. 1910).
* Objavljeno v članku: Karl Glaser: Anton Aškerc.

Pred Cesarjem (I, 125)

87. [Der Türke überfällt uns seit je.] [Od nekdanj napada nas Turek.] [Prev.] Hermann Wendel. (Odlomek.)
Wendel, H.: Aus drei Kulturen 1922, str. 234.

Prva mučenica (I, 111)

88. Die erste Märtyrerin. (Der Holzstoff ist hoch aufgeschichtet.) [Prev.]

Anton Funtek.

Studie 1899, str. 110—112.

Red sv. Jurja.

89. Der St. Georgsorden. Schlußszene. Übersetzt von Fr[anjo] Selak.

ATbl, 19/ 1904, 175 (= 30. 7. 1904).

Satanova smrt (I, 308)

90. Satans Sterben. (Wie sie weinen, ach! und wie sie stöhnen so laut.)

[Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 63—68.

Slovenska legenda (I, 65)

91. Slovenische Legende. [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 28—30.

Solus (I, 60)

92. Solus. Prev. -n- [= Anton Funtek].

LZtg, 120/1901, 124, 1041 sl. (= 1. 6. 1901).

Staremu pisatelju (I, 169)

93. [Denn nur das Volk — dess seit bedacht — / Das für die heimatliche Erde.]

[A narod le — učiš nas ti.] [Prev.] Dr. Gojmir Krek. (Zadnja strofa.)

Studie 1899, str. 109.

Stari grad (I, 12)

94. Das alte Schloß. (Dort ragt auf zerklüfteten Felsen.) [Prev.] Gojmir Krek.

SA 1895, str. 239 sl.

95. Das alte Schloß. Aus dem Slovenischen des Anton Aškerc übersetzt von Gojmir Krek. Graz.

Ö-uR, 23/1898, str. 174 sl.

96. Das alte Schloß. [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 76—78.

* Prva objava prevoda: Krek: Slavische Anthologie. Ponatis: Österreichisch-Ungarische Revue, 23. letnik, 2. in 3. snopič.

Sveti ogenj (I, 302)

97. Das heilige Feuer. [Die Flamme der Begeisterung für Wahrheit / Und Recht.] [O, plamen za resnico in pravico.] [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

(Zadnja strofa.)

Studie 1899, str. 92.

Svetopolkova oporoka (I, 18)

98. Svetopulks Testament. [Prev.] Dr. K[arl] Glaser.

Südsteirische Presse, 1905, št. 84 (= 21. 10. 1905).

99. Svatopluka Vermächtnis. (Laut erschallt des Krieges Horn in Mähren.)

[Prev.] Dr. Rudolf Andrejka.

ASD 1932, str. 9—11.

Še nikoli! (II, 227)

100. Niemals noch. [Prev.] Franjo Selak.

ATbl, 19/1904, 178 ali 179, 5 (= 6. 8. 1904).

* Objavljeno v članku Franjo Selak: Anton Aškerc.

Titus Marcus (I, 294)

101. Titus Marcus. [Wann erfüllt sich, was du prophezeiet?] [Kdaj izpolni preroštvo se tvoje?] [Prev.] Dr. Gojmir Krek. (Odlomek.)

Studie 1899, str. 58.

V Husrev-begovi džamiji (I, 186)

102. In Begs Dschamie. [Ich ehr' meinen Gott.] [Po svoje jaz — vi pa po svoje.] [Prev.] Dr. Gojmir Krek. (Odlomek.)

Studie 1899, str. 105.

V katakombah (II, 39)

103. In den Katakomben. [Prev.] -n- [= Anton Funtek].

SZtg, 118/1899, 298, 2388 (= 30. 12. 1899).

* Podatek o avtorju iz spremnega besedila.

Večna luč (I, 163)

104. Das ewige Licht (Auf weite Eb'nen blinkt hinaus.) [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 45.

Zarja (II, 229)

105. Morgenröthe. [Prev.] Franjo Selak.

ATbl, 19/1904, 178 ali 179, 5 (= 6. 8. 1904).

* Objavljeno v članku: Franjo Selak: Anton Aškerc.

Zimska romanca (I, 52)

106. Winterromanze. (Fünf Monate!?... Nun also bis zum Mai.) [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 87 sl.

Zvečer (LZ, 2/1882, 4, 194)

107. Abends. (Sich dort ein Blüten noch.) [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 16 sl.

Želje (Ko nagne se življenju mi solnce na zapad) (LZ, 2/1882, 11, 674)

108. Wünsche. (Wenn meines Lebens Sonne geneigt zum Sinken ist.) [Prev.] Dr. Gojmir Krek.

Studie 1899, str. 14.

Neuvrščeni so ostali naslednji prevodi v nemščino

1. Etbin Kristan, prevodi Aškerčevih balad

Arbeiter Zeitung, Wien, 1897.

Gl. Nova doba 1898, 168; LZ 1912, 535

2. Anton Funtek, nekaj prevodov?

Aus fremden Zungen. Stuttgart, Leipzig, Pred 1899?

Gl. pismo A. Kreku 18. 11. 1899.

3. Stotnik Martinčič, nekaj prevodov

Por. A. Glaserju 26. 10. 1905

II. Imensko kazalo prevajalcev

- A. M. (= Armer Mann) gl. Selak, dr. Franjo
 Andrejka, dr. Rudolf (1880—1948)
 3, 13, 14, 99.
- Batka, Richard (1868—1922)
 80.
- Conrad-Eybesfeld, Mina (1895—)
 8.
- Dončević, Ružica (psevdonim: Ružica)
 (69).
- F. S. gl. Selak, dr. Franjo
- Funtek, Anton (šifra: -n-) (1862—1932)
 (15), 16, 22, 23, 24, 25, 26, (34), (35), (55), 62, 64, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79,
 88, (92), (103).
- Gaberski, Vinko
 57
- Glaser, Dr. Karl (Karel) (1845—1913)
 17, 18, 28, 33, 58, 70, (86), 98.
- Gorjan, Zlatko (1901)
 5.
- Hauser, Otto (1876—1944)
 (61).
- Jovanovits, Katharina A. (= Katarina A. Jovanović) (1869—1934)
 65 66, 67.
- Krek, Dr. Gojmir (1875—1942)
 1, 2, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 29, 31, 44, 45, 46, 53, 54, 59, 60, 68, 83, 90, 91, 93, 94,
 95, 96, 97, 101, 102, 104, 106, 107, 108.
- Kristan, Etbin (1867—1953)
 19, 20.
- n- gl. Funtek, Anton
- O. H. gl. Hauser, Otto
- Ružica gl. Dončević, Ružica
- Selak, Franjo (Franc, Franz, Fran) (šifre F. S.; Fr. S.; A. M.; T) (1847—1906)
 (27), (30), (32), 36, 37, 38, 39, (40), 41, 42, 47, (48), (49), 50, 56, 77, 81, (82),
 (84), 85, 89, 100, 105.
- Souvan, Johann (= Ivan) (1848—1912)
 51, 52.
- Špicer, Mavro
 43.
- Wendel, Hermann (1884—1936)
 9, 21, 62, 87.

III. Navedene knjige

Po času razvrščene

- 1895 1. Slavische Anthologie. In deutschen Übersetzungen. Mit Einleitung
SA von Gregor Krek. — Stuttgart: J.G. Cotta Nachfolger (Druck: Union Deutsche Verlagsgesellschaft, Stuttgart) [1895]. 246 str., 8°. (Cotta'sche Bibliothek der Weltliteratur. Anthologie. Bd. 250). 10, 25, 39, 53, 74, 83, 94.
- 1899 2. Krek, Dr. Gojmir: Anton Aškerc. Studie mit Übersetzungsproben
Studie von Dr. Gojmir Krek. — Laibach: L. Schwentner 1899. 114 str., 8°. 1, 2, 4, 6, 7, 12, 26, 29, 31, 41, 44, 45, 46, 49, 52, 54, 59, 64, 68, 76, 79, 88, 90, 91, 93, 96, 97, 101, 102, 104, 106, 107, 108.
Ocene: SN 30.12.1899; Brankovo Kolo 1900 127; KO 1900, 187; LZ 1900, 125—127 [Josip] W[este]r; LZ 1900, 123—125 [Fran] Z[bašnik]; LZtg 12.1.1900; Nada 1900, 32; Národní Listy 1900, št. 47; SN 30.1.1900; Slovanský Prehled. Praga. 1900, 345; Nada 1901, 15; Das literarische Echo. Berlin. 1902. IV. 791 Adam; NA 1912 (glasb.-književna pril.), 30; ČZN 1934, 33 (pismo Antonu Glaserju); Allgemeines Literaturblatt. Hrsg. v. der Leo-Gesellschaft. Wien. 1902, 562.
- 1905 3. Batka, Richard: Die letzte Wacht. Dramatische Szene. Nach der gleichnamigen Ballade von Anton Aškerc. Von Richard Batka. Musik von Friedrich Schirza. — Prag: Verlag des Dürerbundes für Österreich 1905. 15 + (I) str., 8°.
- 1906 4. Glaser, Dr. Karl; Kritike in prevodi za poskušnjo. Spisal Dr. Karl Glaser, vodja zasebnega gimn. zavoda. — Ogerski Brod [= Ungarisch Brod] : Samozaložba [= Selbstverlag] (Tisk: K. Graffe, Ogerski Brod) (1906). 27 str., 4°. 28.
- 1910 5. Hauser, Otto: Weltgeschichte der Literatur. 2 Bde. Mit 31 Taf. in Farbdruck, Holzschnitte und Kupferätzg. — Leipzig: Bibliographisches Institut 1910. (XII, 509 in VIII, 498 str.), leksikon 8°. 61.
- 1916 6. Slovenische Kriegs- und Soldatenlieder. Aus Kunst- und Volksdichtung. Ins Deutsche übertragen von Dr. Rudolf von Andrejka. — Laibach: Verlag der Katoliška Bukvarna (Druck: 'Katoliška Tiskarna) 1916. 67 str. + 17 slik, V. 8°. 3.
- 1922 7. Wendel, [Carl Marx Ludwig] Hermann: Aus drei Kulturen. Literarische und andere Essays. — Berlin: Verlag für Sozialwissenschaft (1922). 237 str., V. 8°. 9, 21, 62, 87.

(Se bo nadaljevalo)

Peter Kersche
Gradec/Graz

AVTOR JEM

Prispevki za *Slavistično revijo* naj bodo pisani v slovenščini (izjemoma tudi v drugih slovanskih jezikih ali v angleščini, nemščini, francoščini, italijanščini).

Rokopisi, poslani uredništvu v objavo, naj bodo tipkani s širokim razmikom (30 vrstic po 62 črk na eno stran) in samo na eni strani trdega lista belega papirja. Vsak list naj ima na levi strani 3 cm širok prazen rob. Vse pripombe pod črto naj bodo na posebnem listu. Ležeči tisk se zaznamuje z eno črto, polkrepki z dvema, razprti s črtkasto črto; navadna + črtkasta črta pomeni ležeče razprto. Citati naj bodo zaznamovani z ».....«, prevodi, pomeni itd. pa z '.....'.

V sestavkih, pisanih z latinico, naj se lastna imena (osebna, zemljepisna, predmetna itd.), citati, naslovi in primeri iz jezikov s cirilsko pisavo transliterirajo po naslednjih načelih:

Ukrajinski	г h	Srbohrvatski	х h
Srbohrvatski	ђ d	Srbohrvatski	џ dž
Ruski	е e	Ruski	щ šč
Ruski	ѐ ě	Bolgarski	шт št
Ukrajinski	є je	Ruski	ъ '
Ukrajinski	и y	Bolgarski	ѣ ě
Ukrajinski	і i	Ruski	ы y
Ukrajinski	ї ji	Ruski	ь '
Ruski	й j	Ruski	ѣ ě
Srbohrvatski	љ lj	Ruski	э è
Srbohrvatski	њ nj	Ruski	ю ju
Srbohrvatski	ћ ć	Ruski	я ja
Ruski	х x		

Rokopis razprave naj ne presega 30 avtorskih strani, kritike 15, poročila 2—4. Jezikovno nedognanih rokopisov uredništvo ne sprejema.

Razpravi naj bo priložen povzetek v tujem jeziku (največ 2 avtorski strani) in posebno besedilo (v dvojniku) za sinopsis. To besedilo naj obsega do 9 tipkanih vrstic, informira pa naj o temi, o uporabljeni metodi in o rezultatu razprave.

Prispevkov, ki tem določilom ne ustrezajo, uredništvo ne sprejema.

Korekture je treba vrniti v 3 dneh.

Prispevke za SLAVISTIČNO REVIJO pošiljajte glavnima urednikoma za jezikoslovje oz. literarne vede. Roki za posamezne številke časopisa so: 1. december, 1. februar, 1. maj in 1. avgust.

V OCENO SMO PREJELI

- Viktor Smolej*, Zgodovina slovenskega slovstva VII, Slostvo v letih vojne 1941—1945. Ljubljana 1971. Izdala in založila Slovenska matica. 390 str.
- Roman Jakobson*, Studies in Verbal Art. Texts in Czech and Slovak. Michigan Slavic Contributions. No. 4. Ann Arbor 1971. 412 str.
- Janko Pleterški*, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914—1918. Izdala in založila Slovenska matica. 1971. 323 str.
- Thomas F. Magner* and *Ladislav Matejka*, Word Accent in Modern Serbo-Croatian. The Pennsylvania State University Press. University Park and London. 1971. 210. str.
- Rado L. Lencek*, Problems in Sociolinguistics in the Soviet Union. Poseben odtis iz: Monograph Series on Languages and Linguistics. Number 24, 1971. Georgetown University. Str. 269—301.
- Ladislav Matejka*, Readings in Russian Poetics. Russian Texts. Revised Edition 1971. No. 2. Department of Slavic Languages and Literatures. Ann Arbor. 220 str.
- Branko Franolic*, La langue littéraire croate. Aperçu Historique. Colloquia Parisiensia I. Nouvelles éditions latines. Paris, 1972. 40 str.
- Božidar Borko*, Srečanja. Slovenska matica 1971. 166 str.